

6354/1

266

7-42

ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ԾՆԱԾ

Մ Ա Ր Դ Ի Կ

ԽԻՍՏ ՀԵՏԱԲՐԲՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ
ՀՈԳԵԻՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Կ Ե Ց

ՄՐ. ՀԵՐՈՒՆՏ ՊԷԿՊԻ

Տ Պ Ա Ր Ա Ն Մ Ա Ր Ա Ն Ա Թ Ա

Հ Ա Լ Է Պ

266

Պ - 42

266
7-42

798
ELOS 17.12.19

ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ԾՆԱԾ

Մ Ա Ր Դ Ի Կ

WITHDRAWN FROM HAIGAZIAN
COLLEGE LIBRARY

116

ԽԻՍՏ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ
ՀՈԳԵՒՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԵՂԻՆԱԿԵՑ

ՄՐ. ՆԷՐՈՒՏ ՊԵԿՊԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ԹՐՔԵՐԷՆԻ 1913 ԻՆ

ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ս. ԷՍՔԻՃԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՐԱՆԱԹԱ

ՀԱԼԷՊ

19.07.2013

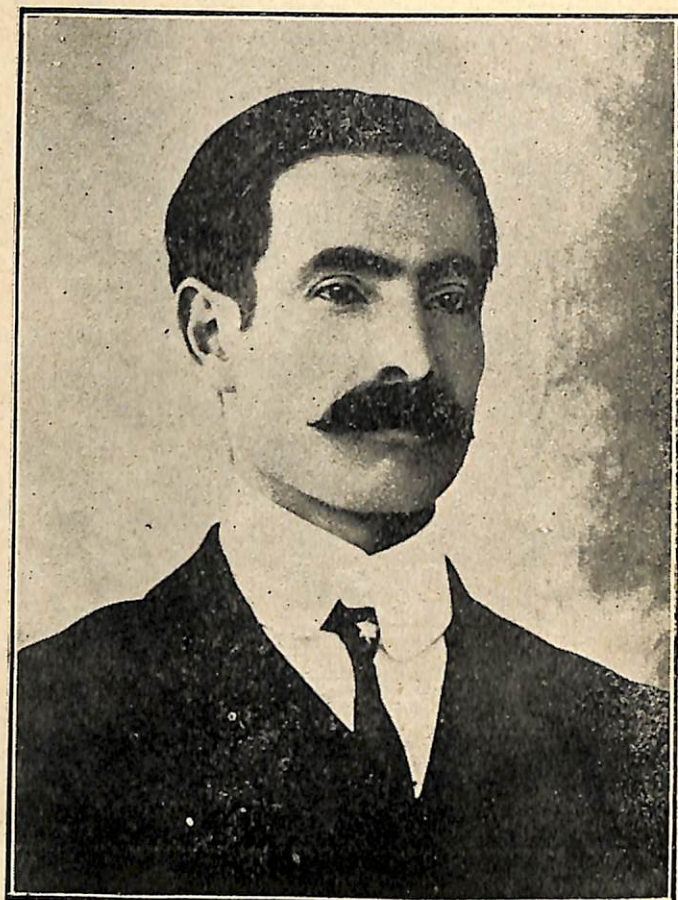
6351/1

PRESENTED BY
REV. JACOB DEPOYAN
MRS. MARITZA DEPOYAN
TO HAIGAZIAN COLLEGE

11642-28

ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ս. ԷՍԲԻՃԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Հանգուցեալ «իրելի ամուսնոյս՝ Վեր. Յովհաննէս», Էսքիճեանի ձեռամբ թարգմանուած ու հրատարակուած այս խիստ հետաքրքրական եւ օգտակար գիրքը, ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ ԾՆԱԾ ՄԱՐԴԻԿ, հիմա Հայերէն լեզուաւ հրատարակել տալով զայն կը ձօնեմ իր անմոռանալի յիշատակին և կը ներկայացնեմ ամէն անոնց որոնք մօտէն ճանչցան զայն, կամ տարագրութեան բազմատեսակ թշուառութենէն ու ստոյգ մահէն վերապրեցան անոր խնամքին տակ:

Հանգուցեալը այս հանրածանօթ գիրքը Անգղիերէնէ Հայատառ Թրքերէնի թարգմանելով հրատարակած էր, երբ յանկարծ համաշխարհային պատերազմը ծագելով հազիւ կարելի եղաւ ցրուել մի քանի հարիւր օրինակ, ու մնացեալը ամբողջութեամբ կորսուեցաւ: Ու ես, հակառակ փափաքներուս և ջանքերուս, ինծի վիճակող այլեայլ դառնութեանց հետեւանքով, չկարողացայ կրկին հրատարակել տալ զայն մինչև այսօր: Սակայն հազար փառք կուտամ երկնային Հօրս որ «իրելի ամուսնոյս հանգէպ ունեցած փափաքս իրագործելու վերջապէս կարող ըլլաւ զիս:

Թող խօսի ի Տէր ննջեցեալը գոնէ այս գրքին միջոցաւ, որուն նիւթը՝ ՎԵՐՍՍԻՆ ԾՆՈՒՆԴԸ, և միմիայն Քրիստոսի կեանքը ապրիլն ու քարոզելը՝ իրեն գերագոյն նշանաբան ըրած էր, ու թէ՛ կեանքով ու թէ՛ մահով կնքեց սոյն ճշմարտութիւնը:

Հանգուցեալը՝ 1905 ին Կ. Թ. Գողէճէն և 1908 ին Մարաշի աստուածարանական ճեմարանէն ընթացաւ արտ ըլլալով իր առաջին գործատեղին եղող Բէսապի արուարձանե-

բէն Էքիզ Օւուգ, Քէօքքէնէի ևն. 6 կտոր զիւղերու մէջ՝ հինգ տարի իրբե քարողիչ պաշտօնավարած, և բազմաթիւ հոգիներու փրկութեան սատար է հանդիսացած:

1913 ի Սեպտեմբերին Հալէպի Աւետարանական եկեղեցիէն եկած հրաւէրը ընդունելու առաջնորդեց զինք Տէրը: Հոն իր բոլորանուէր ու սիրոյօժար ջանքերուն շնորհիւ թէ՛ եկեղեցին և թէ՛ երկրասարդաց միութիւնը արագօրէն աճեցան ու հոգեւոր կեանքը զօրացաւ: Դժբախդաբար պատերազմի հռչակումը քաղաքը տակն ու վրայ ըրաւ: Հայ երկրասարդութիւնը զինուորագրուեցան, ու անոր յաջորդեց ստուարաթիւ տարագիրներու ժամանումը: Կարծես թէ Տէրը զինք դիտմամբ՝ այն խաւար օրերուն համար՝ տունէն հանած ու Հալէպ բերած էր: Կիլիկիոյ և փոքր Ասիոյ ամէն կողմէն խումբ խումբ տարագրուող, շեռներու և ձորերու մէջ գիւղացող, և Տէր Զօրի և Արաբիոյ հրատօնող աւագութիւնները քշուող մեր ազգակիցներու մնացորդներուն համար Հալէպ՝ ապաստանելու կայան մը եղաւ: Ամէն օր բիւրաւոր բազմութիւն մը կը հասներ, բայց ի՞նչ բազմութիւն: Մերկ, անօթի, ծարաւ, յոգնած ու անդօր, թանձախտով (Dysentery) և անգութ ժանտառնեղով (Typhus) նեխած, կեանքի վերջին թելը կտորելու մօտ, յետին շունչը տակաւին բերնին մէջ, բայց իրենք ոսկորի կոյտեր... Ո՛հ, այս սոսկատեսիլ և սրտակեղեք ամբօթին ողբն ու կոծը...

Փոխադրութեան միջոցներու չգոյութեան պատճառաւ Հալէպ մնալու թոյլատրուած գարշահոտ մարդակոյտերուն մէջ գիշեր ցորեկ կը մտնէր Վեր. Էսքիճեան և Աստուծոյ արարածները անձամբ կը յափըշտակէր մահուան ճրարներէն:

Իր ազգին ազատութեան համար քունն ու հանգիստը կը դնէր, նոյն իսկ իր կեանքը մահուան վտանգին ենթարկելով Թուրք պաշտօնեաներու ձեռքէն կ'ազատէր ժողովուրդը և խումբ խումբ քաղաք կը մըտցնէր: Կառավարութեան մեղելակառքերը օրական 2 — 300 գիւղներ կը թափէին քաղաքէն դուրս հսկայ փոսի մը մէջ, և այն նեխեալ գիւղակիներուն մէջէն ամէն օր ողջերը կը գատէր ան, և իր

հաստատած որբանոցին կամ գաղթատուներու մէջ կը տեղաւորէր: Ինչպէս քաղքէն ներս նոյնպէս Տէր Զօրի և Արաբիոյ անապատներու բոլոր տարագիրները անոր օգնութեան կը սպասէին: Եւ օր մը, այս տեղի ունեցող անգթութեանց ու կոտորածին սիրտը չզիմանալով բացազանչեց, «Ո՛հ, եթէ Թուրքը կամաւոր ողջակէզ մը ուզէր ազգիս ազատութիւն տալու համար, առաջին անգամ ես կը վազէի կախաղանի յանձնուելու»: Արդէն իր անվեհեր գործերուն համար կառավարութիւնը զինք աչքի առջև ունէր:

Եթէ ճշմարիտ քրիստոնեայ մը չըլլար ան, այսպիսի ճշմարիտ ազգասէր մը պիտի չըլլար: Անոր այս աստիճան անձնուէր ծառայութիւնը պէտք է վերագրել Քրիստոսի հետ ունեցած սերտ և սրտազին յարաբերութեանը: Արդարեւ, հանգուցեալին այս ծանր ու դառն ծառայութեանց մէջ կարօտեալներու ցոյց տուած անխոնջ սէրն ու քաղցրութիւնը, և իր դէմքէն ճառագայթող լոյսն ու ժպիտը զիտողներ՝ անոր մէջ Քրիստոսի կեանքը տեսան: Ասոր համար անիկա կոչուեցաւ ամբողջ որբերուն և այրիներուն «Հայրիկ»: Ինքզինքը և իր ընտանեաց հանգիստը զոհելով իր ազգին ցաւը ուսերուն վրայ կը տանէր գիշեր ցորեկ անոր օշնութեան վազելով, երբ անողոք ժանտաշերմի մանրէն զգեստեց զինք: Ահա այսպէս, 1916 Մարտ 25 ին, իր կեանքի զենթիւր դիւ չհասած, 34 տարեկան հասակին մէջ, յաւիտենական հանգիստին կանչուեցաւ:

Եթէ ապրիլ վիճակուէր իրեն, իր միակ բաղձանքն էր ամբողջովին նուիրուիլ որբանոցի գործին, Քրիստոսի քաջարի զինուորներ և վկաներ պատրաստելու համար: Իր վերջին շունչին մէջ իսկ, դառնալով ինծի կը պատուիրէր, «Որբերուս լաւ խնամք տար, անոնց հացը չափով մի տար, այլ առատ՝ որ կ'տանան»: Ասով ան կ'ուզէր իմացնել անոնց մտաւոր լուսաւորութիւնը և հոգեւոր խնամքը: Միջոց և պարագաներ զիս զրկած են այնպիսի ծառայութեան մը առանձնաշնորհումէն, սակայն անոր ետեւ թողուցած "որբերուն մատուցանելով անոր այս յիշատակ զիրքը, կը

մխիթարուիմ (*):

Անոնց և թուր Հայախօս ազգակիցներուն օգտին համար այս գիրքը թուրքերէնէ Հայերէնի թարգմանելով, կը հրատարակենք: Այս Հայերէն թարգմանութիւնը կը պարտինք մեր բարեկամ Պր. Գ. Պ. Գուշկանի գնահատելի աշխատութեան:

Հանգուցեալին վերջին խօսքերը՝ զորս նուազուն վիճակով ջանաց արտասանել մահուան անկողնոյն մէջ երբ մարմինը 105 աստիճան ջերմութեամբ կը խանձուէր՝ մինչև կեանքիս վերջը պիտի ընկերանան ինծի: Վինծի . . . համար . . . կեանք և մահ . . . նոյն են» . . . Վինծի . . . համար մահ . . . չկայ»: «Շնորհակալ . . . եմ», «Անոր փառք . . . յաւիտեանս . . . յաւիտենից»: Մահը անոր երբէք չէր կրնար վախ ազդել, այլ յաւիտենական փառաց դռները բացած էր որուն համար կարոտով կը սպասէր: Ճշմարտապէս անոր համար «ապրիլը Բրիստոս էր և մեռնիլը՝ օգոստ» : Փիլ. 1.21 :

«Բարի պատերազմը պատերազմեցայ, ընթացքը կատարեցի, հաւատքը պահեցի: Ասկէ ետեւ կայ կը մնայ ինծի, արդարութեան պսակը, զոր Տէրը, արդար քատաւորը, պիտի հատուցանէ ինծի այն օրը ու ոչ թէ միայն ինծի, հապա այն ամէնուն ալ՝ որ անոր յայտնուիլը սիրեցին»: Բ Տիմ. 4. 7—8:

Սնամ Տէրոջմով

Փէսէտինա, Քալիֆ,

Անկեղծօրէն վշտակից

Յուլիս 4. 1928

(Տիկ.) Կիւլէնեա Յ. Էփրիճեան

(*) Հանգուցեալը՝ զրբիս 13 երորդ էջին վրայ անձամբ կը շեշտէ, և մենք ալ կը խնդրենք բարեաւեր բարեկամներէ որ Սիւրիա, Պաղեստին, Յունաստան և Կովկաս գտնուող որք և կարօտեալներուն այս գիրքէն մեծաքանակ ցրուելու նպատակաւ իրենց նուէրները զրկեն զրբիս հրատարակչին, Mr. M. H. Bozeklian, P. O. Box 303, Aleppo, Syria. Ան՝ տիրաջօժար ստանձնած է ցրուելու գործը՝ 10, 20, 50 և 100 ատլարի նուէրով կրկնապատիկ քանակութեամբ գիրքեր կը զրկուին: Այսպիսով մեր սուրբ ձեռնարկին մէջ մեծ օգնութիւն մը ըրած կ'ըլլան մեզի:

Մ Ի Ք Ա Ն Ի Խ Օ Ս Ք

Միացեալ Նահանգաց մէջ «Երկու Անգամ Ծնած Մարդիկ», (Twice Born Men) և «Անգղիոյ մէջ «Կոտորած Խեցեղէն» (Broken Earthenware) անունով ծանօթ այս գիրքը, Մր. Հէրոլտ Պէկպիի Անգղիերէն հեղինակութիւնը, Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ մեծ հռչակ հանած և 19 անգամ մեծաքանակ տպուած է: Հեղինակը՝ փրկսոփայական ու գիտական կատարեալ հմտութեան տէր՝ հուժկու իմացականութեամբ օժտուած Անգղիացի վիպասան մըն է: Այս գիրքը վէպ մը չէ, այլ հոգեբանական երկ մըն է, որ հեղինակին անձնական հետազօտութեանց արդիւնքէն յառաջ բերուած պատմութիւններու հաւաքածոն է: Այս գիրքը կը պատմէ խիստ վատ և բարեփոխուելը կատարելապէս անյուսալի ութ մարդոց կեանքը, որոնք կը բնակին Լոնտոնի մէկ թաղին մէջ, Մարդ կը սոսկայ երեւակայելով թէ մարդկային արարածը այդ աստիճան կրնայ ինչալ: Սակայն անկարելի է չհիանալ և չգոհանալ երբ կարդանք թէ ինչպէս փրկուեցան անոնք այս ստորնաքարչ կեանքէն:

Այս գիրքին մէջ «Փրկութեան Բանակ» խօսքը շատ պիտի գործածուի: Փ. Բ. (Փրկութեան Բանակը) 1865 ին Լոնտոնի մէջ սկսաւ Մր. Ուիլեմ Պոլթի Նախաձեռնութեամբ: Այս բանակին անդամները երբեմնի արբիցող, աւազակ, անբարոյական, և նմանապէս վատ մարդիկ էին, որոնք վերջէն ապախարեցին: Փ. Բ. ի պատկանողներուն կը տրուի «Գնդապետ», «Հազարապետ» և «Սպայ» մականքները, որոնք զինուորական բանակի պաշտօնակալներուն կը տրուին: Այս խմբակը կը գործէ բիմբռէ աւելի, գինեւորներու և խաղատուներու, ոճրագործներու, զինմանորներու և գողերու, տունէ ու ապրուստի միջոցներէ զուրկ դատարկապարտներու մէջ, և կ'աշխատի զանոնք Բրիտոսի առաջնորդելու: Ըմպելիքը լքել տալով, կարօտներու՝ կեռակուր, անդործներու՝ գործ հալթալթելով և ուրիշ զանա-

զան կերպերով թշուառ եղբայրակիցներուն կ'օգնէ: Յաճախ փողոցներու մէջ նուագածութեամբ ժողովուրդ կը գրաւէ հրապարակներու վրայ, ուր քարոզ և վկայութիւն կուտան այս խմբակի առաջնորդները: Այս շարժումը աշխարհի չորս կողմը ծաւալած է: Բանակը ներկայիս ունի 4000 մասնաճիւղ և 13000 պաշտօնեայ: Ահա այս գիրքի մէջ յիշուած ութը մարդիկ Լոնտոնի մէկ փողոցին մէջ Փ. Բ. ի միջոցաւ դարձի եկան:

Վերջին քանի մը տարիներու մէջ երիտասարդներուն կրօնքի ու եկեղեցիի հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութիւնը, եւ նոյն խակ շատերուն Աստուծոյ եւ հոգեւոր կեանքի գոյութեան մասին տարակուսիլը, մեր ազգին բարեկարգիչներուն մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Սահմանադրութեան հոչակումը, կեղծ ու պատիւ քաղաքակրթութեան ընդօրինակութիւնը և անձնական շահ հետապնդող օտարականներու մեր երկրին մէջ մուտքը, պատճառ է դարձած որ մեր երիտասարդութիւնը անբարոյականութեան, գիւնեմոլութեան եւ յիւթապաշտութեան մէջ ընկղմի, ու այսպիսով մեր ազգին սրտին վրայ մահացու վէրք մը բանայ:

Այս օգտաւէտ գիրքը թարգմանելով եւ հրատարակութեան տալով մեր նպատակն է եղած այս տեսակետէն մեր ազգակիցներուն ծառայութիւն մը մատուցանել: Որովհետեւ այս ճշմարիտ պատմութիւնները մեղքի յորձանքէն տարուող մեղաւորին հաւատք և յոյս կը ներշնչեն, կրօնական գորութեան կասկածողին ապացոյցներ և վկաներ կը ներկայացնեն: Հոգիներու փրկութեամբ զբաղող ուսուցիչ և քարոզիչներուն, անառակ որդիներու մշտապէս վշտակիւր հայրերուն, զինով ամուսիններու անարգանքէն ու յիմարութենէն տառապող կիներու սփոփանք, գորութիւն և յայտնութիւն կը ներշնչեն: Գրքին կարգ մը մասերը կըրճատուած, և կարգ մը գիտական մասերը հասարակութեան հասկնալի ոճի վերածուած եւ բնագրին իմաստէն եւ պատմութեան ոգիէն չլիզելու պայմանաւ առհասարակ ազատ թարգմանուած է: Ամէն աշխատանք թափած ենք հոչակա-

ւոր հեղինակին թէ լեզուի և թէ իմաստի ազնուութիւնը և պերճախօսութիւնը պահել թարգմանութեան մէջ:

Բնագրին ամենավերջին «Յայտնի Անյաջողութիւն» վերնագրով պատմութեան ընթացքը կը տարբերի միւսներէն: Ինչպէս որ բուն տեղէն կրցանք հասկնալ, այդ մարդը տակաւին կը շարունակէ իր անորոշ ընթացքին մէջ: Այդ պատճառաւ անյարմար դատեցինք այն պատմութիւնը պահել աստ:

Մեր հառաատ յոյսն ու աղօթքն այս է որ աշխարհածաւնօթ և հանրութեան բարձր գովեստին ու զնահատումին արժանացած այս գիրքը մեր ազգակիցներուն ալ օգտին պիտի ծառայէ, և շատ մը հոգիներու փրկութեան պատճառ պիտի դառնայ:

Էֆիզ Օլուգ, Ռեսայ

ՅՈՎՀ. Ս. ԷՍԳԻՃԱՆ

Փետր. 23 1913

ԱՅՍ ԳՐՔԻ ՄԱՍԻՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԱՆՁԵՐՈՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Մր. Պեկպի՝ այս գիրքը գրած ըլլալով իբրեւ յաւելուած Հարվըրտ համալսարանի ուսուցիչ Մր. Ուիլեյմ ձեյմսի «Հոգեւոր Փորձառութեան Տեսակները» անունով գրքին՝ անկէ շատ մեջբերումներ կ'ընէ:

Փրոֆ. ձեյմսի վկայութիւնը հետեւեալն է:

«Մր. Պեկպիին գիրքը խիստ փայլուն կերպով գրուած կարգ մը զարմանալի պատմութիւններէ կը բաղկանայ: Կրնամ ըսել թէ իմինս իր գրքին յաւելուած մըն է, քան թէ իրենը իմինս: Կը հպարտանամ վկայութիւններուն համար եւ գրքին մեծ յաջողութիւն կը մաղթեմ»:

Նունիրն աստուածաբանական հեմարանի ուսուցիչ Մր. ձորն Ա. Գօ կ'ըսէ:

«Մր. Պեկպիին գիրքը մարդկային բնութեան մասին հետաքրքիր տեղեկութիւններ պարունակող երկ մըն է: Այնքան խղճմտեղ է եւ վայելչօրէն գրուած է, որ ամբողջ աշխարհի ուսողութեան արժանի է, մասնաւորաբար հոգեւոր պաշտօնեաներու եւ հոգեբաններու համար ուրոյն արժեք մը ունի»:

Պոստին Գոյենի նախագահ Մր. Ուիլեյմ Տո Ու. Հոյս կ'ըսէ:

«Այս գիրքը մեծ ախորժակով կարդացի, անկէ մեջբերումներ ընելով փիլիսոփայութեան դասարանիս յանձնարարեցի: Այս գիրքը Քրիստոնէութեան հեմարաններուն ու զօրութիւնը հրաշալի եւ գործնական կերպով կը փաստէ»:

Վիգորիա Գոլենի ուսուցիչ ձորն ձեյմսը այսպէս կ'ըսէ:

«Մր. Պեկպիի գիրքը անսահման հրճուանքով կարդացի

Ումն առիթս պիտի յանձնաւարեմ զայն աշակերտներուս: Նրէ միջոցներ ունենալի շատ մը հաստիքներ ձրիապէս կը ցրուէի»:(*)

Տր. Չարլզ Հ. Փարխուրսթ կ'ըսէ:—

«Երկու Անգամ Ծնած Մարդիկը կարդալով խորապէս զգածուեցայ: Իսկապէս այս դեպքերը աւելի հրաշալի են քան ջուրը գինիի վերածել: Այս պատմութիւնները ներկայ դարուս մտքին ու օրհին մեջ այնպիսի համոզիչ ազդեցութիւն եւ փոփոխութիւն յառաջ կը բերեն, որուն նմանը միայն 1900 տարի առաջ է տեսնուած»:

Վեր. ձ. Ուիլյամ Զեփմըն կ'ըսէ:—

«Այն խիստ տալաւիչ եւ հետաքրքրաւոր գիրքերէն մին է այս գիրքը, զորս մինչեւ հիմա կարդացած եմ: Նրանի թէ ամէն քրիստոնէայ կարդար զայն ու ինծի չափ անձնական եւ հոգեւոր օգուտ ստանար»:

(*) Բարեսէր ընթերցողը Աստուծոյ բազաւորութեան ծառայած կ'ըլլայ եթէ այս գրքէն շատ մը օրինակներ զնելով տղաքներուն բաժնէ: ԹՈՎ. Ս. ԷՍԳԻՃԵԱՆ

ՆԵՂԻՆԱԿԻՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԸ

Այս գրքին պարունակած հրաշալի և աներեւակայելի նիւթերը գրչի առած պահուս այնքան բազմաթիւ և ալլազան մտածումներ և զգացումներ շրջան կ'ընէին մէջս, որ գրեթէ իւրաքանչիւր քայլի վրայ տեսակէտս կը փոխուէր:

Լոնտոնի Հարաւային կողմը, գրեթէ աննշան անկիւն մը, կը բնակին այն քանի մը գուհիկ արարածները, որոնց պատմութիւնն է այս գիրքը: Այս պատմութիւնները՝ այնպիսի զարմանահրաշ հոգեբանութիւն մը ցոյց կուտան՝ որ անտարակոյս փիլիսոփան, ընկերային բարեկարգիչը, աստուածաբանը և եղեռնաբանը կը շուրջեցնեն: Հաւանաբար մտածող կ'ըլլայ, թէ մարդ Լոնտոնի պէս բազմամիլիոն մայրաքաղաքի մէջ, ուշի ուշով քննելէ ետք, անշուշտ կրնայ գտնել աշխարհը զարմացնող մի քանի ոճրագործներ: Սակայն սոյն քաղաքին քաջածանօթ մէկը անոր ու է անկիւնին մէջ դիւրաւ և մէկ նայուածքով կրնայ գտնել գրքիս մէջ նկարագրուած կարգէն ստորին մարդիկ:

Մարդաբանութիւնը՝ մարդկութիւնը հարիւրաւոր դասակարգերու կը բաժնէ, և իւրաքանչիւր կարգին բովանդակել կուտայ հազարաւոր և միլիոնաւոր անհատներ: Սակայն շրջանակ մը կայ ուր դիւր գիտութիւնը չէ հասած, և հոն է որ իւրաքանչիւր անհատ ինքնուրոյն կարգ մը կը կազմէ, ամէն անձ իրեն յատուկ զաղտնի աշխարհ մը ունի խորհուրդի ուր ոչ ոք կրնայ մտնել գոր ոչ ոք կրնայ հասկնալ:

Փրոֆ. Ուիլիամ ձէյմս կ'ըսէ «Հին եկեղեցիներու և աղանդներու հիմնադիրները ուղղակի Աստուծոյ հետ հաղորդակցելով զօրութիւն կ'ըստանային: Իսկ արդի եկեղեցիի ժողովուրդը՝ անձնապէս Աստուծոյ հետ չի հաղորդակցիր, այլ կ'ապրի ուրիշներէն իրեն փոխանցուած կրօնական կեանք մը, այսինքն կ'ապրի աւանդութեան համաձայն: Այն կրօնքը գոր կը պարունակէ այս գիրքը՝ վերոյիշեալ երկրորդ կարգի, աւանդական տեսակէն չէ այլ Յորայ, Սաղմոսաց, և Քրիստոնէի ճամբորդութիւն գիրքերուն բովանդակած տեսակէն, արտասովոր, ազդու և կենդանի կրօնք մըն է: Այնպէս որ ընթերցողը համար դժուար է փախուստին պայքարը: Այս պատճառաւ Սիլիին սա պարբերութիւնն եմ ընտրած գրքիս իբրեւ նշանաբան:

«Անարատ չէ այն սիրտը, որ կրակոտ չէ, ապահով չէ այն առաքինութիւնը որ խանդավառ չէ»: (No heart is pure that is not passionate, no virtue is safe that is not enthusiastic. — Seeley).

Հրաշքներու մասին անհաւատութիւնը քանի կ'աւելնայ, այնքան աւելի անկարելի կը նկատուի ինկած ու լքուած մարդոց սրտի նորոգութիւնը: Կը հաւատանք թէ տղամթաւ մարդոց սրտի նորոգութիւնը կը գործի գլուխ դրուելով՝ մարդ կրնայ ըլլալ և կամ չքաւորութեան խորքէն խլուած ընտանիք մը Գանատա գաղթելով մարդկային ընկերութեան մէջ դիրքի տէր կը դառնայ: Սակայն չենք հաւատար թէ գինեմոլ մը յանկարծ կը կորսնցնէ ըմպելիքի համար ունեցած պապակը, և կամ, կեանքին լաւագոյն մասը բանտի մէջ վատնող ոճրագործ մը անմիջապէս կը բարեփոխէ իր ընթացքը:

Ախտաբանութեան և հոգեբանութեան համար հրաշք մըն է ամենաչար մարդու մը դառնալն ու սրբանալը: Երբոր լսենք այսպիսի դէպք մը, կը թոթուենք ուսերնիս ըսելով իրաւ է և կամ, պարզապէս Հիսթերիք մըն է՝ ըսելով կ'ուրանանք կրօնքի ամենագոր ոյժը:

Ի՞նչ է դարձը:—

Փրոֆ. ձէյմսի գաղափարով՝ դարձի գալ, վերածնիլ, շնորհք գտնել, և Քրիստոնէական կեանք ապրիլ, նոյն դէպքին տրուած տարբեր անուններ են: Այնպէս որ, դարձը՝ աստիճանաբար, և կամ յանկարծակի տեղի ունեցող գործողութեանց շարք մըն է: Անոր տիրանալէ առաջ, անհատը գիտակից էր իր բաժանեալ, սխալ, անկեալ և ապերժա-

նիկ վիճակին, մինչդեռ կրօնական իրականութեանց թափանցելով գիտակից կ'ըլլայ միացեալ, ուղիղ, բարձր և երջանիկ ըլլալուն: Այս գիրքին նպատակն է, ընթերցողին սա միտքը հաղորդել թէ յարձր այն միակ միջոցն է, որով հիմնապէս չա՛ր մարդ մը հիմնապէս բարի մարդու մը կրնայ փոխուիլ:

Դարձ կոչուած իրականութեան ինչ անուն կ'ուզես տուր, ան՝ այնպիսի բան մըն է, որ անհատին մէջ ոչ թէ միայն փոփոխութիւն մը յառաջ կը բերէ, այլ, անոր նկարագիրը կը յեղափոխէ: Չի փոխեր, այլ կ'ստեղծէ նոր անհատականութիւն մը: «Վերսիս ծնունդ» խօսքը ճարտասանական չափազանցութիւն մը չէ, այլ ֆիզիքական աշխարհի մէկ իրողութիւնն է: Մարդիկ որոնք անուղղայ ոճրագործներ էին դարձի գալէն ետքը կորուսեալ հոգիներու փրկութեան նախանձանդիր ըլլալով գիտակից կ'ըլլան իրենց «Վերստին ծնանելուն»: Տարսոնցի Սօղոս՝ կը դառնայ առաքեալ Պօղոսի:

Ոչ դեղ, ոչ խորհրդարանի որոշում, ոչ մի բարոյական ճառ, և ոչ ալ մադասէրի մը կարգադրութիւնն ու հնարքը կրնայ ներքնապէս չար մարդ մը՝ ներքնապէս բարի մարդու մը վերածել: Միմիայն կրօնքը կրնայ կատարել այն հրաշքը, որով մարդկութեան բեռ մը եղող անձը կը փոխուի օգնութեան ձեռքի մը: Ուրիշ ճամբայ չիկայ և չկրնար ըլլալ: Գիտութիւնը կը յուսահատի այս կարգի մարդոց մէջ, և կը մերժէ զանոնք իբրեւ «անբուժելի»: Քաղաքագէտներ՝ այսպիսիներէն ձեռք կը քաշեն իբրեւ «անպէս»: Մարդասիրութիւնը՝ «անօգուտ» ըսելով կ'անտեսէ զանոնք եղեւնագործներու հետ: Սակայն միայն ճշմարիտ կրօնքն է, որ չյուսահատիր մարդկութեան այս աւուրներէն, և անոնց ձեռք կը կարկռէ: Որովհետեւ տակաւին հրաշք տեղի կ'ունենայ աշխարհի մէջ: Փրօֆ. Ճէյմս՝ Ամերիկացի հեղինակէ մը փոխառութեամբ կ'ըսէ, «Հոգիի մը դարձի գալուն մէջ երբ հաշուի կ'առնեմ Աստուծոյ գործը, անոր սկիզբը, հիմն ու արժէքը և անոր օգուտն ու յաւիտենական արդիւնքը՝

համարձակօրէն կրնամ ըսել թէ դարձը աւելի Աստուծային ու գերբնական գործ է քան բովանդակ տիեզերքի ստեղծագործութիւնը»:

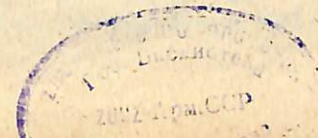
«Վերսիս ծնունդ» ի այս հոգեբանական գաղտնիքը՝ ընկերային բարեկարգիչներու ուշադրութեան արժանի է: Պիտի տեսնուի այս գրքին մէջ թէ ստացուածքի պաշտպանութեան և ոճրագործներու բարեկարգութեան համար սահմանուած բոլոր օրինական պատիժները յաճախ բացարձակապէս կը ձախողին իրենց նպատակէն, և կը ծառայեն միայն անօրէն մտքին աւելի խստանալուն: Մինչդեռ այս յայտնապէս անասնային, բիրտ և անյոյս միտքը՝ արտակարգ զգայնութեամբ կը համակերպի սիրոյ և զթութեան, և կրօնքի ազդեցութեան տակ կը կատարեալագործուի բարձրագոյն քաղաքակրթութեան պահանջին համեմատ:

Արդիւնքը անպատճառ աւելի գոհացուցիչ կ'ըլլայ, եթէ կառավարութիւնը՝ ոճրագործներն ու զինեմունները դնէ Փ. Բ. ի հսկողութեան տակ, և գործէ հեռացնէ բանտի երէցները, որոնք աւելի պարտաւորութենէ և ձեւականութենէ մղուած կը գործեն քան թէ եռանդէ և յոյսէ: Որովհետեւ Փ. Բ. ի անդամներէն շատեր անձամբ բանտի չարչարանքները կրած ըլլալով ոճրագործներու մտածելակերպը և զանոնք համոզելու միջոցները աւելի լաւ գիտեն:

Կարծեմ թէ շատեր այս գիրքը կարդալէ վերջ պիտի աւուրնան սա կերպով, «Ո՛վ Աստուծո՛ւ, զթաամբողջ բանտարկեալներու և դատապարտեալներու»:

Այս գիրքին մէջ պիտի յայտնուի թէ ոստիկաններու ծառայութիւնը որքան ալ շատ ըլլայ, փոխանակ բանտարկեալներու բարեփոխման ծառայելու՝ արգելք կը հանդիսանայ: Անոնք, ոստիկանները, հարուստին գործակատարներն են, բայց աղքատին թշնամին:

Նոյնպէս ընթերցողը այս զարմանալի պատմութիւնները կարդալէ վերջ այն գաղափարը պիտի հաստատէ թէ մանուկներու ուղղութիւնը պէտք է սկսի կանուխէն, այսինքն մանկութենէ:

Լոնտոնի մէջ ուր որ երթաս, այնքան շատ մանուկներու պիտի հանդիպիս որոնք կը մեծնան տասը պատուիրանքը, բարոյական զգացման ազդեցութիւնը և առողջապահութեան ամենապարտական պահանջները ուրացող ծնողաց կործանարար ազդեցութեան տակ: Այսքան անմեղ մանուկներ թողու՛լ այսպիսի վատասեռած ծնողաց հսկողութեան տակ, անոնց ֆիզիքական ու բարոյական առողջութիւնը վտանգի ենթարկել՝ կը նշանակէ մեր հպարտ ու բարձրագի ազգին անարժան սերունդ մը պատրաստել, և մեր զարգացման ճամբուն վրայ հսկայ խոչնդոտ մը պահել:

Ըստ լրագրի մը, Լոնտոն ունի մէկ միլիոն աղքատ, որոնց ապրուստին համար այս կամայն կերպով 26 միլիոն տոլար կը ծախսուի: Փ. Բ. կ'ըսէ թէ յիւրաւոր մարդիկ՝ ծոյլ ու թափառական՝ մուրացկանութեամբ կ'ապրին:

Լոնտոնի մէջ լքուած ու թափառաշրջիկներու թիւը մօտաւորապէս 5,000 և Մեծն Բրիտանիոյ մէջ 30,000 է, որոնք մանկութենէ ի վեր յանցապարտ, լքեալ, և անասնական կեանքով կը մեծնան:

Ուստի արդա՞ր է այսքան մանուկներ թողուլ Ափրիկեան Խափշիկներու բորոյական մակարդակէն անհունապէս վար եղող ծնողաց վայրենաբարոյ ազդեցութեան տակ: Ահա նիւթ մը, որուն վրայ կ'արժէ լրջօրէն մտածել, երկու տեսակէտէն այս գիրքը համակրութիւն պիտի արթնցնէ: Բանտերու բարեկարգութիւն, և անզգամ ծնողաց մանկանց պաշտպանութիւնն ու ուղղութիւնը:

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷԿ ՄԱՍԸ

Դառնալով Լոնտոնի արեւմտեան կողմի մեծ պողոտաներուն մէկուն՝ իր պարունակած գէշ փողոցներուն և վատահամբաւ անձնաւորութեանց պատճառաւ ուտիկաներու մասնաւորապէս ծանօթ շրջանակի մը կը հանդիպիս: Այս լայն պողոտաներէն անցնելու տուն երբէք չես ակնկալեր թէ ճիշտ ետեի կողմը այսպիսի խղճալի վայր մը կայ: Պողոտային երկու կողմն ալ բարձրացած կը տեսնես Լոնտոնի հոյակապ տուններէն ոմանք: Կառքերու ու ինքնաշարժերու անդադար երթեկը և խուռներամ մարդոց բազմութիւնը անպակաս է: Ամէն կողմ կը նշմարուի այն ճոխ հարստութիւնը, որ աղքատին նախանձին ու տենչանքին առարկան է: Այս փողոցներէն վերջ կուգան խանութները: Այս խանութներուն մէջտեղն է ստորերկեայ երկաթուղիի կայարանը: Հոս աղմուկի, զարահոտութեան, տիղմի ու աղտեղութեան պատճառաւ անցնիլ կարելի չէ:

Աղտոտ և ցնցոտիապատ թերթավաճառ տղոց նայիս, թէ ծաղկեվաճառ տգեղ աղջկանց: Աղմկալից առուտուրը հաշիւ չունի: Սալայատակը ծածկուած է փոշիով, աղբով ու աւուրքով: Գետնի վրայ նետուած թղթի կտորներու, սիւկարի ծալրերու, լուցկիի, նարինջի կեղեի և մազի գնդասեղներու վրայէն քալելու կ'ստիպուին: Հովը՝ յարդի ու խոտի մանրուքներուն հետ խառն փոշին աչքերուդ մէջ կը մազէ: Այսքան բազմամարդ ու աղտոտ փողոցներու մէջ իսկ գեղանի և վայելչազգեստ կիներու և ալրերու անցուղարձը տեսնել աւելի զարմանքդ կը գրգռէ:

Քայլ մը յառաջանալով աւելի խիտ ու խառն փողոց մը կը մտնես: Այս չուկան առ հասարակ կիներէ բաղկացած՝ թշուառ, աղտոտ և գաղտնային նայուածքով ամբոխով կը վիստայ, որոնց քսակի դրամը մեղքի ու ոճիրի չահն է:

Այս բազմամբոխ փողոցէն անդին կը հանդիպիս մասնաւոր շրջանակի մը: Հոս, փողոցներուն մթնոլորտը բոլոր-

ըովին տարրեր է, այնպէս որ մտնողը զգուանք կ'զգայ: Այս կողմի ոչ միայն մարդիկը, այլ, նոյնիսկ տուները կը զգուեցնեն քեզ: Ո՛ր լուստուած, նոյնիսկ տուները անիծուած կ'երեւին: Կղմինարներ, դռներ, պատուհաններ ու փեղկերը աղտեղութեամբ պատած են: Սանդուխներ մաշած կոտրած, դռներ և պատուհաններ խարխլած և երկաթ ձողիկներէն ոմանք փրցուած են, ինչու որ կռուի պահուն այս ձողերէն ոմանք իբրեւ զէնք կը գործածուին:

Այս վայրի այրերը՝ գող, քսակահատ, ոսկոր ու ցնցոտի ժողովող և դատարկապորտ են և կիներ ալ կ'ընկերանան այս ստորին զբաղումներուն: Գինով մը արթննալով՝ երբ գինք գանէ այս տուններէն մէկուն մէջ, մի քանի կտոր հին ցընցոտիներ կ'ստանայ փաթթուելով տուն վերադառնալու համար: Դեռ տունը չի հասած կը տեսնէ թէ քսակը, թղթապանակը և ժամայոյցը գողցուած են:

Կիրակի առտուները այս փողոցներուն մէջ տարօրինակ տեսարաններ կը պարզուին: Վարձակալներ վաճառահանդէս մը կը սարքեն: Երկաթեայ ձողերուն մէկ ծայրէն միւսը շարուած են բորբոսած և փտած, գողցուելու իսկ անարժան ցնցոտիներ: Կիսամերկ և վիրաւոր, գլուխին փաթթուած դրացիներ՝ անկողնէն ցատքելով կը վազեն դուրս՝ հնոտիներու այս սոսկալի հաւաքածոն դիտելու, խոշոր սև աչքերնին լարած, և կամ սակարկութիւն ընելու: Իսկ մերկ տղաքներ այս արհեստին ճարտարութիւնները կը սորվին դիտելով:

Եթէ տեսնէիր այս գլխաբաց, կատաղաչու, հերարձակ, հրէշային բերնով կիսազգեստ կիները, և լսէիր անոնց կոշտ ու անմաքուր լեզուն՝ պիտի ըսէիր թէ մարդկային բնութիւնը իր հնադոյն և ամենաբարբարոս ժամանակն իսկ այսքան ստորին չէր, և չէր կրնար ըլլալ: Մարդկութեան սահմանէն հեռու, մարդ կոչուելու անարժան արարածներ . . .

Այրերու մասին սաչափը կրնայ ըսուիլ թէ ամէն մարդու երեսին վրայ ամօթխածութիւն կար: Անոնց զէմքին վրայ կը տարգուէր նենգութիւն և զոգութիւն: Սակայն համար-

ձակութիւնը կը պակսէր և գետին կը յառէին իրենց նայուածքը: Այս ակներեւ ամէկոտութիւնը ցոյց կուտար թէ անոնք զիսակցաբար սխալ, անկեալ եւ ապեղանիկ էին:

Այրերու ու կիներու զարչելի վիճակէն աւելի մարդս ահաբեկող բանն է, սալայատակներու վրայ խաղացող աղտոտ մանուկներու խումբը: Վատասեռած մայրեր՝ դրան սանդըղամասին վրայ նստած՝ հպարտօրէն իրենց մանկիկները կը ցուցադրէին բարեկամներուն, իրենց սև մատներով կը գրգռէին անոնց դալկահար զէմքերը, և մերթ ալ մանկանց բերանը կը համբուրէին մեծաշառաչ: Մանուկներ 5—6 տարեկան ըլլալէն վերջ բոլորովին կը լքուէին:

Անոնց չափ աղտոտ, զէշ հագուած և ժանտատեսիլ մանուկներ երբէք տեսած չէի: Այդ քաղաքամասին մէջ այս մանուկներու համար սովորութիւն էր ըսել թէ «կուրի պէս ոջլոտած են»: Վիրաւոր և ուռած մանուկներ շատ տեսայ: Տեսայ նաև մանուկներ որոնք սպի ունէին երեսի փոխարէն:

Այս տուններուն սենեակները բազմութեամբ այնքան լեցուն են որ, եթէ մէկը յանկարծ մեռնի պէտք է անմիջապէս դուրս հանել:

Այս զարչելի փողոցներուն մէջ մեծցող տղաք ոճրագործէ զատ ի՞նչ կրնան ըլլալ: Եւ կամ աղջիկներ իրենց մայրերուն ընթացքին հետեւելով դրամ չահելէ զատ ի՞նչ կրնան ընել:

Պարզ հարց մը ընեմ, բայց ճշմարիտ չեշտով, եթէ մենք ըլլալինք, պիտի ձգէինք որ շուն մը ապրէր այս փողոցներուն մէջ:

Ահա այս փողոցներուն մէջ, Լոնտոնի այս կողմը տեղաւորուած փ. Բանակի պզտիկ կորովի խումբը, ամէն օր և ամէն կիրակի ժողովներ կ'ընէ: Այս խումբին սպան, մի քանի տարի առաջ գեղանի և քնքուշ աղջիկ մըն էր: Այս խոնարհ տուներու մէջ մահամերձներու անկողինէն քով այս աղջիկը շատ անգամ աղօթեց: Մանուկներուն աղօթել սորվեցուց: Անձամբ կը մտնէր գինետուններ, և կատաղի վար-

նոցները կը հաճողէր այն վայրերը ձգել հեռանալու: Փողոցի անկիւնները կայնած աղաչած քով կը խրատէր ամէնէն անյոյս կիները: Կիրակի օրերը բաց փողոցներու մէջ կը քարոզէր: Ոգելից ըմպելեաց պապակող յիմարացած մարդոց վրայ դուռը փակած պահապան կը կանգնէր դուրս չի ձգելու համար:

Ահա այս գրքին բովանդակած պատմութեանց հրաշքները պէտք է վերագրել այս զթասիրտ, առաքելնի, քաղցր ու «քանչելի կնոջ աշխատանքին: Անդամներէն ոմանք իր իսկ միջոցաւ դարձի եկած էին: Այս փ. Բ. ի խումբին կորովը, քաջութիւնն ու հիանալի զուարթութիւնը անոր այս ազդեցութեան արդիւնքն էր: Ան այս ստորին վայրերու մէջ անարատ հոգիի մը շուշաններուն բոլրն էր սփռած:

«Ո՛հ», բացազանչեց հինաւորց գինեմու մը, այս կնոջ լուսանկարը ինծի ցոյց տալով, «եթէ երբէք երկինք գացող մէկը կայ, ան պէտք է ըլլայ Աստուծոյ այս պատիկ հրեշտակը»: Զինք կ'անուանեն «Հրեշտակ — սպայ»:

Փ Ը Ն Ձ Ը Ր

Լոնտոնի ամենազատ մէկ թաղին մէջ կը բնակէր Փրնչլըր անունով նշանաւոր ըմբիշ մը: Նա ծնած էր ատենօք պատուաւոր, բայց աստիճանաբար ինկած ընտանիքէ մը: Կարճահասակ, թիկնեղ, շիկահեր, դալկադէմ և յարտաքուտ անուշագրաւ կերպարանք մը ունէր: Սակայն ըմբշամարտութեանը պատճառաւ հանրածանօթ ախոյեան մըն էր:

Մանուկ հասակին կառապաններու մէջ մեծցած ըլլալով իր բարձրագոյն նշանակէտն էր մարդոց մէջ «մասով ցուցուած րմբիւ մը» տիտղոսին արժանանալ:

Մանկութենէ օժտուած էր քաջի մը աննման յատկութիւններով որոնք զժբախդաբար չար միջավայրի մէջ չար ձև ու ընթացք առին: Պատիկուց ձեռնարկեց գողութեան: Առաջին անգամ հասարակաց պարտէզէն բադ մը, և յետոյ խանութէ մը ծրար մը կերպաս գողցաւ, որուն համար ձերբակալուելով օրէնքին համեմատ պատժուեցաւ:

Փրնչլըր՝ դպրոցի մէջ ալ անզուսպ աշակերտ մըն էր: Ոչ մէկ ուսուցիչ կրցաւ իր վրայ ազդել: Քարետախտակ կը նետէր իր ընկերներուն երեսին, իբր թէ մէկ հարուածով սպաննել կ'ուզէր զանոնք: Մէրիլիպոնի բոլոր դպրոցներէն ալ մի առ մի վտարուեցաւ:

Ծնողքը՝ իր գազանային հակումները զսպելու մտքով՝ զայն դռնապանութեան դրին 17 տարեկանին: Սակայն այս գործը աւելի նպաստաւոր եղաւ իր մարտական բնազդները զարգացնելու, որով հռչակ ստացաւ իբրեւ քաջ կռուող:

Վորմվուտ թաղին մէջ 16 նշանաւոր ըմբշամարտութիւն տեղի ունեցաւ, որոնց ամէնուն մէջ ալ յաղթող հանդիսացաւ: Այն օրերուն զուարճասէր ազնուականներ գինետուներու թէրն տակ մասնաւոր խաղավայրեր կը պահէին, ուր ըմբիշներ կռուեցնելով կ'ըզբօսնէին: Որ մը, նշանաւոր ախոյեան էյքոթի կողմէ կռուի հրաւէր եկաւ Փրնչլըրին: Հրա-

ւէրը սիրով ընդունելով, 14 դարձէ ետք Փրնչըր յաղթեց: Էյքթի անարկուծան վրայ նորէն կռուեցան, սակայն Փրնչըր երեք դարձով գետին փռեց իր հակառակորդը:

Փրնչըր այս յաղթանակով ոչ միայն դրամ չահեցաւ, այլ ազնուականներու համակրութիւնն ալ գրաւելով երեւելի եղաւ: Ալ դոնապանութիւնը թողելով լորսերու հետ կը պտտէր, և մարդոց առջեւ բռնեցք շարժելով սարսափ կը սփռէր: Այս աստիճանին հասնելէ վերջ պարտաւոր էր Լոնտոնի ուրիշ անուանի ըմբիշներուն հետ ալ կռուելու: Ուստի Լոնտոնի ու չըջակայից մատով ցուցուող բոլոր ըմբիշներու հետ ազգային խաղարաններու ու զանազան տեղերու մէջ կռուելով բոլորին ալ յաղթեց: Յաւալի կողմը սա է թէ այս փայլուն յաղթանակներու ատեն՝ ինք ստանալի գերին էր: Յաղթող էր ուրիշներու, բայց կը յաղթուէր ըմպելիքէն: Յաճախ կռուի հրապարակը կ'երթար գինով:

Այս փայլուն օրերուն՝ երբ գրպանը լեցուն էր դրամով՝ ամուսնացաւ: Հոյակապ տուն մը գնեց: Մի քանի սպասուորներ վարձեց: Կառք մը և զոյգ մը ձի պահեց: Խաղարաններու մէջ հարուստներու հետ կը պտտէր ու յիմարաբար կ'անցնէր կեանքը:

Ժամանակ մը վերջը, համոզուելով թէ կռիւէ չահած դրամը մշտապէս պիտի չբաւէր իր ապրուստին, հարստութիւն գիգելու համար ուրիշ զբաղում մը ընտրեց: Այս անգամ շնորհիւ իր անեւորական ընկերներու և իր խիստ համբաւին՝ բաւականաչափ դրամ չահեցաւ: Սակայն իգործ դըրած խարդախութիւնը, սուտերը, և ստորին ծրագիրները կամաց կամաց ի յայտ գալով, իր անունն ու համբաւը կորսնցուց և չքաւորութեան ենթարկուեցաւ: Կրնն ու պարագայները անարգանքով նայեցան իրեն: Այսքան թշուառութիւն գինք աւելի վատթարացուց, որու համար կրկին ու կրկին բանտ նետուեցաւ: Բանտէն ամէն արձակուելուն աւելի պաղ վերաբերում և աւելի խիստ քամահրանք կը գտնէր իր ընտանիքէն: Մինչև 1904 Հոկտ. ին՝ մէկ տարուան մէջ 17 անգամ բանտարկուեցաւ գինովութեան համար: Ահա այս

ատեն էր որ իր կինը գինք թողուց, երբորդ և վերջին անգամ ըլլալով:

Էյքեալ, աղքատ և ըմպելիքէ գատ ոչ մէկ բանի ախորժակը մնացած մարդու մը թշուառութիւնը կրնաք երեւակայել: Լոկ դաւաթ պարպել էր իր զբաղումը: Կերակուրէն ու ջուրէն աւելի ըմպելիքի համար անթոռութիւն կ'զգար: Իր մարմինը կը սնանէր ալիով: Առանց վճարելու կը խմէր գինետունէ գինետուն պտտելով: Գինեպաններ ստիպուած կուտային ինչ որ կ'ուզէր, նախկին «առաջին ըմբիշ» տիտղոսով տարածած ահ ու դողին պատճառաւ: Երբոր իր ուզածը մերժէին տալ, այն ատեն իր խորտակիչ բռնեցքը կը բարձրացնէր անոնց գլխին: Ոչ ոք կը համարձակէր հակառակիլ անոր կամքին: Այլքերէն պարզապէս ոճիր կը սփռուէր: Իր բերին յանկերգն էր «ճիմա կ'ըստանան»: Մէկ հարուածով շատերը գետին կը փռէր: Այս վիճակով աւելի ան ու սարսափ կը պատճառէր հառարակութեան, քան երբ հարստութեան ու համբաւի զազաթնակէտին վրայ հիացում կ'ազդէր: Այն ատեն մարդ էր, իսկ հիմայ հրէշ մը:

Իր ուղեղը կը գործէր միայն մէկ ուղղութեամբ — ըմպելիքի համար: Դրամ ճարել, ինչու որ փափաքն ու կարօտն էր գինետունէ գինետուն երթալ և անդադար դաւաթ պարպել: Խմել մինչև որ քունը տանի, և աւելի մթերք գտնել քովը, երբ արթննայ: Օր մը իր կնոջ մէկ ազգականին 7 լիւլին առաւ նենգութեամբ, զոր անմիջապէս օդի վատնեց: Կինը իմանալով այս կեղծիքը՝ իր մասին կարգ մը խիստ արհամարհանքներ ըրաւ: Այս խօսքերը հասան Փրնչըրի ականջը և զայն լեցուցին բարկութեամբ ու վրէժի ոգիով: Այլ խարհի վրայ օդիէն վերջ իրեն ամենասիրելի բանն էր իր անդրանիկ տղան: Օր մը այս տղան հայրը փնտռելով ստորին գինետան մը մէկ անկիւնը գտաւ գայն: Երբ հայրը աչքերը վերցուց իր քովը կայնած տեսաւ իր սիրելի որդին՝ Փ. Բ. ի համազգեստը հագած: Որդին պաղատողին խրատեց իր հայրը որ այս անանական ցած կեանքը ձգէ, ընտանեկան երջանկութեան գիրկը վերադառնայ, Փ. Բ. ի ան-

դամ ըլլայ: Որքան որդին կը թախանձէր, այնքան հայրը կը պատասխանէր ծաղրով: Նա մէյ մը կը դիտէր իր պատու-
տած զգեստը և սարսափելի կերպարանքը և մէյ մըն ալ կը
նայէր իր որդւոյն փայլուն ու գեղեցիկ երեւոյթին, և կը
ծաղրէր զայն, կրկնելով, «Ե՞ս, Սեյլիշերնիսը ըլլա՞մ»: Վեր-
ջապէս տղան տխրօրէն ձգեց գնաց, և Փընչըր այս խօսքե-
րը կրկնելով երկար ատեն զուարճացաւ:

Օր մը չափազանց խմած ըլլալով ոստիկաններու հետ
վէճի բռնուեցաւ և բանտարկուեցաւ: Բանտին մէջ ծառաւէ
կը տառապէր և վանդակի մէջ զրուած գաղանի մը պէս
կատաղի՝ զԱստուած կ'անիծէր երբ յանկարծ նուագախում-
բի մը ձայնը լսեց: Քիչ մը ունկնդրելով հասկեցաւ թէ Փ. Բ. ը
այդ տեղէն կ'անցնի: Իր սիրելի որդին յիշեց այդ պահուն:
Իր սա թշուառ ու անկեալ վիճակը երբ բաղդատեց որդւոյն
փայլուն ու բարի վիճակին հետ, իր քար սիրտը հալեցաւ:
և ոճրացայտ աչքերէն վազող յորդահոս արցունքները զսպել
չկարողանալով, որոշեց գոնէ ջանք մը փորձէ այս նուառու
կեանքը ձգելու: Ահա այդ վայրկեանին իր թաքուն ճշմարիտ
մարդկութիւնը և աստուածային տարրը յարութիւն առին,
և իր մէջ սկսաւ ներքին պայքար մը: Միտա մի աչքէ ան-
ցուց իր արդի թշուառ վիճակը, չար ընկերները և այն ըս-
տորնագոյն աստիճանները ու բռնապետիքը զինք զլորեց, այն
ատեն խորապէս ամէջաւ ու հառաչելով զգուեցաւ ինքնիրմին
ըմբռնելով թէ իր այս կեանքէն գերադաս և աւելի ազնիւ
կեանք մը կայ: Գիտակցեցաւ իր երակներուն մէջ գոյութիւն
ունեցող ճշմարիտ մարդկութեան շարքերուն: Իրեն համար
բանտը եղաւ ռազմադատ և դպրոց և վերջապէս համոզ-
ուեցաւ թէ այս ողբալի վիճակէն ազատելու միակ ճամբան
անձնասպանութիւն է: Ուստի որոշեց բանտէն արձակուելուն
պէս՝ առաջին առիթով՝ զինք նախատող իր կինը սպաննել,
և յետոյ կախաղանի վրայ ինք իր կեանքին վերջ տալ: Ահա
այս մտադրութիւնն ու որոշումը իրեն տեսակ մը ուրախու-
թիւն պատճառեց:

Ամիս մը վերջ երբ բանտէն ազատուեցաւ ուղղակի

վազեց իր վաղեմի բարեկամներուն, խմեց և ոսկի մը փոխ
առնելով դաշոյն մը և քիչ մը ուտելիք գնեց անով: Դա-
շոյնը պահեց իր վրայ, և ուտելիքի ծրարը ձեռքին՝ ուղ-
ղուեցաւ իր կնոջ մօտ չարամտութեամբ և երբ հասաւ, իր
վատ կեանքը լքած կեղծելով՝ ծրարը յանձնեց կնոջը իրրեւ
խաղաղութեան նուէր: Յետոյ անոր առաջարկեց մօտակայ
երաժշտութեան սրահը երթալ իր հետ: Կինը՝ վախէն հնա-
զանդեցաւ և միասին տունէն դուրս ելան: Խեղճ կինը չէր
գիտէր թէ սպաննուելու կ'երթար:

Փողոցէն անցնելու ատեն Սեյլիշերնիսը մը (Փ. Բ. ի ան-
դամ) դռնէ մը ելլելով հարցուց թէ արդեօք ժողովի՞ կուգա-
յին, որուն փրնչըր կարուկ կերպով պատասխանեց «Ոչ»: Ժա-
մանակին փրնչըրին հին բարեկամներէն մին, գինեմոլ,
վայրենի ու կինը ծեծող, իսկ հիմա դարձի եկած այս Սէլ-
վէյչէնիսթը՝ դառնալով անոր խօսեցաւ ազդու կերպով,
«Բարեկամս, մինչեւ որ սիրտ օրտուսի չիսաւ, չես կրնար
երջանիկ ըլլալ: Դու գիտես որ Աստուած եղի Բամար ա-
ւելի լաւ կեանք մը պատրաստէ ե»: Սակայն ան՝ մտքին
մէջ հաստատապէս որոշած ըլլալով իր կինը սպաննել, ա-
նուշագիր շարունակեց ճամբան և մտաւ գինետուն մը, ու-
րուն դրան առջև կինը սպասեց իր դահիճին:

Մինչ նա ներսը օդի կը խմէր, Սէլվէյչէնիսթի խօսքե-
րը իր միտքը տակն ու վրայ ըրին: Յանկարծ տեսիլք մը տե-
սաւ: Այս մտադրած սարսափելի ծրագիրը աչքի առջև բե-
րաւ, և երկվայրկեանի մը մէջ մտովին տեսաւ թէ ճիշտ ու-
ղածին պէս իր կինը սպաննած, և յետոյ ինք ալ կառավա-
րութեան ձեռքով կախաղան բարձրացած էր և ինք աչ-
խարհէն՝ աշխարհն ալ իրմէ ազատած էր, այսուհետեւ դարձ-
եալ, երջանկութիւն և խաղաղութիւն գտած չէր: Տէ՛ր, այս
լինչ րտաճմալիք ոճիր մըն է: Նոյն պահուն աշխարհ մատ-
նացոյց պիտի ընէր իր սիրելի որդին լսելով «Ահա՛ այն պա-
տանին, որուն հայրը՝ սպաննելով մայրը՝ կախաղան բարձ-
րացաւ...»: Այն ատեն ընկճուեցաւ իր վրայ ճնշող ամօթի
կոհակին տակ: Այս աբոզը տեսարանը երկվայրկեանի մը

մէջ կայծակի արագութեամբ նկարուեցաւ և կենդանի հետք մը ձգեց իր երևակայութեան մէջ: Սյս տեսիլքով էր ահա երբ իր կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ամէցաւ իր խայտառակ և անասնական կեանքին համար և ինքն իրեն եկաւ: Ի՞նչ զարմանահրաշ իրողութիւն մըն է սա քարտիտ և գազանաբարոյ արեւեցեալին ամօթահարութիւնը: Ի՞նչպէս պատահեցաւ որ հոգիին ցամքած զգացումի աղբիւրները նորէն բղխեցան: «Ի՞նչպէս»ը չենք գիտեր, սակայն գիտենք թէ ով բրաւ: «Վասնզի Աստուած է որ ձեր մէջ կը ներգործէ կամենալը ու ընելը իր հաճութեանը համար»: Փիլ. 2. 13: Սա գինով վիճակին մէջ նեւրից փոփոխութեան սիրանալով գինետունէն ելաւ ու կնոջը հետ Փ. Բ. ի ժողովատեղին գնաց: Պաշտամունքէն վերջ ըստ սովորութեան երբ քարոզիչը առաջ հրաւիրեց (*) ապաշխարել ուզողները՝ ամէնէն առաջ գինեմով Փրնչըր վագեց ու ծնրագիր աղօթեց, «Ո՛վ Աստուած, գթա՛ մեղաւորիս»: Ընկերուհին ալ իր կողքին ծնրագրած էր:

Փրնչըր անկարող էր բացատրելու ինչ որ այդ աստուածային ներկայութեան առջև զգաց: Անցեալը՝ իր վրայէն բոլորովին ինկաւ: Մտքին վրայէն հսկայ ծանրութիւն մը վերջացաւ: Ինքզինք զգաց թեթեւ ինչպէս օդ, անարատ ինչպէս ծաղիկ և երջանիկ, ինչպէս մանուկ: Իր ներսիցին զուարթ գլացումներ և աստուածային յոյս մը՝ թռչնիկներու պէս ներդաշնակ գեղգեղանքով կը թռչկոտէին: Փրնչըր այլևս փոխուած ու նորոգուած էր: Մէկ խօսքով նոր արաւած էր եղած:

Այս փոփոխութիւնը խոր ազդեցութիւն թողուց իր ընկերներուն և զրացիներուն վրայ: Սմէն գինետան, խաղաբանի, թատրոնի և փողոցի մէջ տարածայնուած էր «Փրնչըր ապաշխարած ե» լուրը: Ասէն իրիկուն և տմէն կիրակի Փ. Բ. ի

ժողովներուն ներկայ կ'ըլլար և կը մասնակցէր:

Ընտանիքը խաղաղ և երջանիկ եղաւ: Սակայն դեռ աւելին կայ: Փրնչըր այն քրիստոնեաներէն չէր որոնք անձնական փրկութեան ուրախութիւնովը կը գինովնան ու կը ցնծան: Ուրիշներուն ալ փրկութեան կարօտն ունէր ան: Չէր հեռանար իր հին կեանքի չար ընկերներէն, անոնց մէջ կ'ապրէր իրեւ ժխտողաբար: Իր չար ընկերներուն փրկութեան համար կը զոհէր այն ամէն ժամը զոր իր գործէն կ'աւելցնէր և այն ամէն շիւրնը զոր խնայողաբար կը պահէր:

Բաւական ժամանակ վերջը, կին մը իր անկեղծութեան հաւատալով, Փրնչըրին տուաւ երկու ընկերներ և պատիկ կառք մը, որպէսզի բանջարեղէն ծախելով ապրուստ ճարէ: Թէեւ գործը դժուար էր, բայց այդ կերպով բաւականաչափ կարող եղաւ իր ընտանիքը ապրեցնել:

Սակայն կեանքը փորձութենէ գերծ չէ: Իր կիւնը տալաւ պաղեցաւ Փ. Բ. էն և ամուսնոյն նոր կեանքին մէջ անոր համակիր ըլլալէ դադրեցաւ: Թէեւ չէր ուզէր որ ամուսինը իր հին ընթացքին վերադառնայ, սակայն կը փափաքէր որ իր բարոյական մաքրութիւնը պահելով հանդերձ Փ. Բ. էն ձեռք քաշէ: Որովհետեւ իր ազգականներն ու բարեկամները հոգեւոր կեանքը չէին սիրէր:

Իր սիրելի որդւոյն ալ Փ. Բ. էն հրաժարիլը մեծագոյն վիշտը և հարուածը տուաւ Փրնչըրին: Ընտանիքին մէջ միայն ինք էր մնացած Սեկլիքընիսը:

Ձմեռուան խիստ ցուրտ օր մը իր գործի ընկերներէն մէկին հետ փողոցներու մէջ պտտելու ատեն ընկերն ըսաւ, «Փրնչըր, եկուր սա գինետունը մանենք և մէյմէկ գաւաթ խմենք, ահա ցուրտէն կը սառնք»: Փրնչըր մերժեց «Ո՛ր» ըսելով: Ընկերը կրկնեց «մէկ գաւաթէն վնաս չկայ, տաք-նալու համար է, մէկ գաւաթը քեզի պէս մարդու չաղգեր»: Փրնչըր ինկաւ: Միայնակ մնացած՝ ընտանեկան երջանկութենէ նորէն զրկուած, ահա օդն ալ սաստիկ ցուրտ էր, և Փրնչըր գաւաթ մը խմեց: Խմելուն պէս գետին փռուեցաւ, իրը թէ կապարով դարնուած ըլլաւ: Ըմպելիքին մէջ

(*) Փ. Բ. ի ժողովներուն մէջ գրեթէ անփոփոխելի կանոն է որ բեմին առջևի կողմին մօտ դատ նստարան մը դրուի: Ապաշխարել ուզողներ կուգան այս նստարանին, և ծնրագրելով կը խօստովանին մեղքերին, և հրապարակաւ կը յանձնուին Քրիստոսի:

դիտմամբ դեղ խառնուած էր : Ընկերը իսկոյն անհետացաւ : Տեսնողներ զինք վերցուցին և ան տատանելով դժուար տուն հասաւ : Այս տխուր վիճակը դիտողներէն ոմանք ցաւեցան և ոմանք ծաղրեցին : Այն օրը ուրիշ նիւթ չկար խօսելու : Բայ ի սա խօսքէն թէ՝ «Փընչըրի ապաշխարութիւնը չի շարունակեց» :

Տուն հասաւ և իսկոյն փոխուելով Փ. Բ. ի համազգեստը հագուեցաւ, և Փ. Բ. ի ժողովատեղին վազելով ծնրադրեց բեմին առջև և Աստուծոյ թողութիւն խնդրեց : Ինչ օրհնեալ գործ : Ինչու որ «արդարը եթէ եօթն անգամ իշնայ, նորէն պիտի կանգնի» : Այս անկումը առաջինն ու վերջինն եղաւ իր կեանքին մէջ : Այս փորձութիւնը իրեն սորվեցուց խոնարհութիւն և զգուշաւորութիւն : Իր ընտանիքը զինք հանգիստ չէր ձգէր : Երջանկութիւն ու խաղաղութիւն միայն իր սրտին մէջ էր :

Տակաւին Փ. Բ. էն առանց ամսական առնելու իր քնկերներուն փրկութեանը համար ժամեր և ուկիւններ կը ծախսէ ու շատ մը հոգիներ փրկութեան բերելու անկարող ըլլալուն համար ժպիտ ու զուարթութիւն չունի : Ուրիշ մտածութիւն չունի բացի հոգիներու մասին և իր Փրկիչը «պարապ ձեռքերով» դիմաւորել չուզէր : Ամբողջ Անգղիոյ ծանօթ այս կուփամարտիկը որ ժողով որ գտնուի, հոն մեծ բազմութիւն կը հաւաքուի : Այս մեծ բազմութեան առջև իր հին կեանքին վատութիւնը խոստովանելէ չէր ամչնար, և կը վկայէ անոր ճանկերէն ինչպէս հրաշալիօրէն ազատիլը քաջաբար պատմելով կենսապարգև Յիսուսի քաւարար զօրութիւնը : Հոգիներու հանդէպ իր սրտին մէջ կարեկցութեան սաստիկ հուր մը կը բոցավառի : Միշտ մեղմածայն կը խօսի թէ՛ դէմքով և թէ՛ նկարագրով լսիկ ու լուրջ է : Ուրուկ գետեր անձայն կը հոսին : Ահա մարդ մը, որուն հոգեւոր կեանքը խորունկ է և հոգիներու փրկութեան համար կարո՞ղ անկեղծ :

Փընչըր՝ առաջնակարգ հերոս մը կը նկատուի քրիստոնէութեան մէջ : Ինչպէս էր կուփամարտութեան մէջ : Երջա-

կայքի ամենավար մարդոց մէջ ոմանց դարձի գալուն պատճառ է եղած : Առանց բանակէն դրամ տանելու, իր գործէն խնայած ամէն ժամը կը տրամադրէ անոր գործին, և կարոտով կ'ալրի իր սիրտը՝ որպէսզի հարիւրաւոր հոգիներ փրկութեան բերէ : Մայրական սրտի խանդակաթ տենչանքն ունի : Աստուծոյ հեռու և ապերջանիկ հոգիներու համար : Զինք տեսնողներ կ'զգան թէ ան բեռ մը կը կրէ : Այդ բեռը հոգիներու բեռն է :

Յառաջաբանի մէջ յիշուած հրեշտակ-սպային հարցուցի օր մը թէ աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար եթէ Փ. Բ. ը այս սքանչելի մարդը ազատէր ապրուստի հոգէն ու ձգէր որ ամենուրէք «վկայութիւն» տար : Եւ ան հետեւալ կերպով պատասխանեց, «Հիմայ մեծ ժողովներու մէջ երբեմն կը վկայէ : Ուր որ իր անունը յիշուի, հո՞ծ բազմութիւն մը կը հաւաքուի, ինչու որ բոլոր Անգղիոյ մէջ ծանօթ է : Սակայն բանակը չի քաջալերեր որ մարդ մը իր հին վար կեանքը շարունակ պատմէ, մի գուցէ այդ կերպով փառասիրութեան և ինքնահաւանութեան առաջնորդուի : Ան արդէն օր ըստ օրէ քաջաբար կը յառաջդիմէ իր հոգեւոր կեանքին մէջ : Դարձ՝ բարձրագոյն կեանքի մը միայն նոր սկիզբն է» :

Սպայի այս խօսքը նոր գաղափար մը չի տար Փ. Բ. ի մասին, իբրեւ հոգեւոր զօրութիւն :

Տէփֆօրտի մէջ կը բնակէր յարգելի ընտանիք մը, որուն հայրը Անգղիոյ մէջ ամէնաքաջ, ուղղամտ, կարող զինուոր և բանակի մէջ հերոս մըն էր: Բանակը ձգելով տնտիկան եղաւ: Իր ընտանիքը երջանիկ և հաւատացեալ էր, և զաւակները կիրականօրեայ դպրոցէն հետեւ չէին մնար: Ասոնք իրիկունները քաղցրաձայն երգերով, և երբեմն ալ կրօնաշունչ խօսակցութեամբ կ'անցնէին:

Սակայն հօր անակնկալ մահը ընտանիքի ապրուստին հոգը ծանրացուց մօր ուսերուն վրայ: Ամէն առաւօտ շատ կանուխէն ան գործի կ'երթար և երեկոնները ուշ տուն կը վերադառնար, և ձեռքէն եկածին չափ կ'աշխատէր իր զաւակները երջանկացնելու և զանոնք ուղղամտութեան և ճշմարտութեան մէջ մեծցնելու:

Այս պատմութեան հերոսը՝ Ալֆրէտ Նիքըլսըն՝ այս ընտանիքին մէկ անդամն էր, որ 14 տարեքին բանակը մըտաւ: Այն ատեններ այսպիսի պատանիի մը համար բանակի կեանքը խիստ դժուար էր: Բանակի դժուարութիւններէն ազատելու համար՝ հանճար մը, և անոր անգթութեանց զիմադրելու համար հսկայ մը ըլլալու էր մարդ: Ուստի այս զօրաւոր և ինքնավստահ պատանին առջին օրէն կռահեց թէ այս դժուարութեանց անձամբ պէտք է դիմագրաւել: Հաղիւ մի քանի շաբաթ էր անցած, իր ընկերներուն պէս կը հայհոյէր, կը ծխէր, կը խմէր, և կը կռուէր, միւս մարդոց պէս: Տասնը հինգ տարեքին իրլանտա և 16 ին Հնդկաստան զրկուեցաւ: Մարդանքի խիստ ընդունակ և ճարպիկ էր: Եւ որքան ալ շատ գարեջուր խմած ըլլար, առանց հասկցնելու կը ներկայանար զինուորական մարզան-

(*) Հնդկանակը բնաւ չյիշեր այս մարդուն անունը այս պատմութեան մէջ, զայն կ'անուանէ A Tight Handful. Սակայն աղբիւրէն կ'իմանանք թէ այս մարդուն անունը Ալֆրէտ Նիքըլսըն է:

քի: Այն ատենները զինուորներու վիճաբանութեան կարեւորագոյն նիւթն էր, ո՞վ կրնայ ամենաշատ խմել ու քալել, ցոյց տալով թէ ըմպելիքը բնաւ ազդած չէ իրեն և կամ, ո՞ր հատուածը աւելի շատ կրնայ խմել: Այն մարդը՝ որ շատ գարեջուր կրնար խմել առանց զինովն ուռնալ, ճշմարիտ հերոս մը կը նկատուէր, որ կարող է թշնամուոյն հուրին ու սուրին դէմ կռւածք տալ: Ահա այսպիսի կարողութեան համար մեր հերոսը Հէնտֆուլ նշանաւոր և հպարտ էր:

Սակայն այս պատանին ունէր մտքի ուրիշ սեւեռակէտ մը, որ չէր յագեցնար միայն գարեջուրով: Ինք ալ չէր գիտեր, թէ այդ ի՞նչ էր: Հանգիստ մնալ չէր գիտեր, կռուածքէր, և ոճիւրի մը անդիմադրելի մղումովը համակուած էր: Բաւական մէջ կռիւ կը փնտռէր, սպային կամ հրամանատարին դէմ կը խօսէր: Այսու հանդերձ ինք ամենագեղեցիկ քաջ, նախանձախնդիր և օրամիտ զինուոր մըն էր: Աւելին կա՞յ: Այո, նա բանակին քաջ նշանաւորն էր:

Քօնուրի մէջ (Հնդկաստան) Փ. Բ. ի շրջանակին մէջ իշխալով միշտ աղօթաժողովներու կ'երթար: Երբեմն խիստ զինով վիճակի մէջ կ'երթար: Եւ հոն գտնուող ազմկարարներուն ու ծաղրածուներուն բռնեցողով կը պաշտօնէր և կը յանդիմանէր: Այսպիսով Փ. Բ. ին տեսիլ մը պաշտօնէր զաւ: Այսու ամենայնիւ այդ ժողովներուն յաճախելը իրեն դաւ: Այսու ամենայնիւ այդ ժողովներուն յաճախելը իրեն դաւ: Այսու ամենայնիւ այդ ժողովներուն յաճախելը իրեն դաւ: Այսու ամենայնիւ այդ ժողովներուն յաճախելը իրեն դաւ:

Վերջապէս Հնդկաստանը ձգեց աւելի վատթար կեանքով մը քան որով եկած էր: Թէև պաշտօնը բարձրացած էր տասնագետութեան, և կրնար գիւրաւ աւելի բարձր պաշտօններու հասնիլ, սակայն անդուրախ խմելը, զազանային և կռուարար բնաւորութիւնը իւր յառաջացման մեծ արգելքներ էին:

Անգղիա հասած գիւրը զօրանոցէն դուրս գնաց և ինչէն և առտու վերադարձած չըլլալուն համար բանտարկուեցաւ: Բայց գնդապետը լաւ մը յանդիմանելէ ետք ազատ արձակեց: Երեք ամիս վերջը ոստիկան մը ձեռնարկէր:

նորէն բանտարկուեցաւ, և այս անգամ տառնապետութենէ ինկաւ պարզ զինուորի աստիճանին:

Գնդապետը չուզեց բոլորովին լքել այս երիտասարդը, վասնզի նա գեղեցիկ, խելացի, և անվեհեր էր կապարի առջև: Ուստի անոր տուաւ օգտակար և պատուաւոր զոր-
ծեր: Սակայն երիտասարդը ամէն բան մէկդի նետեց բաց ի օդիէն՝ որու միջոցաւ ուրախութեամբ սուրաց զիպի կործանում:

Երկու անգամ մօտեցաւ մարդասպանութեան: Մահչեա-
թըրի մէջ օր մը հանրային կնոջ մը և նաւաստիներու մի-
ջն ծագած կռիւի մը խառնուեցաւ, և կնոջ պէգայի խօս-
քերէն զայրանալով իսկոյն անոր կոկորդէն սեղմեց հոգին
առնելու համար, բայց երբ զինուորներէն մին բանակի սի-
րոյն համար իրմէ խնդրեց կինը թող տալ, մատները թուլ-
ցան, և կինը մահուընէ ազատեցաւ:

Ուրիշ ատեն մը, երբ տեսաւ թէ միշտ իրեն հետ
պտտող ազնիւ ուրիշի մը հետ կ'երթայ, որոշեց յարմար
առիթով աղջիկն սպաննել: Յարմար տեղ մը հանդիպելով
աղջկան, անոր վրայ յարձակեցաւ, անկենդան գետին փռեց
զայն ու հեռացաւ: Վերջէն երբ լսեց անոր կենդանի ըլ-
լալը, չիկրցաւ հաւատալ:

Վերջապէս օր մըն ալ զնդապետին հետ կուուելով ձգեց
զինուորութիւնը և իր մօր տան մօտ գինետուն մը դռնա-
պանութիւն ստանձնեց: Հոս ալ մէկ ամսուան միջոցին 5 ան-
գամ զինովնալով, պարտականութեանց մէջ թելացած ըլ-
լալուն համար կռիւով ձգեց, հեռացաւ:

Այս միջոցին շատ գործեր փոխեց, իր գինեմոլութեան
և կրակոտ բարկութեան պատճառաւ: Այսու հանդերձ իր
կերպարանքը այնչափ գրաւիչ և տպաւորիչ էր, որ կարենոր
երկաթուղիի մը կայարանին մէջ ոստիկանի պաշտօնը կրցաւ
ստանալ:

Այս պաշտօնավարութեան միջոցին էր որ հանդիպեցաւ
իր ապագայ կնոջ, խիստ հեղահամբոյր, քնքուշ, սիրուն և
գեղանի ազգիկ աղջկան մը: Պատկազութեան օրը արա-

րողութեան ժամը որոշուած էր իւրիս, սակայն փեսան
ընկերներուն հետ գինետան մէջ հարբելուն համար հագիւ
ժամը կէսին հասաւ: Սրարողութենէն վերջը կղերականը
խրատեց հարսը ամուսինը բարեկարգելու մասին:

Մի քանի ամիս վերջը իր հայրութեան օրերը մօտեցան:
Իր պաշտօնին վրայ դարձեալ գինով գտնուեցաւ վերահս-
կիչ ոստիկանի կողմէ, որ զիսք յանդիմանելով հրամայեց
որ պաշտօնէն հեռանայ: Հէնտֆուլ՝ ոստիկանապետին երե-
սը զայրագին ապտակ մը իջեցուց ու գետին փռեց:

Կէս գիշերին տուն հասաւ կատաճ վիճակով, և կինը
անկողնէն քաշելով ստիպեց որ փուրցներուն մէջ վեր վար
պտտի իրեն հետ մինչև ամուսն: Կատաղութենէն այլևս
տեսակ մը խելագար էր դարձեր:

Երկու շաբաթ վերջ մահչ գաւակի մը հայր եղաւ: Ասկէ
առաջ երբեմն զուարթ կ'երևէր տան մէջ, բայց ասկէ վերջ
արիւնը միշտ կ'եռար և զայրոյթի կրակը կը միտար իր մէջ:

Կինը ծայր աստիճան հեղաբարոյ լռակեաց և համբե-
րատար բնաւորութեան տէր էր: Բուն իմաստով տան սիկին
րատար բնաւորութեան տէր էր: Եւ ամուսնոյն դէմ երբէք գան-
էր, լաւ կերակուր կ'եփէր, և ամուսնոյն դէմ երբէք գան-
էր, զատ չունէր: Ամուսնոյն գինովութեան, ծուլութեան, և
չարչարանքներուն դեմ չէր գանգատեր: Անոր բարկու-
թեանը չէր փոխարիներ, նոյնիսկ ծուռ նայուածք մը չէր
արձակէր: Հէնտֆուլ յաճախ կը փրփուէր, և խիստ կը փա-
րձալէր: Այնտեղ յաճախ կը փրփուէր, կամ ծուռ նայէր, և
փաքէր որ կինը քիչ մը գանգատէր, կամ ծուռ նայէր, և
ինքն ալ մէկ բռնուցքով սպաննէր զայն: Սակայն այդ փա-
րձքին չի հասաւ: Իր կնոջմէն ձայն չէր ելլեր. եթէ նոյն
իսկ քարէն ելլէր: Ան երբեք սոթի չի տուաւ որ իր ամուսինը հարուածէ զինք:

Ո՛վ կրնայ երեւակայել խեղճ կնոջ տառապանքները:
Սպաննուելու վտանգը միշտ կը սպառնար իրեն: Այս ան-
գութ մարդը աթոռին վրայ նստած ատեն ատելավառ աչ-
քերով կը դիտէր իր կինը և կը կրկնէր «օր մը պիտի սպան-
նեմ զքեզ, յիշէ խօսքերս»:

Երբեմն գինով եկած ատենը տան մէջ տեսածը կը կոտ-

բէր կը նետէր, և աչքերը իբրև արեան բաժակներ՝ Աստուծոյ վրայ կ'երդնուր թէ՛ ալ իր կինը ողջ պիտի չի ձգէ։ Երբեմն ալ մանկան լացէն կես գիշերին արթննալով մանկիկն ու մայրը ձմեռուան ցուրտին դուրս կը վնտէր, և նոյն խիզախ կը հալածէր սպաննելու գիտաւորութեամբ։ Քանի՞ քանի՞ անգամներ խեղճ կինը երկար ձմեռնային դիշերնէրը իր հոգեհատորին հետ ամսանոցներու և փողոցներու մէջ կամ դրացիներու մօտ կ'անցնէր։

Միևնոյն ատելութեամբ կը վարուէր իր մանկան հետ ալ։ Երբոր լար, շատ անգամ ջղազարի պէս կատղած կ'ուզէր որ զայն պատուհանէն դուրս նետէ կամ գետին զարնէ։ Երբեմն ալ անէծքներով անոր գլխուն կը բարձացնէր իր բռնեցքը, ակռաները կը կրճտեր և զայն խեղդել կը փափաքէր։

Ինչ ափսոսալի վիճակ մը։

Այս սարսափելի վիճակը շարունակեց երեք տարի, կինը՝ ճշմարիտ քրիստոնեայ մը ըլլալով այս դժոխային պարագաներուն մէջ իր ամուսնոյն բարեկարգութեան համար անդադար կ'աղօթէր։ Երբեմն այս բեռը իրեն այնքան անտանելի կը թուէր որ երկու անգամ համբերութիւնը հառնելով անձնասպանութիւն փորձեց։

Ամուսինը այլևս վճռած էր իր կինը սպաննել, և գործադրութեան ժամը հասնելու վրայ էր։ Երբեմն ալ Հէնտֆուլ այս դժբաղդունքը ոճիրը երեւակայելով ահ ու սարսափի կ'ենթարկուէր։

Գիշեր մը տան մէջ փոթորիկ մը պայթեցնելով փողոց ելաւ, և հոն բաց դուռ մը գտաւ, որ Փ. Բ. ի սրահն էր։ Բանկարծ ներս մտնելու փափաք մը արթնցաւ իր մէջ, ներս մտաւ, ու տեսաւ թէ հետագորգրական ժողով մըն է։ Երգին եղանակին համեմատ ծափահարելով ներդաշնակօրէն ու ցնծութեամբ կ'երգէին։ Երգերէն վերջ թշուառ, անկեալ և մեղապարտ հոգիներու՝ դառնալով Աստուծոյ զօրութեան ու սիրոյն ապաւինելու մասին հոգելից քարոզ մը խօսուեցաւ։

Այս միջոցին Հէնտֆուլ ի գործ դնելիք սպանութեան

հետեւանքը երեւակայելով սարսափահար եղաւ։ Ու երբ քարոզիչը ապաշխարութեան սովորական հրաւերը տուաւ, Հէնտֆուլ ամպլոնին մօտենալով ծնրադրեց ու ձեռքերովը երեսը ծածկեց։

Երբ քարոզիչը իրեն հարցուց թէ «փրկուած ես, կ'ըզգաս թէ փրկուած ես», ան պատասխանեց, «ոչ, այնպէս եմ ինչ որ էի»։ Այդ գիշեր մասնաւոր փոփոխութիւն չկար իր մէջ, սակայն տեսնելով իր անասնական վիճակը, անոր դէմ զզուանք մը արթնցաւ իր մէջ։

Յաջորդ իրիկուն նորէն Փ. Բ. գնաց և ապաշխարողներուն կարգին նստաւ։ Սակայն իր սիրտը համակող խաւարն ու տառապանքը չի հեռացան։ Իր անցեալի մեղքերը և եպերելի արարքները զինք կը չարչարէին խստօրէն խաւաղանելով։ Այս միջոցին Աստուածաշունչին քանի մը խօսքերը կը յիշէր։ Մեղաւորը որոշապէս կ'ըզգար իր չար ու ապերձանիկ կեանքը։

Չար ոգին չէր ձգած զինք դեռ։ Օր մը հարբած տուն եկաւ։ Որոշած էր կինն ու մանկիկը վնտել տունէն։ Այսպէս մտածել սկսաւ, «Ի՞նչ, ինծի պէս կտրիճ ու քաջ մարդ մը օրն ի բուն գրաստի պէս ստորերկրեայ երկաթուղին վրայ աշխատի, ու ստիպուած ըլլալ վտիտ կլին մը և մահկիկ մը կերակրելու և հագուեցնելու։ Հէ՛րիք է, երբ զինուոր էի, ապա ու ինքնազուլս էի, սակայն հիմա այս ի՞նչ ծանձրացուցիչ գործեր, զիս յոգնեցնող բնտանեկան պատառիւնատութիւններ, զիս լլկող ներքին խճահարութիւններ, Պէտք է որ ամէն ինչս ծախեմ, արծակ ու համարձակ պատիւ, ու կամքիս համեմատ ապրիմ»։

Այսպիսով տունէն վնտեց կ'ընն ու երկտան։ Անոնք երթալէ վերջ վառարանի դարակին մէջ տան վալձի համար գումար մը դրամ գտաւ զոր կինը զրած էր։ Ո՛հ, ի՞նչ վեհանձնութիւն, տան վարձքը մտածել այն ամուսնոյն որ գաղանչ մը աւելի կատաղի էր որ նոյն խիզախ տունէն կը վնտէր։

Հէնտֆուլ մտածութեան մէջ ընկղմեցաւ, իր կնոջ այս

վերաձնութեան վրայ, Այդ օրը նորէն նա գործի գնաց։
 Յիսուս՝ ճշմարիտ Հովիւը՝ կորսուածը կը վնճուէ մինչեւ որ զսնէ։ Հէնտփուլ խղճի խայթէ և տառապանքէ ազատի ուղեց, նոյնիսկ Յովնանի պէս ինք ալ փախչել մտածեց, սակայն Յիսուս իրեն հետեւեցաւ։

Առտուն ճամբուն վրայ, խիստ յստակ ու որոշ ձայն մը լսեց։ «Եթէ դուն չես փրկուիր, յանցանքը Աստուծոյն չէ, այլ քեզի է, վասնզի դուն Աստուծոյ չես վստահիր»։ Հէնտփուլ սարսեցաւ այս ձայնէն։ Սրտին մէջ մէկ բառէն յայտնութիւն մը տեղի ունեցաւ կայծակի աւազութեամբ։

Հոգիին ծնանիւ և դարձի գալ ի՞նչպէս տեղի կ'ունենայ, ի՞նչ է անոր հոգեբանութիւնը։ Մասամբ գիտենք և շատ մեկնութիւններ ալ կրնանք տալ, սակայն, Յիսուսի պատասխանը լաւագոյնն է. «Հովը ուր որ ուզէ կը փչէ և անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր ուրկէ կուգայ կամ ուր կ'երթայ։ Այսպէս ալ է այն ամէնը որ Հոգիին կը ծնանի»։ Յովն. 3, 8։ Ալֆրէտ՝ անհնազանդ չի գտնուեցաւ երկնային տեսիլքին, յանձնուեցաւ զինք հրաւիրող ձայնին։ Անիկա Աստուծոյ պալինեցաւ։

Մ. ար Լամբնէ կ'ըսէ, «Ամբողջ արարածներու մէջ ի՞նչ է որ մարդս կը չարչարէ ամէնէն շատ։ Այն է, որ անոր մէկ ոտքը հունաւորին մէջն է, իսկ միւսը՝ անհունին, այսինքն նիւթական և հոգեւոր աշխարհներու միջև երկու կտոր ըլլալու վիճակն է»։

Ուսեալ թէ անուս, հաւատացեալ կամ անհաւատ, ամէն մարդ իր աստիճանին համեմատ իր ներսիդին երկու աշխարհներու միջև կը քաշկոտուի։ Այս ներքին պայքարը, կ'ուզես երկու աշխարհներու միջև նկատէ, կ'ուզես մարդկային ստորին ու բարձր բնութիւններուն միջև նկատէ, տարբերութիւն չընէր։ Սակայն այսքանը յայտնի է թէ այս պայքարը ընդհանուր է, անկէ փախչել անկարելի է։ Ահա այս աշխարհն է որ Հէնտփուլ կ'ատէր, ինչու որ իր ենթագիտակցութեամբ տեղեակ էր միւս աշխարհին։ Ստիպուած էր իր կեանքը ատելու, ինչու որ իր ներքին աշխար-

հին մէջ ունէր աւելի ցանկալի կեանքի մը նայելները։ «Գիտակցօրէն սխալ, և ապերձանիկ էր, և գիտակցօրէն ուղիղ, կանգուն և երջանիկ ըլլալ կը ցանկար»։ Ինքզինքը ուղղակի և կատարելապէս յանձնելով՝ գերբնական խաղաղութեան տիրացաւ մէկ վայրկեանի մէջ։

Հրաշալի փոփոխութիւն մը յայտնուեցաւ իր սրտին մէջ ինչպէս Գալիլիոյ ծովուն մըրկածուփ ալիքները իսկոյն լուսութեան վերածուեցան Յիսուսի մէկ հրամանով, և կամ ինչպէս սաստիկ ձիւնն ու փուքը յանկարծ կը փոխուի ամառնային օրուան։ Այս ներքին խաղաղութեան ու բերկրանքի մթնոլորտին մէջէն Հոգին Սուրբ իբրև գեփիւռ կ'երգեր, «Ան որ ինծի կուգայ, բնաւ դուրս պիտի չհանեմ»։

Ստորերկրեայ գործին վրայ պտտելու ատեն կարծես չէր լսեր կառախումբին և անիւներուն գոռումը։ Ներքին աշխարհի մէջ կ'ապրէր։ Սրտին մէջ կը կրկնէր Յիսուսի խաղաղաւէտ և յուսատու խօսքերը։ «Պարգապեա գիցցալ քե փրկուած եմ» կ'ըսէ ան։

Հրաշքը կատարուած էր։ Արդիւնքը իսկոյն յայտնուեցաւ։ Տասը վայրկեանէն իր ընկերները կռահեցին Հէնտփուլի գէմքին փոփոխութիւնը, և անոր ներքին պատահուածքը, և անոնցմէ մին հարցուց, «Դուն փ. Բ. ի միացա՞ր»։ «Այ, ընկեր», պատասխանեց ան, «Բայց առաջին առթիւ պիտի երթամ հոն, որովհետեւ փրկուած եմ»։

Մարդը կատարելապէս փոխուած էր։ Ըմպելիքի բուռն պաշակը, զինք հրէշի վերածող կատաղութիւնն ու զայրոյթը, գազանային կեանքէն իրեն ժառանգութիւն մնացած գլուանքն ու ատելութիւնը անհետացան իրմէ և գոյութենէ դադրեցան, իբր թէ բնաւ եղած չէին։

Ախորժելի բերկրանքով մը ան լեցուած էր։

Այսպիսի զարմանալի, (անակնկալ) հակադարձութիւն մը մը, այսպիսի կատարեալ նկարագրի փոփոխութիւն մը միայն կրօնքի ազդեցութեամբ կարելի է։ Քննածութիւնը (Hypnotism) ինչպէս որ գիտեմ, մի քանի շարթուան մէջ կարգ մը չար մարդիկ անտարակոյս կրնան բժշկել Գեղեր

կան որոնք որոշ պարագաներու տակ երկարատե և զժուռա-
րին գործածութեամբ ալքոլի ախորժակը կը վերցնեն։ Սա-
կայն լոկ կրօնական գորութիւնն է որ մէկ ակնթարթի մէջ
մարդկային նկարագիրը հրաշալիօրէն կրնայ փոխել, և այս
փոփոխութիւնը զինք բռնակալ կիրքերէն փրկելէ զատ կը
համակէ անհուն խանդավառութեամբ, որ յօժար կ'ընէ
իր ամբողջ կեանքը արդարութեան ի սպաս դնելու, և մարդ
ինքզինքը դրախտի շաղով ու կաթով սնած կը զգայ։

Այս է դարձի հրաշալի կողմը զոր ոչ մէկ հոգեբանական
տեսութիւն կրնայ մեկնաբանել։ Կրօնքի մեծագոյն ոյժն
է ան։ Կրօնական փորձառութիւնը տեսութեան կամ ապա-
ցուցման պէտք չունի։

Մի քանի օր վերջը գնաց գտնել իր վշտահար կիներ, ու
իր դարձը պատմեց անոր։ Միասին որոշեցին փ. Բանակին
միանալ։ Նոյն շաբթուան Շարաթ իրիկուն փ. Բ. ի սրահը
գացին և ամպիրոնին առջև ապաշխարողներու տեղը ծնրադ-
րեցին։ Իրենց նպատակը փրկուելէր, այլ փ. Բ. ին ան-
դամակցել, և Տէրոջ ծառայելու համար իրենց որոշումը
յայտնել։

Վեց տարի անցաւ, այս ժամանակամիջոցին Հէնտֆուլ
իր դիմադին գեղեցկութեամբը, խանդ ու եռանդովը ա-
ռանց թողալի փ. Բ. ի մէջ գործեց։ Հիմա Փընչըրի ընկե-
րն է։ Խուռն բազմութեան առջև իր հին անարդ կեանքը
և անկէ ինչ հրաշքով ազատուած ըլլալը կը վկայէ։ Իր գոր-
ծին մէջ բարձրացաւ։ Իր ընկերներուն, բարեկամներուն և
նոյնիսկ տգէտ աղքատ զբացիներուն մէջ չկայ մէկը որ չի
յարգէ, չի սիրէ զինք, ու բարիք մը չընէ իրեն։ Այդ քա-
ղաքամասին մէջ ամենաերջանիկ ու յարգուած մարդն է
Հէնտֆուլ։

Իր ընտանիքը ճշմարիտ լիմաստով Հօմ մըն է, երջա-
նիկ ու խաղաղ։ Դարակները գիրքերով լեցուն են, և տան
մէջ դարակ մը կայ որ միայն խաղալիկներու յատկացուած
է։ Թէև այն տղան զոր ժամանակաւ տունէն վռնտած էր՝
8 տարեկանին մեռաւ, բայց հիմա նորէն մանկան մը

հայրն է։ Այն կնոջ վրայ զոր սպաննել վճռած էր՝ հիմա կը
գուրգուրայ իբրեւ զիւրաբեկ ճենապակիի վրայ, անոր մը-
տապաւորաւոր օգնականն է։ Մանկան լացէն կատաղած զայն
տունէն վռնտող Ալֆրէտը՝ այժմ յաճախ ինք կը գրկէ ման-
կիկը և կ'աշխատի լռեցնել զայն խաղալիկներով ու կատակ-
ներով։

Օր մը հետեւեալ կերպով վկայեց։ «Զարմանալի ճըշ-
մարտութիւն մըն է թէ՛ մարդ շատ բաներէ կրնայ պրծիլ,
սակայն դարձէն և Աստուծոյ ձեռքէն չի կրնար խուսափիլ։
Ո՛չ, նայէ՛ ինծի ու տես թէ Աստուած ի՛նչ ըրաւ։ Նորէն
ծնանիլ պարզեց ինծի, թէև շատ թերութիւններ ունիմ,
բայց նորէն բոլորովին տարբեր եմ նախկին կեանքէս։
Կեանքի և ամէն բանի մասին գաղափարներս ամբողջովին
փոխուած են։ Խիստ երջանիկ եմ, և ուրիշներու օգնելու
սառսիկ կարոտն ունիմ։ Գործը կը սիրեմ, ընտանիքս կը
սիրեմ և մանկան մը առանց գանգատի կրնամ հանդուրժել»։

Ի՞նչ մեծ և սքանչելի տարբերութիւն։ Կարելի՞ է ու-
րանալ այսքան պարզ ու արեւու պէս պայծառ ճշմարտու-
թիւն մը։ Ո՞ր կրնայ կրօնքը նկատել երեւակայածին։ Ի՞նչ
պէս մարդ կրնայ Գրիստոնէութիւնը լոկ ցամաք բարոյա-
կանութիւն մը ենթադրել։ (*)

(*) Լոնտոնի փ. Բ. ի կեդրոնէն կ'իմանանք թէ Հէնտֆուլ հի-
մա քաղաքացիութեամբ կը պարապի։ 8. է.

ԾԵՐ ԳԻՆԵՄՈԼԸ

Մարդ մը դարձի գալէ վերջ ֆ. Բ. ը խնամքով կը հսկէ անոր վրայ մինչև որ ան իր նոր կեանքին մէջ զօրանայ, ուստի փորձառու պաշտօնեաներ յաճախակի կ'այցելեն զինքը գործի վրայ և տան մէջ:

Փրնչըր դեռ նոր դարձի էր եկած, երբ օր մը «Հրեցեակ սպայ» անունով ծանօթ կինը իրեն այցելութեան եկաւ իր աշխատած կառքի գործարանին մէջ, և օտակցութեան պահուն Փրնչըր ըսաւ անոր, «Երանի թէ անգամ մը խօսակցէիր աս թերթավաճառ մարդուն հետ: Այդ մարդը յետին ծայր ինկած է, և իր բուն անունն իսկ կորսնցուցած ըլլալով կը ճանչցուի Ծեր Գինեմոլ, անունով: Իսկապէս ալ արժանի է այդ կոչումին: Շատ չանցած ես ալ այդպէս մէկն էի, չկար ինծի պէս բարեփոխութիւնը անյոյս նկատուած մէկը: Երանի թէ անոր հետ ալ խօսէիր»:

Թէ և «Հրեցեակ Սպան» Լոնտոնի մէջ մինչև հիմայ վարնոց և մարդկութենէ հեռու շատեր տեսեր էր, սակայն մինչև որ տեսաւ Ծեր Գինեմոլը, բնաւ չէր կրցեր ըմբռնել պժգալիութիւնն ու վանողական զրուանքը որու աստիճաններուն մարդկային մարմինը կրնայ իջեցնել մոլորութիւնը:

Այս մարդը ծնած էր զինեմոլ ծնողներէ և մանկութենէ վարժուած էր ըմպելիքի գործածութեան, և անոր հանդէպ անյոյս ախորժակ ունէր: Այս ատենները 45—46 տարեկան էր և անդադար արեցող զինով մըն էր: Կարճահասակ, կոպիտ ու գէր, հնամաշ հագուստով ապուշ մըն էր: Իր կերպարանքին վրայ կարծես մարդու հետք չէր մնացեր: Չեմ կարծեր որ բարբարոս ցեղերու մէջ ատկէ աւելի ցած մարդ գտնուի: Աչքերը հազիւ հազ կ'երևային, վերի կափարիչները վար կախուած և վարիչներն ալ ուռած էին: Նայուածքը յետին աստիճան անկենդանի ու մարած էր: Իր

խօսքը խիստ դժուար էր հասկնալ: «Հրեցեակ Սպան» երբ նայեցաւ այս մարդուն վրայ, սարսափեցաւ անկէ, ու այս վիճակը բացատրելու համար բառ չ'իկրցաւ գտնել: Կրկին կրկին կը յիշէր «ապուշ» բառը, որ ան ալ անգոր էր անոր վիճակին մասին իրական գաղափար տալու: Աչքերը ոչ կենդանիի աչքեր էին, և ոչ մեռելային: Իր մարմինէն ծաւալող գարշահոտութիւնը կը վանէր ամէն ոք: Այնքան զգուշի էր որ փողոցէն անցած պահուն ուղքատ տղաքն իսկ կը ծաղրէին զինքը:

Ահա մարդ մը որ աշխարհի արտադրութիւնն է: Անաստուած քաղաքակրթութեան մը արդիւնքը զարգացեալ մարդիկ չեն, այլ վատասեռեալ, յետադիմական:

Նէ մօտեցաւ անոր հետեւեալ խօսքերով, «Շատ երջանիկ չես երևիր, այնպէս չէ»: Մարդը ապուշ ապուշ նայեցաւ: Նէ շարունակեց, «Գուցէ կրնամ օգնել ձեզի, թոյլ կուտա՞ք, կուզէ՞ք որ ձեզ այցելեմ ձեր տան մէջ»: Ծեր գինեմոլը չկրցաւ խօսիլ: Նէ աւելի մօտենալով շարունակեց, «Կը ցաւի՞մ ձեր վիճակին և կ'ուզեմ օգնել ձեզի, կ'ուզեմ ձեր տունն այցելել, բարեկամ ըլլա՞նք, թերևս սեէ կ'երպով ձեզի օգտակար կրնամ ըլլալ: Թոյլ տուէ՞ք որ փորձեմ»:

Վերջապէս դժուարաւ կրցաւ իր միտքը հասկցնել, և անոր հասցէն առնել:

Մի քանի օր վերջ այցելութեան գնաց: Տունը՝ փողոցին մէջ մէկ հատիկ սենեակ էր, որ նոյն իսկ ոչ ախոռ կրնար ըսուիլ և ոչ ալ որջ: Նէ սենեակին դուռը բանալուն պէս յանկարծ ետ փախչիլ ուզեց: Որովհետեւ որջէն այնպիսի սոսկալի նեխում մը կը պոռթկար որ շնչառութիւնը նեղցաւ ու ստամոքսը տակն ու վրայ եղաւ: Այսու հանդերձ ներս յառաջացաւ: Սակայն հոն իրրեւարդուզարդ և կահկարասի ի՞նչ գտաւ: Յանկարծ մահճակալի խառն ի խուռն անկողինն վրայէն շուն մը գլուխը բարձրացուց ու մրմռաց, յետոյ աղոտ խոզի ձագ մը տախտակամածին վրայէն վագելով պահուեցաւ մահճակալին տակ, վաղակի մը մէջէն աղոտ կերպով կը տեսնուէին քանի մը նապաստածներ, մի

քանի կատուներ որոնք վառարանին մօտ քուրձի կտորի մը վրայ նստած էին, և գոց պատուհանէ մը կախուած էր ուրիշ վանդակ մը աղաւնիներով:

Սենեակը խիստ մութ և գարշահոտ էր, կարծես նեխուժէ գոյացած մշուշ մը պատած էր տուներ: Այս մշուշին մէջ աղօտ երևոյթ մը դէպ ի դուռը կը յառաջանար, որուն կին մը ըլլալը աստիճանաբար ի յայտ եկաւ: Վտիտ, հալոմաշ, մեղմաղձոտ, եղկելի և ցնցոտիապատ սա կիւնր իր սփռալի և խղճալի կերպարանքով կանգնեցաւ Սելվիէրենիոսը ին առջև: Կին մը՝ որ Ծեր Գինեմոլն էր սիրած ու հետը ամուսնանալ հաւանած:

Սպան՝ խօսակցելով կնոջ հետ, հասկցաւ թէ այս կինը Գանիներն ու թուշուները կը պատկանէին իրենց միակ որդւոյն: Մայրը մեծ հպարտութեամբ հիւրին ներկայացուց լուսանկար մը: Հիւրը հիացմամբ դիտեց ու տեսաւ փայլուն, գեղադէմ ու վայելչազգեստ տղեկ մը, որուն դէմքէն կը յայտնուէր ուշիւութիւն: Հաղիւ կրցաւ հաւատալ թէ այս տղան այս ապականեալ ընտանիքին գաւակն էր: «Այս ձեր գաւակն է», հարցումին՝ մայրը պատասխանեց, «Այո, մենք անոր մեծ խնամով կը նախնք»: Հասկցուեցաւ որ հայրը իր արդէն քիչ մը շահէն մաս մը կը զոհէր իր որդւոյն սիրոյն, գնելով այս խաղալիքներն ու կենդանիները, և հագուեցնելով այսքան մաքուր:

Ծեր Գինեմոլին պէս օղիով սնած ու ահուելի կործանման վերածուած սրտի մը մէջ այսպիսի անարատ ու ճերմակ սիրոյ կոկոնին ուռճանալը խորապէս սքանչացուց հիւրը:

Յետոյ նէ յաճախակի այցելեց այս սրբը: Սուր, ու կնոջ հետ կը խօսակցէր, և համոզելու կ'աշխատէր ըսելով, թէ իրենք շատ երջանիկ պիտի ըլլան եթէ Ծեր Գինեմոլը ձգէ օղին: Սակայն նոյնիսկ կինը անոր բարեփոխութեան անկաբերութենէն կը ճառէր, ըսելով, «կը տեսնէք որ մանկութենէ վարժուած է անոր և ըսպելիքը այլևս իրեն հայ ու միս է դարձած: Տես թէ անունն ալ Ծեր Գինեմոլն է: Բնաւ չեմ կ'արժեք որ բանի մը պիտանի ըլլայ եթէ նոյնիսկ օղին

ձգէ»: Ծեր Գինեմոլն ալ այնքան համոզուած էր այս բանին անկարելիութեանը, որ այս մասին վիճաբանութեան ալ չէր մասնակցեր, մտիկ կ'ընէր ու կը լռէր, այն փիլիսոփային պէս որ կուուագան ճնճղուկները կը դիտէ:

Վերջապէս անոր քաղցրութիւնն ու ցոյց տուած համակրութիւնը այս ու կին ֆ. Բ. ի ժողովներուն դալու համոզեց: Այսպիսով անոնք իրենց կեղտոտ ցնցոտիներով սկսան ժողովներուն գալ: Սրահին ետեւի կողմը աղքատներու կարգին տեղ գտան: Այն քաղցրահնչիւն երգերը, դաշնակաւոր նուագածութիւնները, հոգեւունջ և պարզարան քարոզներն ու աղօթքները կարծես բնաւ չազդեցին մեր բարեկամներուն: Ապուշ կերպով նստած էին: Անոնք մտիկ ըրին դանգալատան վրայ թառած զոյգ մը բուերու պէս, որոնք մտիկ կ'ընեն եկեղեցւոյ երաժշտութիւնը: Սակայն բան մը չհասկցած տուն վերադարձան ու մէյմըն ալ չերեցան:

Սպան և ընկերները տեսան թէ ասոնք իրենց մարդկութիւնը կորսնցուցած և ստորնագոյն խաւ մը ինկած են, իրենց դատողութիւնը խանդարած ու միտքը բթացած է: Երբ այս մտածութեանց մէջ էին Փընչըր և Սպան յղացան գաղափար մը: Քաղաքին ստորնագոյն փողոցները պըտտելով գտածնին բերէն սրահը, և մի առ մի իրենք ալ իրենց անցեալ ու ներկայ կեանքը ազդու և մանրամասնօրէն պատմին: Այս ծրագիրն ու սրտումը ի գործ դնել սկսան: Ամէնամիտ փողոցները կը չընէին նուագելով և ժողովուրդը սրահ կը հրաւիրէին: Աննախընթաց յաղմութիւն մը խոնուեցաւ սրահին մէջ: Ծեր Գինեմոլն ու կինն ալ ներկայ էին:

Պաշտամունքը սկսաւ երգով մը: Յետոյ կարճ աղօթքի մը, և անսուակ որդիի առակին ընթերցման յաջորդեց հաւատացեալներու վկայութիւնը: Մի առ մի պատմեցին թէ ինչպէս ատենօք մեղքի ձեռքէն կը տառապէին, ինչպէս տիղմի մէջ թաթաւուած էին, բայց այժմ այդ վիճակէն փրկուած՝ ինչպէս երջանիկ էր տուներին, կեանքերին՝ անարատ և սրտերին՝ ղուարթ:

«Յետոյ հրէշակ Ապանսնը կը մէքբաւ, ու ըսաւ: «Հի-

մա այս սրահին մէջ ամէն անհատ, հոգ չէ թէ որքան մեղաւոր ու լքեալ ըլլայ, մէկ ըրպէի մէջ կրնայ մաքուր ու երջանիկ ըլլալ, եթէ սա ապաշխարութեան վայրը գայ ու Աստուծոյ թողութիւն խնդրէ: Ահա այսքան կենդանի վկաներ լինցիք ըսածներուս ճշմարտութեանը իբրեւ ապացոյց»:

Շատեր դիմեցին առաջ, որոնց կը հետեւէին ծեր գինեմուրն ու կիներ: Այս գոյգը իրենց ընկերներուն մէջ անմըրցելի էին կեղտոտութեան տեսակէտէն:

Սպան ծեր գինեմուրն մօտենալով ձեռքը ուսերուն դրաւ, որը արտասուելից աչքերով ու հեղձամղձուկ ձայնով ըսաւ. «Ո՛հ, ես կ'ուզէի ձօին (*) պէս ըլլալ»: Յետոյ շարունակեց, «Մինչ կ'ուշկնդրէի ձօին վկայութեան, մտածելով որ ան ինչ էր առաջ, և ինչ եղած է հիմա, որոշեցի զԱստուծոյ գտնել, որպէսզի զիս ալ ձօին պէս ընէ»: Այս աւարածը, որուն մարմինը ալքովի սեւեռակ մըն էր, շարունակեց զարմանալի եռանդով մը, «Երբ ծերագիր կ'աղօթէի, Աստուծոյ Հոգւոյն վրաս գալն զգացի, և ըսի, Ո՛վ Աստուծոյ, զիս ձօին պէս ըրէ, այն ատեն զգացի Հոգւոյն վերաս հանգիւրը, գիտցայ թէ ձօն պէս կրնամ ըլլալ, գիտեմ թէ փրկուած եմ»:

Սակայն սպան մօտէն կը ճանչնար գայն, և վախցաւ թէ ալքովով սնած ու լեցած այս մարդը կրնայ փորձութեան մէջ խնայ, մանաւանդ որ իր գործն ալ այդ կողմերու գինեմուրնէն ու մէջ թերթ վաճառելով ապրուստ ճառել էր: Այս պատճառաւ անոր հարցուց թէ արդեօք ուրիշ արհեստ մը ունի՞ր: Դարձի եկած գինեմուրնը պատասխանեց, «Ուրիշ գործ չեմ ուզեր»: Վայրկեան մը մտածելէ ետք աւելցուց, «Պիտի երթամ անոնց ցոյց տալու թէ տպաւորուած եմ»:

Յետոյ Սպան նորէն այցելեց գայն ու պարզեց անոր կեանքի բոլոր փորձանքները: «Կրնայ ըլլալ որ շարաթներ ու ափսոսանքներ զիմաւորեն փորձութեան, սակայն հաւանաբար օր մը երբ արթուն չես, կ'իյնաս: Բրիստոնէական կեանքի

(*) Յաջորդ գլխին մէջ պիտի խօսուի այս մարդուն մասին:

այս առաջին խանդը կ'անհետի, ճամբան նեղ ու դժուար է: Բրիստոնէական կեանքի ճամբուն վրայ հաւատացեալը նախ արժիւի թեւերով կը սաւառնի, յետոյ անխոնջ կը սուրայ, վերջ ի վերջոյ պիտի քալէ անձանձրոյթ»: Սպան այսպիսի խօսքերով լրագրավաճառութենէ գատ ուրիշ ապրուստի միջոց մը գտնելու համար ապաշխարողը համոզելու շատ աշխատեցաւ, սակայն այն դարձեալ կրկնեց, «Ես պէտք է ցոյց տամ անոնց թէ ապաշխարած եմ»:

Այնուհետեւ Սպան շարունակեց հսկել Սատանայի ճիրանէն խլուած այս նոր մարդուն վրայ: «Կը փորձուիս» կը հարցնէր անոր երբեմն, և «Այդ ախորժակը ինձմէ հեռացած է» պատասխանը կը ստանար: Գինեմուրնէն մէջ թերթ ծախելու ատեն հաւատացեալներ զինք կը հսկէին ու յաճախ տունը կ'այցելէին: Ծեր գինեմուրն հաստատ մնաց ու բանէ մը չի վախցաւ: Ինչ հրաշալի վիճակ, ըմպելեաց մէջ ծնած ու սնած ըլլալ, և զգալ թէ յանկարծ այս ախորժակը անհետացած է: Ահա հրաշք մը, հաւնութեամբ մը:

Օր մը ծեր գինեմուրն գինեմուրն մը մտաւ, Շաբաթ կէսօրէ ետք էր, յաճախորդներուն զրպանները զրամով լեցուն էր: Աղմուկ ու կատակներ խլացուցիչ էին: Խմողներէն մին գաւաթը իրեն երկարեց ըսելով, «Դուն ծեր գինեմուրն չե՞ս, եկուր քեզի գաւաթ մը հրամայենմ»: Ծեր գինեմուրն մերժեց գլխու շարժումով:

— «Եկու՛ր մարդու պէս խմէ, քեզի համար ինչ՞ է գաւաթ մը»:

— «Ո՛չ»:

— «Ինձի նայէ, ծերուկ, դուն աղքատ ես, չէ՞»:

— «Այո՛»:

— «Նայէ, եթէ խմես աս գաւաթը, քեզի շիւին մը կուտամ, մէյ մը հոտուրտա, հոտուրտա ինչ աղուոր բան է, եկուր, խմէ, և շիւին մը շահէ, շիւին մը բաւական գործ կը տեսնէ»:

— «Ինձի օգուտ չունի»:

— «Պիտի չառնե՞ս»:

— «Ո՛ր» :

Այն ատեն զինովը ծերունիին երեսին նետեց զաւաթը, և ներկաները քրքիչներ արձակեցին։ Վրան զլոխը ըմպելիքով թրջած ծերունին բան մը չըսաւ, այլ վրան թօթուելով երեսը սրեց։

— «Յիմար, փոխանակ զրոտն առնելու, չէ՞ր կրնար ներսէն առնել, եկուր քեզի ուրիշ գաւաթ մը տամ» :

— «Ձեմ ուղեր», պատասխանեց ծերունին։

Ներկաներէն մին տեսնելով ծերունիին հաստատամտութիւնը և լուսթիւնը այս խայտառակութեան հանդէպ, բաժանորդ գրուեցաւ անոր թերթին։ Այսպիսով ծերունին, քսակը լեցոյն, հերոսաբար հեռացաւ այն տեղէն։

Շաբաթներ, ամիսներ, նոյնիսկ տարիներ անցան, բայց այս ծերը հաստատ մնաց։ Մեծ խնայողութեամբ աւելցուց պզտիկ դրամագլուխ մը որով խանութ մը բացաւ, և ախոռանման տունէն ելլելով զեղեցիկ և երջանիկ տուն մը ունեցաւ, ու այլևս յարգութեամբ կարգին մտաւ։

Ծերունիին անյողդողդ և յարատե արիւթեան շնորհիւ կիներ ու գաւակը փ. Բ. մտան։ Ան, տեսնելով իր օրերուն արագ անցիլը, իր սրտին մէջ մեծ յոյս մը կը սնուցանէր թէ իր որդին մեծնալով ապագային իր ամբողջ կեանքը պիտի յատկացնէ Աստուծոյ գործին։ Այս մարդը ատենօք նախատելի և օղիէն դերուած, այժմ երջանիկ, պատկառելի և ժուժկալ էր եղած։ Իր դարձը անսովոր ապաւորութիւն մը յառաջ բերաւ այդ կողմերուն մէջ։ Իր ներկայութիւնը ընկերներուն համար արդարութեան ոյժ էր։ փ. Բ. փողոցներէն անցած պահուն երբ իր հին ընկերները տեսնէր, ժողովներուն և փրկութեան կը հրաւիրեր։

Կրօնքը՝ այս կարգի մարդոց համար աստուածաբանութիւն չէ, այլ իրողութիւն մը։ Անոնք խորհրդապաշտ չեն։ Անոնք կորող չեն ներքին վիճակին մեկնաբանելու։ Ծեր Գրիգորը կրօնքի փիլիսոփայութենէն և Աստուծոյ բնութենէն չի կրնար ճառել, բայց գիտէ թէ Աստուած զինք փրկեց, գիտէ թէ բացառական թշուառութենէ մէկ երկվայրկե-

նի մէջ ազատեցաւ։ Նա գիտէ թէ հիմա խիստ երջանիկ է։

Ահա այս է նաև ինչ որ իր ընկերները կը վկայեն։ Անոնք ակնառեստ վիճակներ են թէ պահ մ'առաջ այդ կողմերը ամէնէն ցած և ըմպելեաց մէջ ընկղմած այս թշուառ մարդը, հիմա իրենց մէջ մտքուր, երջանիկ և յարգելի կեանք մը կ'ապրի։ Ան՝ կրօնքին տիրացաւ։ Կրօնքը կատարեց այս հրաշքը։ Կրօնքը լաւ բան է, եթէ մարդ մէյ մը այդ քայլը առնել մտադրէ։ Նայէ Ծեր Գրիգորին, կըրօնքը ինչ մեծ տարբերութիւն բերաւ անոր։ Այս Ծեր Գրիգորին հրաշքին տուէ կը ցնդին անաստուածներու փաստերը։ Ինքնայայտ ճշմարտութիւններուն համար ապացոյցի և վկայի հարկ չկայ, անոնք ապացոյց և վկայ են։

Գրեթէ ամէնէն անարգ այս մարդը այլևս մաքուր, երանելի և յարգելի կեանք մը կ'ապրէ։ Հրաշքը կատարելագործուած էր։ Չկար զինեալուն մը որուն մէջ կրօնական վիճաբանութիւնը չի վերջանար սա խօսքերով, «Հապա ինչ կ'ըսես Ծեր Գրիգորին, անոր փոփոխութեանը և կեանքին ինչ տարակուսելի ունի»։ Քաղաքին ամէն կողմէ կրօնական զօրութիւնը փաստելու համար այս նոր մարդը իբրեւ բարի օրինակ կը յիշուէր։

Օր մը Սպան լսեց թէ Ծերունին հիւանդացի է։ Խսկոյն քովը գնաց։ Մահամերձ էր։ Սպան՝ գիտնալով մահուան մօտ ըլլալը՝ համարձակօրէն խօսեցաւ, «Սիրելի Ծեր բարեկամս, բարի պայքարը կուրեցար, երբեք ետ չի նայեցար, երբեք չինկար, մեծ յաղթանակ մը ապրեցար որ ուրիշներուն ան օրհնութեան պատճառ եղաւ որքան քեզի։ Հիմա կրնամ ըսել թէ չատեր խորհեցան որ ըմպելիքի սուր ախորժակը քեզի կը յաղթէ ու դուն չես կրնար գիմարել։ Շատեր ալ ազօթեցին որ չի պարտուիս»։

Ծերունին տխրօրէն ժպտելով ըսաւ, «Դուք առհասարակ կարծեցիք թէ ըմպելիքի ախորժակը ինծի կը յաղթէ, սակայն այդպէս չէր։ Աստուած ինծի բոլորովին առաւ այս փափաքը։ Հրաշքը այդ չէր, բուն խելիքը ծխելիքի վրայ էր։ Մինչ դուք կը վախճալիք թէ ըմպելեաց պատճառաւ էր։ Մինչ դուք կը վախճալիք թէ ըմպելեաց պատճառաւ էր։

կ'իյնամ, ներքնաշխարհիս մէջ ձեզի անձանօթ՝ սակայն զիս հալածող՝ ծխելու ասորժակին զէմ գերագոյն պայքար մը կը մղէի: Ոչ թէ անոր զզուանքէն, կամ խմելու փափաքը արթնցնելու վախէն գրգռուած, կը դիմադրէի անոր, այլ լոկ Յիսուսի սիրոյն ամէն բան զոհելու ճիգ թափեցի»:

Պայքարը թաքուն ու ներքին էր, և զրեթէ անդիմադրելի: Երբեմն կ'զգար թէ յիմարանալու վրայ է: Կարծես ուղեղին մէջ դե մը նստած անդուռ ու անդադար կը ստիպէր զինք ծխելու: Սակայն ծերունին անոր հետ կուեկոյժ վերջապէս յաղթող հանդիսացաւ: Մարդոց ցոյց տուաւ թէ նորոգուած ու նոր արարած էր եղած: Պատեհ ժամանակին Աստուած տուած էր փորձութեան յաղթելու զօրութիւնը:

Հոգին աւանդելու աստե՛ն սպան հարցուց, «Երջանի՞կ ես, գիտե՞ս թէ Աստուած ներեց րոյոր մեղքերդ»: «Վախճու՛նիմ» պատասխանեց, և աչքերը փակեց որպէս զի փրկչին զիրկը բանայ զանոնք:

Հո՞՞ք բազմութիւն մը ներկայ էր՝ այդ տեղին երբեմնի ամենաանարգ, իսկ յետոյ հերոս, հաւատացեալ ծերունիին յուզարկաւորութեան: Ոտարական մը այս բազմութիւնը տեսնելով թերեւս պիտի մտածէր թէ քաղաքին իշխաններէն մին էր մեռած:

Իր ետեւը անջնջելի հետք մը ձգելով իւր փրկչին Յիսուսի միացաւ այս մարդը որ իր կեանքին առաջին մասը պարտուած, իսկ վերջին մասը յաղթական անցուց: Մարմնով նիհար ու ծեր, իսկ հոգիով երիտասարդ էր: Անոր փրկութիւնը մեծ ու խորունկ տպաւորութիւն թողած էր: Այն վայրը՝ ուր նա ապրեցաւ ու մեռաւ՝ մինչև այսօր կ'զգայ անոր փրկութեան արդիւնքը, և մինչև շատ սերունդներ տակաւին պիտի զգայ: Ի՞նչ օրհնեալ վիճակ:

Ո Ճ Ր Ա Գ Ո Ր Ծ Ը

Կառավարութիւնը կարևոր քայլ մ'առած կ'ըլլայ ի նպատակ ոճրագործութեան շնջման, եթէ ոճրագործները նուազեցնելու մեղի պէս մարդիկ: Իրականութիւնն այն է, թէ քաղաքակրթութեան ազգերու զոյութեան միակ նպատակաւ կէտը դրամ է: Եւ հսկայ մեծամասնութիւն մը կը փափաքի ըստ կարեւորինքի աշխատիլ և շատ դրամ ձեռք անցնել: Ահա նոյն նշանաբանն է որ ոճրագործներու միտքը կը զբաղեցնէ: Գողերն ալ իրենց ինքնայատուկ փրկիստփայլութիւնն ունին: Մը. Հէլլօք էլլիս կը յիշէ գողերուն բանտի պատերուն վրայ գրած արձանագրութիւնները: Զոր օրինակ, «Տէրը կ'ըսէ թէ հոս դռնուիլ աղէկ է»: «Ուրախացէ՛ք, ո՛վ գողեր, տխրութիւնը օգուտ չունի»: Ոճրագործին փրկիստփայլութիւնն է պատիժի հանդուրժել, և յաջորդ անգամին ձերբակալուելէ զգուշանալ:

Դեռ աւելին կայ: Ոճրագործը յաճախ նկարագրով հերոսական, ռամիկէն գերադաս, անվեհեր, վիպային և արկածախնդիր մարդ է:

Մը. Հէլլօք էլլիս իր «Ոճրագործը» անուն գրքին մէջ մէջբերումներ կ'ընէ շատ մը հեղինակութիւններէ, ապացուցանելու համար թէ անոնք, զորս մարդկային ընկերութեան թշնամիները կ'անուանենք, ուրիշ դարու մը մէջ գովելի անձեր կը նկատուէին: Ներկայ դարուս ոճրագործներուն մեծամասնութիւնը, կրնայ ըսուիլ թէ, այժմ չեն գնաւորուին մեծամասնութիւնը, որ մը սերունդներ առաջ ապրած հատուիր: Եթէ անոնք շատ մը սերունդներ առաջ ապրած ըլլային, անոնց հզօրագոյնը ցեղապետ մը կրնար ըլլալ: Ան՝ իր անցեալէն ժառանգած անքաղաքակիրթ բնութեամբ և հակուսմանով՝ ստիպուած է ապրելու այնպիսի երկիր մը, ուր որքան աւելի ջանայ իր բնութեան տենչանքները յագեցնել, այնքան աւելի վտարեալ կը նկատուի:

Ուրիշ հեղինակութիւն մը կ'ըսէ. «Այո՛րոտան ոճրա-

գործը մեր հին աւանդալէպերու հերոսն է։ Այսօր կը բանտարկենք այն մարդը, որ ահա զող պիտի ազգէր իբրեւ ցեղապետ։ Ուրիշ մը կը բացադանէ։ «Հոմերոսի զիւցազուններէն քանիննր այսօր պիտի բանտարկուէին ու նախատուէին իբրեւ բռնակալ և անարդար։

Պզտիկ ջանքով մը կրնանք տեսնել թէ ներկայիս մեծահարուստ և յարգելի նկատուած շատ մը մարդիկ ճիշտ ոճրագործներու եղանակն ու ընթացքը կ'իտարկելով կրցած են զիգել իրենց հարստութիւնը։ Ամէն անգամ երբ ընկերութեան մը անդամներէն մէկին զէմ դատ բացուի, ու ան կարողանայ անպարտ արձակուիլ վկաներու բացակայութեան պատճառաւ, նորէն ամէն գործնական մարդ գիտէ թէ ան չարագործ մըն է, փողովաւորին դրամը ապօրինի միջոցներով շորթող գող մըն է, բանտարկուած ոճրագործին չափ պատժոյ արժանի։

Պատմութիւնը, զոր պիտի պատմեմ այս տեղ նկարագրութիւնն է արդիական ոճրագործի մը։ Այս պատմութիւնը առնչութիւն ունի այն ամէն նիւթերու հետ, որոնց մասին մարդաբաններ և ոճրաբաններ շատ են գրած։ Սակայն արդիւնքը պիտի ցուցնէ թէ այսպիսի եղեռնալից ապրելակերպի տէր մարդ մը կրնայ ընթացքը փոխել, նորէն ծնանիլ, և հոգեւոր կեանքի տիրանալ։

Հոգեբանութիւնը չի կրնար ուրանալ այս վերածնունդի ազդեցութիւնը և կոչել ինքզինքը մարդկային մտքի կատարեալ գիտութիւնը։ Ոճրաբաններ և բանտի բարեկարգիչներ առանց այս գործութիւնը գործածելու շատ զոյգն կրնան ազգել բնութեամբ ոճրագործին տեսականապէս բարեփոխման։ Միայն և միայն մէկ գործութիւն կրնայ բնութեամբ ոճրագործը բարի մարդ մ'ընել, այդ բառին բարձրագոյն և մնայուն իմաստովը։ Այդ գործութիւնն է կրօնքը։

Լոնտոնի ստորին թաղամասերէն մէկին մէջ, բազդատմամբ լաւ ընտանիքէ մը ծնաւ ձօ անունով տղայ մը։ Խաղընկերներն էին փողոցի աղատ տղաքը։ Խիստ ուժեղ, համարձակ և անզուսպ տղայ մըն էր։ Ոչ մէկ կ'իջարկնօրեայ

դպրոց կրցաւ գնալ զսպել, ոչ մէկ եկեղեցի անոր սրտին մէջ հոգեւոր ազդեցութիւն կրցաւ ձգել։ Վիպային դէպքեր գործելու կ'աշխատէր։

Հագիւ ինը տարու էր երբ կտոր մը միս գողցաւ և ութը գաւազանի հարուած ընդունելով բանտարկուեցաւ։ Սակայն այս պատիժը զինք բարեփոխելու չի բաւեց։ Զարմանալի է որ այս ինը տարու տղան զիւրային աւագակուութեան ալ մտադիր էր։ Մեծի հովեր կուտար ինքզինքին, և իրապէս ալ մեծ երեւնալու և գիտցուելու մտքով մեծ և դժուարին գողութեանց և ոճիրներու ծրագիրներ կը յղանար։ Ոչ մէկ բանէ կը վախնար, ոչ ոստիկանէ, ոչ դատաւորէ, ոչ բանտէ, և ոչ ալ մահէ։

Անգամ մը թովմաս Հոլմս ինծի հարցուց. «Երբէք կը ցած ես ըմբռնել թէ ի՞նչ է չբաւարարեցնող բուն աստիճանէն ալ վար ապրիլ։ Ոչ թէ բարեկեցիկ ընտանիքի մը, ճանձնի մը կամ միութեան մը մէջ, այլ աւելի վար, շան ակումբի մը կամ միութեան մը մէջ, այլ ապրիլ։ Մը որջերու, մառաններու և աղքատոցներու մէջ ապրիլ։ Մը տածէ՝ թէ ինչպիսի մարդ մը պիտի ըլլայիր եթէ մանկութիւնդ անցած ըլլար ձեզնայարկի մը մէջ, ապրուստդ կախում ունենար օրական տասն ը չորս ժամ անընդհատ լուցկիի տուփ շինող մարդու ինը շիւին չարաթականէն, դպրոց երթալէ առաջ և վերադարձիդ միայն ալիւրէ ապուր մը խմբով ընտանիքի միւս անդամներուն հետ նոյն սենեակին մեկով ընտանիքի միւս անդամներուն վրայ քնանալիք, և այդ միջին աշխարհ մէջ նոյն խնտակին վրայ քնանալիք, և այդ միջին աշխարհ մէջ աշխարհդ, քու մթնոլորտդ ըլլար։ Մտածէ՛, հիմա քու աշխարհդ, քու մթնոլորտդ մարդ մը պիտի ըլլայիր»։

Մարդիկը խիստ մօտէն ուսումնասիրող ձորճ Պարբօ, այսպէս կ'արտայայտուի ոճրագործներու հազուստի համար ունեցած ունայնասիրութեան մասին. «Չկայ աշխարհիս մէջ այնպիսի դասակարգ մը որ աւագակներէն աւելի նանրամիտ ըլլայ փայլուն հազուստով մարդիկ շրջանելու տեսակէտէն։ Զորօր, վօ և Հէյվըրտ անունով հերոսներ՝ Լոնտոնի ամէնէն լաւ հաղուածներէն էին։ Իտալացի յելուգակներէն շատեր շքեղօրէն կը զարդարուէին, և նոյնիսկ գնչու աւագակը

հագուստի գրաւչութիւնը կը զգայ: Հարամ փաշայի՝ պետք մարդակեր գնչու խո մըն մը որ 19 երորդ դարու վերջերսը Հոսեֆարիան ասպատակեց՝ միայն գլխաւորը չորս հազար կիլոէր (Հոսեֆարիան արծաթ դրամ մը) արժողութեամբ ո կի և գահարներով զարդարուած էր: Նայէ՛, զարդամուծութիւնն ու ոճը ազդեցութիւնը ինչպէս կը համաձայնին: Ապանիական աւագաններ, ճերմակ քթանով շոյալօրէն զարդարուն, թէ՛ բանտի մէջ և թէ՛ դուրս արեւուն տակ ընկող մանած, և կամ վեր վար սիւղածեմ շրջապայելով, անսահման գոհունակութիւն մը կը զգան:

Ոճագործներուն բարոյական ունայնամտութիւնը աւելի ուշագրաւ և ընդհանուր է: Վիտօք կ'ըսէ, «Հասարակ ժողովուրդի մէջ վատահամբաւութիւնը խոտելի է, սակայն բանտարկեալներու խուճի մը մէջ նախատելի մարդը այն է որ խայտառակութեան և անբարոյականութեան մէջ չի դառնար: Մարդասպան մ'ըլլալ ամենարարձր պատիւն է: Մեծ ոճը խործութեան մը հեղինակը իր ամբողջ ընկերներէն հերոս մը կը նկատուի, և անոնց վրայ գոռոզութեամբ կը նայի»:

Տասն և ինը տարեկան Ռուսիացի երիտասարդ մը ամբողջ ընտանիք մը սպաննեց, ու երբ լսեց թէ ամբողջ Ս. Պետերսպուրկ իր մասին կը խօսի, այն ատեն ըսաւ, «Հիմա դպրոցի ընկեր՝ երս պիտի տեսնեն թէ որքան սխալեր են երբ կ'ըս'ին, դուք բնաւ չպիտի յիշուիս»:

Աբրա Մօրօ՝ մեծ ոճագործի մը՝ Լա Կրանտ Ռօքէ դը Բան ուր բերրի իւր նկարագրելով կ'ըսէ թէ «Ամէնքը յարգանքով մեծա եղին զինք իբրեւ արքայ, և իրենք ալ իբրեւ հրապատակներ շրջապատեցին զինք: Նոյն իսկ անոր քովը նստիլ մեծ առանձնաշնորհում կը նկատուէր, և ով որ քովը նստէր նախանձոտ նայուածքներու կ'ենթարկուէր: Անոր ամենաշնչին խօսքն իսկ անձկանօք մտիկ կ'ընէին, ու կը վսիսնային անոր խօսքին միջատելէ: ինք ալ զիտէր թէ անոնց վրայ կ'իշխէր և գանոնք հմայած էր»:

Սյո պատմութեան հերոսը եղող անանունք մտրմով,

անուս մտքով, ու երակներուն մէջ արեան տեղ եղեռն շրջան ընող պատանի ոճագործին ապրելու միակ նպատակն էր մարդոց հիացման արժանանալ:

Ճօ առաջին մտրակումէն ետք աւելի վատթարացաւ: Իր ընկերներուն աչքին լաւ երեւալու ունայնամտութիւնը զինք մղեց աւելի վտանգալից և անվեհեր ձեռնարկներու:

Իր ծնողքը խիստ աղքատ էր և կը բնակէր ախոռանման տեղ մը: Միջավայրը կը յարմարէր իր փափաքները յագեցնելու: Բնականաբար այսպիսի զօրաւոր և չարքա տըղայ սը պիտի ապրէր փողոցները թափառելով ու գողութեամբ: Իր ընկերներուն առջև համբաւ չահելու փափաքովը կ'այրէր: Դրամ գողնալու համար սովորաբար դադունապէս կը մտնէր խանութ մը և սնտուկէն դրամ ճանկած կը փախկէր խանութպանին հասնելէն առաջ: Եւ կամ խանութէ մը ապրանք կ'առնէր մօրը անունով և ուրիշներու կը ծախէր կէս զինով: Երբեմն ալ ճամբան կը կտրէր շուկայ ճամբուող տղայոց և անոնց դրամը կամ ծրարը բռնի կը յափշտակէր:

Ճօ՝ ալ մօրը քով չէր գար, այլ փողոցները կը պառկէր: Ամէնալ չէր գիտեր, ոստիկանը երբ բանտ կը տանէր, չէր ամչնար և հոգ իսկ չէր ընէր:

Տասն և չորս տարեկանին իր առաջին մեծ գողութիւնը կատարեց: Գոհարավաճառի մը ցուցափեղկին մէջ արծաթեայ պնակ մը զինք գրաւեց: Գիշերանց ետեւ պարտէզէն գաղտագողի խանութը մտաւ և արծաթեղէնը առնելով դուրս ելաւ: Մէյ մ'ալ պատէն փողոց ցատկելու ատեն մութին մէջ երեւոյթներ տեսաւ դուրս իր ընկերները կարծելով վար իջաւ, ու ինքզինքը դտաւ չորս ոստիկաններով շրջապատուած: Այս պատճառաւ տասն և հինգ ամսուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ:

Տղու մը համար տասնևհինգ ամիս միայնակ բանտարկութիւնը սոսկալի էր: Այս անգործ ու միօրինակ կեանքը չարչարեց զինք: Ուստի գէշ ընկերները լքելու ընթացքը

ուղղել որոշեց: Խիստ խղճահարուստ լինելով յաճախ կ'ողբար:

Սակայն բանտէն արձակուելէն վերջ սրտին մէջ դառնութենէ և ատելութենէ զատ ոչինչ կար: Բանտը զինք վերջապէս օրէնքի դէմ ըմբոստ և ընկերութեան դէմ ուխտեալ թշնամի մ'ըրած էր:

Երեք ամիս չանցած կառավարութիւնը ծօն ձերբակալելով ուղղութեան դպրոց մը դրաւ որը բնաւ օգուտ չունեցաւ: Այն տեղէն ելլելէն վերջ ինն ամսուան մէջ ինն անգամ գողութեան համար բանտ նետուեցաւ:

Այլևս հանրածանօթ էր իրրեւ անուղղայ: Փողոցէն անցած պահուն մարդիկ զինք մատնացոյց կ'ընէին, և ոստիկաններ կը հետապնդէին զինք, իր չարագործութիւններէն տեղեակ ըլլալու համար:

Ճօ ալլևս ուրիշ նշանաւոր գողերու ընկերն էր: Օր մը իմացաւ թէ հարուստ մարդ մը այն գինետունը կը յաճախէ ուր ինք սովորութիւն ունէր երթալու: Նաև իմացաւ թէ ան իր ամբողջ դրամը վերարկուին կուրծքի գրպանը կը պահէ, և այդ վերարկուն գիշերը ննջարանին դրան վրայ կը կախէ: Ուստի այդ տունը քննելով դրամը ձեռք բերելու միջոցները կարգադրեց: Գիշեր մը մտադրութիւնը գործադրելու համար դուրս ելաւ: Ճօին այդ գիշերուան երեոյթը և ոճիրին եղանակը երեակայելն իսկ բաւական է մարդ սարսափահար ընելու: Ան՝ միջինէն քիչ մը բարձրահասակ, բարակ ու նիհարակազմ, բայց լայն թիկունքով, խոշոր գորշագոյն դէմքով, նեղ ճակատով, կտր գլուխ, աչքերը խոշոր, խընկոտ ձայնով մէկն էր: Միշտ շուրջը կը քննէր և շատ կը խնդար:

Այս գողութեան պատմութիւնը ինք անձամբ պատմեց ինծի: Օր մը հետեւեալ կերպով, «Գիշերանց գինետունէն ելլելով անհետացայ զիս հսկող ոստիկաններու աչքէն ու յիշեալ լուացարանատիրոջ տունը գտայ: Այս տունը չրջապատող պարիսպին վրայէն դժուարաւ ցատկելով ինքզինքս գտայ պարտէզի մը մէջ: Մտիկ ըրի թէ ձայն կա՞յ: Այն մի-

շուկ: Տան՝ ետեի կողմը անցնելով յարմար պատուհան մը գտայ, մէկ երկու ճոնչիւնով բացի և սպասեցի սեմին վրայ 5 — 10 վայրկեան մի գուցէ մէկը արթնցուցած ըլլամ, յետոյ կամացուկ մը ներս յատկեցի: Լռիկ քալած պահուս յանկարծ ջուրի աւազանի մը բաղխեցայ ու սահելով մեծազորդ ինկայ, այնպէս որ տան մարդիկը աղմուկէս արթնցան: Կը լսէի կնոջ խօսքերը, վարք մեկը կայ: Ամուսինը կ'ըսէր, Չայնդ կտէ, բան չկայ, կասուց ե: Կինը երբ պնդեց, ամուսինը հրամայեց որ ձայն չընէ ու քնանայ: Եւ մութին՝ ամբողջ ժամ մը լոգարանին մէջ մնացի: Յետոյ կամացուկ մը ջուրէն ելայ և շօշափելով սրահը մտայ և սանդուխը գտնելով վեր սողացի: Պահ մը ոչ մէկ բան լսելի էր բացի ժամացոյցի թիֆթաքը: Վերջապէս ննջարանէն էր բացի ժամացոյցի թիֆթաքը: Վերջապէս ննջարանէն ներս ակնջ դրի և կնոջ ու էրկան զոյգ մը խոզի պէս խըռկալը լսեցի: Դրան առջև բաւական տեղէ սպասեցի, իմ և վերարկուի միջև միայն մէկ մատնաչափ էր մնացեր: Կամաց ու լուռ մէկ ձեռքով դրան ճարմանից դարցուծի, իսկ միւս ձեռքով ներսը կախուած վերարկուն վար առի: Դրամապանակը գտնելով գրպանեցի և քնացողները աւելի անհանգիստ չընելով դուռը փակեցի նոյն զգուշութեամբ և անձայն վար իջայ: Այս անգամ լոգարանէն հեռու կողմէ անձայն վար իջայ: Այս անգամ լոգարանէն հեռու կողմէ մ'անցնելով պատուհանէն դուրս ցատկեցի: Քսակին մէջ քըսան և մէկ ոսկի կար: Յաջորդ օրը ձեռք մը նոր հագուստ գնեցի, և քանի մ'օրուան սիկառի և ըմպելիքի համար բաւականաչափ դրամ պահելով վրաս, մնացեալն ի պահ յանձնեցի ընկերոջ մը, մինչև որ եղելութիւնը մոռցուէր: Չորս օր վերջ ոստիկան մը օձիքէս բռնած հարցուց, «Ճօ, ուսկից առիւր այս հագուստը»: «Մօրեղբորդիս տուաւ» պատասխանեցի, բայց նա չհաւատաց և զիս բանտ առաջնորդեց»:

Բանտէն արձակուելէն մի քանի օր վերջ գոհարավաճառի մը խանութէն ներս կը գիտէր, երբ ոստիկան մը յանկարծ զինք ձերբակալելով ոստիկանատուն տարաւ: Վրան գլուխը խուզարկելով տուն կողոպտելու գործիքներ գտան, ու նորէն բանտ նետեցին:

Ճօ այս անգամ աւելի տխրեցաւ։ Ամէն կիրակի՝ անօթի, լքուած և տրտում՝ հայրենի տան համեզ կերակուրները և իր եղբայրներուն սեղանի վրայ ուրախ զուարթ կեր ու խուճը երեակայելով թուքը կը կլլէր ու կ'ողբար։ Անոնք ոչ միայն ազատ էին, այլ կիրակնօրեայ համազամ կերակուրներ կը վայելէին։ Անոր երեակայութիւնը իր մութ առանձնարանը կը բերէր՝ եզան մսի աղցանին ճօխ բուրմունքը, եփած գետնախնձորի համը, ճերմակ հացի ճաշակը, և կրակի վրայ կաթկթող խորոված ռիսխորժիկի հոտը։ Ճօին այս խղճալի վիճակը ստամոքսի տանջանքէն աւելի խղճի տանջանքի արդիւնքն էր։ Գրեթէ միշտ կուլար։ Իզուր վատնուած երիտասարդութեանը վրայ կ'ողբար։ Այլևս աշխարհ իր աչքին ունայն կը թուէր։ Ոստիկաններուն իրեն հանդէպ սնուցած ատելութիւնը քանի յիշեր, յոյսի նշույլ մ'իսկ չէր մնար ու ամբողջ ոյժով կ'աղօթէր մահուան համար։

Այս բանտարկութեանը ատեն ոչ մէկ քարոզիչ այցելեց զինքը խրատելու համար։

Թէև չենք կրնար ուրանալ ոստիկաններու մատուցած օգտակար ծառայութիւնը, սակայն չենք կրնար անտեսել անոնց բռնութիւնն ու ռիսակալութիւնը։ Երբեմն ոստիկաններ երբ աչք տնկեն ոճրագործի մը վրայ, իրենց հեղինակութիւնը կը գործածեն անոր կեանքը դժուար վերածելու, և այսպիսով վրէժ կը լուծեն։ Վախնամ թէ այս գաղտնի ռիսակալութեան գործադրութիւնը կը շարունակուի, և վըստան հմ որ ոճրագործութեան արհեստաւորները այս կերպով աստիճան մը ևս կը վատթարանան։

Ճօ բանտէն ելլելէն վերջ հոն չահած քչիկ մը դրամովը՝ իրրե նուէր՝ մօրը համար օղի և հօրը համար սիկառ գինեց և տունը գնաց։ Կէս ժամ վերջը օգ առնելու համար դուրս ելաւ։

Յանկարծ ոստիկան մը մօտենալով մեղմօրէն ըսաւ, «Ճօ, մարդ մը ժամացոյցն է գողցուցեր, բացատրութեան նայելով գողցողը դուն ես, բայց վերահսկիչը կը կարծէ թէ դուն չես, մէյ մը եկուր երեցիւր և արդարացուր ինքզինքդ»։

Ճօ ապշեցաւ և «ի՜նչ, բանտէն դեռ նոր ելայ» ըսաւ։

«Գիտեմ, բայց բացատրութիւնը քեզի կը յարմարի»։

Ճօ իր անմեղութեանը վստահելով ժպտաղէմ քալեց ոստիկանին հետ։ Սակայն երբ ոստիկանատուն հասան, ոստիկանը յանկարծ Ճօին թևէն բռնած ըսաւ՝ վերահսկիչին, «Այս մարդը կ'ամբաստանեմ գինովութեան և մուրացկանութեան համար»։ Սի քանի ոստիկան ևս ներս մտան։ Ճօ թէև իր անմեղութիւնը պնդեց, բայց անոնք աւելի խնդացին, և անոր վրայ յարձակելով բռնեցքով ու կիսերով ծեծել սկսան։ Վերջապէս վրան գլուխը ալ լուծուայ ընելով անլգայ ընելու չափ ծեծեցին։ Ու բանտը նետեցին։

Լոնտոնի մէջ հազուադէպ չէ որ ոստիկաններ անիրաւօրէն չծեծեն Ճօի դատակարգէն մարդիկ զորս իրենք չեն սիրեր։

Ճօ բանտէն ազատուելէն վերջ, հոգիին մէջ մէկ նիւթ կար միայն, սպանուրիւն։ Փողոցէն անցած պահուէն յանկարծ տեսաւ այն ոստիկանը որ զինք անիրաւօրէն և վրէժով տուեցաւ ծեծել և բանտարկել տուաւ։ Ոստիկանը խնդալով ըսաւ, «Ճօ, աղէկ բրի, այնպէս չէ՞, ուրախացիր, շատ չանցած կը յուսամ քեզ նորէն բռնել առանց պատճառի»։

Մութը կոխելէն վերջ փողոց մը մտաւ։ Երկէ երկար ձողիկ մը ծռնկովը փրցնելով տափափուն։ Էջ պահեց իր թըշնամիէն վրէժ լուծելու մտադրութեամբ։ Եւ ուղղութեամբ դէպի անոր։ Ոստիկանը քիչ մը հեռուէն կուգար։ Ճօ դրան մը մէջ պահուեցաւ, և երբ ան կ'անցնէր դրան առջիկէն, Ճօ՝ երկաթ ձողիկով ոստիկանին գլխուն այնպիսի հարուած մը իջեցուց որ սաղաւարքը խորտակեցաւ և մարդուն գլուխը հակիթի կեղծի պէս ճեղքեցաւ, և ձօնի թշնամին անզգայ փռուեցաւ սալայատակին վրայ։

Այս ոճիրը իր քսակը չի մնաց, այլ անոր համար Տարթմուրթի մէջ երկար ատեն բանտարկուեցաւ։ Լքեալ և անլոյս խցիկի մը մէջ արգելալակուած էր։ Ոչ մէկ բան է այնքան կը տառապէր, որքան մենութենէ։ Կերակուրը՝ հաց և ջուր է կը բաղկանար միայն։ Երեք չորս օր շարունակ այսպի-

սի տեղ մը մնալ՝ բաւական է ամենավայրի գաղանն իսկ շան պէս կաղկանջել տալու :

Օր մը ճօին հարցուցի թէ մարդ ինչով կը զբաղի բանտարկութեան մէջ, և տուած պատասխանը պիտի չմոռնամ մինչև մահ: Պատասխանը խօսքերով չէր, այլ դիրքով: Աթոռի մը ծայրին մօտ նստած՝ արմուկը աջ ծունկին և մատները երեսին վրայ տեղաւորեց և պարագութեան սեւեռեց աչքերը: «Օրն ի բուն այս դիրքով նստիլ», աւելցուց ըսելով, «չոր հացով ու ջուրով միայն սնանիլ: Ոչ լոյս, ոչ օդ, ոչ մարդկային ձայն, ոչ ոտնաձայն, ոչ և մէկ բան»: Կը խորհիմ թէ մարդ աւելի կը նախընտրէ կախաղան հանուիլ քան արգելափակուիլ այսպէս միայնակ:

Ճօի և ուրիշ բանտարկեալներու վկայութեան համաձայն բանտարկութիւնը ոճրագործը աւելի կը վատթարացնէ և զայն անասնութեան աստիճանները կը ձգէ:

Թովմաս Հովմսի խօսքերը մեր բանտային դրութեան նկատմամբ նպատակայարմար են: «Ոճրի դիմադրել սեծագոյն յիմարութիւնն է և անոր հետ պայքարիլ ամենա սարսափելի անհեռատեսութիւնն է: Գիշեր ցորեկ բանտի մութ անկիւնը իմ ծանօթներուս միս մինակ նստիլն ու պոռկիլը երբ մտածեմ, այն ատեն զգացած վշտէս գլխիս կուլամ: Եթէ նպատակը պարզապէս պատժել է, կառավարութեան ընտրած ընթացքը պատիժ չէ, այլ աւելի առիթ ընծայել է չարիքի: Սակայն ես համամիտ եմ որ կառավարութիւնը օրինազանց մը ձերբակալելուն պէս ըստ կարելոյն շուտով ազատ արձակէ զայն, որպէսզի ազգին ծառայէ հաւատարմօրէն ու ճշմարտօրէն: Սակայն բանտը ի՞նչ կ'ընէ յանցապարտին: Կը խաչէ, կը խստացնէ սիրտը, կը սաստկացնէ անոր սնուցած ատելութիւնը մարդկային ընկերութեան հանդէպ, և կ'աւելցնէ անուելի մթութիւն մը անոր բարոյական բնութեան քառսին վրայ: Գիտէ՞ք բանտարկեալի մը սա խօսքերը, «Գիտեմ թէ տախտակամածին վրայ քանի հատ գամ, տախտակ, ճեղք, անհարթութիւն, և պատերուն վրայ քանի հատ բիծ և փոս կայ, Գետինը՝ ինծի քաջածանօթ

քարակո մըն է: Միտքս ջաղացք մըն է որ ոչինչ կ'աղայ: Սրտիս ու մտքիս համար գործ տրւէք, թէ ոչ սիրտս իր յոյսին վերջին կայծը և ուղեղս իր բանականութեան վերջին մնացորդը պիտի կորսնցնէ»: Տանդ մէջ, մէկ երկու դիշեր, ազատօրէն պտըտած պահուդ, և կամ առտուաց օդառութեան համար բաց պատուհանին դիմաց կայնած վայրկաններուդ խորհրդածէ այս խօսքերը: Լաւ մտածէ անոնց մօտին: Ահա այսպէս հազարաւոր մարդիկ կան արգելափակ, որոնց միտքերը տարուան ամբողջ օրերուն ջաղացքի մը պէս ինքզինքնին կ'աղան:

Ճօ վերջապէս օր մը Տարթմուրի բանտին մէջ իր պարագոյ ժամերը զբաղեցնելու մէջոյ մը գտաւ: Զոյգ մը մուկ ձեռք անցուց կերպով մը, և զանոնք խնամեց տոպրակի մը մէջ, կրթեց, խաղեր սորվեցնուց, ընտելացուց, և տասն և վեց ամսուայ բանտարկութեան մէջ այս խեղճուկ ընկերներով զբաղ և ուրախ կ'ըլլար:

Պարագութեան բաղկացած բանտարկութեան մը օգուտն ի՞նչ է, մուկերը կրնան ոճրագործ մը ուղղել:

Ճօ որ հիմայ մաղերը ճերմկած, և ծերի երևոյթն ունի՝ գեռ երեսունը չորս տարեկան է: Իր կեանքին լման կէսը բանտի մէջ է անցուցած: Իր երևոյթով ու լեզուով կը յայտարարէ թէ բանտարկութիւնը ամէն անգամին իր սիրտը աւելի կարծրացուցած է և ոչ թէ ուղղութեանը սատարած:

Դատաւարատութեան չրջանն աւարտելէ ետք բանտէն արձակուեցաւ աւելի խտացած և կեանքէն ձանձրացած: Դրան մօտ մէկը կը սպասէր իրեն, գարծի եկած Փընչըրը:

Փընչըր՝ նշանաւոր գօտեմարտիկ մըն էր, իսկ Ճօ՝ առաջնակարգ աւազակ մը: Այս պատճառաւ ատենօքսերտ բարեկամներ էին: Շատ անգամ միասին խմած, և համախորհուրդ դիւալին ծրագիրներ գծած էին: Ուստի Փընչըր սրտեց Ճօն չափիլ: Գիտէր որ եթէ չարերու գլխաւորը Յիսուսի առաջնորդելու կարող ըլլայ, մեծ գործ մ'ըրած պիտի ըլլայ Տէրոջը և մարդկութեան ի նպաստ:

Փընչըր՝ Ճօին հետ խօսեցաւ: Զար ընթացքին վրդո-

վումները և բարի կենցաղավարութեան երջանկութիւնն ու ցնծութիւնը պարզելով մեղքի և արդարութեան բաղդատութիւնն ըրաւ: «Ճօ», ըսաւ, «ինծի նայէ, և յիշէ թէ առաջ ի՞նչ էիր: Ճօ այս մասին մտածել խոստանալով հեռացաւ:

Անկասկած Փընչըրի կեանքին մէջ մեծ փոփոխութիւն մը կը նշմարէր: Սակայն իր չար ընկերաց ցանցէն ազատիլը և այս ստորին ու անասնական կեանքէն պրծիլը անկարելի կը նկատէր:

Փընչըր ձօնն օձիքը չի թողուց և իրիկունը իր տունը տարաւ: Ճօ խոր տպաւորութեամբ կ'ըսէ, «Այդ գիշերը երբէք չեմ կրնար մոռնալ, և այդ տան փայլն ու երջանկութիւնը երբէք չեմ կրնար չիշել: Զիս, բանտէն նոր արձակուած ամենավատ արարածս, իր տունը տարաւ, այդ իրիկունը չեմ կրնար մոռնալ»:

Դժբախդաբար Փընչըր իր փափաքին հասնելէ առաջ Ճօ նորէն բանտ նետուեցաւ:

Այս անգամ Ճօ գրեթէ ամէն իրիկուն կ'աղօթէր, սակայն ոչ թէ մահուան համար: Մտքին մէջ նոր գաղափար մը ծնունդ առած էր: Եթէ բարի քրիստոնեայ կնոջ մը հետ ամուսնանամ, այն տան կրնամ ուղիղ կեանք մը ապրիլ՝ կ'ըսէր: Այս մարդը՝ որ մարդկութեան աղէտն ու ոստիկաններու սարսափն էր՝ ամէն գիշեր կը ծնրադրէր և բարի ընկերուհի մը շնորհելը Աստուծոյ կը խնդրէր:

Հաւատարիմ Փընչըր իրեն կը սպասէր բանտէն ելած պահուն: Փընչըր՝ երբ առաջարկեց անոր որ Փ. Բ. Ի սրահը գայ, ան «ոչ» ըսելով ելաւ քալեց: Ան կը խորհէր թէ եթէ Աստուած մը կայ, իր բանտին մէջ մատուցած աղօթքի ի պատասխան իրեն բարի կին մը պիտի ղրկէր:

Մէկ երկու օր վերջը գինետան մը մէջ երկու մարդիկ կը վիճէին: Մէկը Ճօ էր որ իր հակառակորդը քիչ մնաց կը սպաննէր, սակայն ինք ալ վիրաւորուած էր սաստկապէս:

Գլուխը կէս ճեղքուած, այտերը պատռուած, և երեսը անճանաչելիօրէն այլանդակուած էր: Կռիւէն վերջ դեղագործի մը երթալով գլուխն ու վէրքերը փաթթել տուաւ:

Այս անգամ, Ճօ՝ ոճիրին ցանցերուն պինդ սեղմու՛մը կատարելապէս զգաց, և իր ծայր աստիճան անկարող ըլլալը հասկցաւ, ու դեղարանէն ուղղակի Փ. Բ. Ի սրահը գնաց:

Երբոր հոն հասաւ, ոչ ոք կրցաւ զինք ճանչնալ: Գանդի աչքը՝ արիւնալից. գլուխը՝ փաթթուած և շրթունքը՝ ուռած էին: Նստած մտիկ կ'ընէր երբ Սեյվեյըրնիսը մը զինք ճանչնալով մօտեցաւ ու ըսաւ. «Դեռ ձանձրացած չե՞ս այս կեանքէդ»:

«Ձանձրացած եմ»:

«Նոր կեանք մը սկսիլ չե՞ս ուզեր»:

«Կ'ուզեմ»:

Երբոր գալձի գալու սովորական հրաւերը ուղղուեցաւ մեղաւորներուն, այն ատեն Ճօ իր խղճալի վիճակով յառաջացաւ ու ծնրադրեց բեմին առջևը: Մի քանի հոգի մօտենալով խրատեցին ու աղօթեցին իրեն համար: Ճօ ալ ոտքի վրայ կանգնելով վկայեց թէ ալ փրկուած եր:

Թէ ի՞նչ պատահեցաւ, ոչ ոք գիտէ: Նոյնիսկ Ճօ անկարող է բացատրելու: Աղօթելէն հոք կը զգար թէ մաքուր կեանք մը ապրելու համար բաւականաչափ զօրութիւն կար իր մէջը: Ոճիրի ցաւերէն ինքզինքը բաւականաչափ ազատ կը զգար: Գողնալու հակումները իրմէ բոլորովին ջնջուած ու անհետացած էին, իր հին զգուշի ընթացքէն օձիքը ազատած էր:

Այս կացութեան մէջ գտնուող Ճօին ենթագիտակցական խորհուրդները ի՞նչ էին: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մարդ կռիւէն ուղղակի աղօթաժողով կ'երթայ, հարուածներէ բզզացող գլուխ մը ի՞նչպէս կրնայ աղօթքի գաղափարին տիրանալ և անմիջապէս Աստուածային խաղաղութեան արժանանալ: Դժուար է բացատրել այս ամէնը: Սակայն աւելի դժուար է բացատրել ոճրագործի մը խսկոյն դառնալով գողութեան փափաքէն կատարելապէս և մէկէն ի մէկ ազատիլը, իր ընկերներուն փորձութեանց դիմադրելու համար ունեցած զօրութիւնը և ծաղրուող Փ. Բ. Ի դրօշին տակ փողոցներուն մէջ քաջարար քալելը:

Փժնչըը ձօի կատարելագէս փրկուելուն չի հաւատաց, և «ձօի մասին վստահ չեմ», ըսաւ սպային մտաւանջ կերպով, «Ձեմ կրնար չմտածել թէ պիտի իյնայ: Ինչու որ ամբողջ կեանքին մէջ օր մ'իսկ գործած չէ: Ի՞նչպէս ջնջին վարձքի փոխարէն օրն ի բուն պիտի աշխատի:

Սակայն ձօ կ'ըսպատէր իր աղօթքին պատասխանին: Լուսացարանի մը մէջ իրեն գործ տրուեցաւ: Առանց վարձքի միայն կերակուրի համար աշխատեցաւ: Եռանդով աշխատեցաւ և մտահոգութեան պատճառ չի տուաւ: Ամբողջ գրացիներ կը հիանային այս անուանի աւագակին համեստ գործի մը վրայ աշխատելը տեսնելով:

Օր մը կառք մը կը ներկէր երբ աչքը վերցնելով տեսաւ որ աղջիկ մը դինք կը դիտէր: Իսկոյն զգաց թէ իր աղօթքին պատասխանն է այս: Սրտին մէջ համոզուեմ գոյացաւ թէ իր աղօթքներուն և խնդրանքներուն ի պատասխան իրեն կին ըլլալիք անձը այս էր:

Անոր հետ բարեկամանալէ վերջ օր մը երջանիկ ընտանիքի մասին կը խօսակցէին, երբոր ձօ հարցուց, «կը կարծե՞ս թէ ինծի պէս մարդու մը հետ կրնաս ամուսնանալ»: Օրիորդը՝ «Ձեմ գիտեր» պատասխանեց: «Բանտին մէջ Աստուծոյ յարմար կին մ'ուզեցի, ահա կատարելագէս վստահեմ որ դուն ես այն յարմար կինը»: Սակայն ան դեռ պատասխան չի տուած ձօին մտքին մէջ կարգ մը խորհուրդներ շրջան կ'ընէին: Բազմատեղով այս անարատ, բարի և քնքուշ կոյսին հետ ինքզինքը անարժան գտաւ, և խօսքը Օրիորդին ուղղելով ըսաւ, «Թէ և քեզ կնութեան առնելու համար կը փոփաքիմ, սակայն չեմ յուսար թէ առաջարկս պիտի ընդունիս, ինչու որ ես քեզի արժանի մէկը չեմ: Բայց եթէ քեզի պէս մէկը ինծի կին չըլլայ, կարելի է որ օր մը ետ դառնամ դէպ ի իմ հին կեանքս»:

«Վտանգին մեծութիւնը կ'ըմբռնեմ», պատասխանեց Օրիորդը, «Բայց մտիկ ըրէ, քեզի հետ կ'ամուսնանամ սա պայմանաւ որ փ. Բ. ին միանաս և կանոնաւոր զինուոր ըլլաս»:

Այսպէս ան, Աստուած իր աղօթքին պատասխանած էր:

ձօ անոր համար վերջին աստիճան ուբախ էր: Սիրտը՝ լոյս ու ցնծութիւն կ'ողողէր, և կ'ըզգար թէ այս բանը Աստուածային շնորհքին հովանիին տակն է:

Իր սիրելի կնոջ հետ շատ երջանիկ տուն մը կազմեց:

Մարդկութեան երբեմնի ոխերիմ թշնամին և սարսափազդու այս հռչակաւոր աւագակը, այժմ բարի, ուղղամիտ և անձնուէր կեանք մը վարել սկսաւ: Իր կինը պաշտելու չափ կը սիրէր: Դրացիք կը հիանան ձօին մանկանց հանդէպ դուրգութեանքը տեսնելով:

Հիմայ երեք տարի է որ երջանիկ կեանք մը կը վարէ ան և Փժնչըրի պէս հոգիներ փրկութեան բերելու տենչովը կը բռնկի: Սեյլիքընիօք մըն է առանց վարձքի և իր չար գրացիներէն իր նման վատ մարդիկ փրկատուի առաջնորդելու կ'աշխատի բոլոր զօրութեամբ: Սքանչելի քաղցրութեամբ և եռանդով իր նախկին ընկերներուն կը պատմէ Աստուածային սիրոյ մասին և կը քարոզէ բոլորին:

Տ Է Ն Ն Ի

Լոնտոնի մէջ բնիկ իրլանտացի կաթողիկէ ընտանիքէ մը Տէննի անունով պատանի մը յառաջ եկաւ: Կարճահասակ, թիկնեղ, գորշագէտ երիտասարդ մըն էր ան, որ զինք տեսնողը կ'ահաբեկէր:

Դպրոցին մէջ քարի պէս անզգայ՝ ոչ դասէ բան մը կը կը սորվէր, ոչ պատիժէ: Ազօթք ընել կը մերժէր, ուսում ու կրթութիւնը կ'ատէր և աշխատանքէ կը խուսափէր: Ըստ իր վկայութեան՝ կեանքին մէջ երբէք սորվելու, բարի ըլլալու, գործելու կամ յառաջդիմելու փափաք կամ միտում չէր զգացած:

Ճաննըչորս տարեկանին հայրենի տունը անտանելի գտնելով փողոցի կեանքը նախընտրեց: Օր մը, տան մաքուր անկողինն ու համեղ կերակուրները ձգելով՝ ձեռքերը պարապ գրպանին մէջ՝ շուկայ գնաց ու ալ չվերադարձաւ:

Այս երիտասարդը մի քանի գիծերով կը տարբերի նախորդ գլուխներուն մէջ յիշուած անձերէն: Բնաւ չէր ծխած և ծխելու համար գոնէ մագի չափ փափաք չէր զգացած: Բնաւ չէր գինովցած, դինեաուն կ'երթար այլ նպատակով: Ալքովի հանդէպ երբէք ակորժակ չէր արթնցած իր մէջ, և մարմնաւոր ու անասնային կիրքեր ամենեւին հետապնդած չէր: Սակայն, մանուկ հասակէն, միակ փափաք մը գրաւած էր իր ներսիդին սրուն պատճառաւ ուրիշ փափաքի տեղ մնացած չէր: Այդ էր ռնիւրի փափաք: Ստորնագոյն և գազանային ոճիւրի փափաք մը:

Այս պատմութիւնը, սրիկայի մը, մարդկային գազանի մը մասին է: Տէննիին ֆիզիգական վիթխարի ոյժը զինք փողոցներու մէջ անուանի ընել սկսաւ: Երբոր խումբ մը սրիկաներու յայտնեց իր ազատ ապրելու մտադրութիւնը, անոնք ուրախութեամբ ընդունեցին զինք, և շատ չանցած Տէննի անոնց պետը եղաւ:

Լոնտոնի խեղճուկ ու վատ փողոցներուն մէջ այս կարգի սրիկայ և թափառական խումբեր գոռոզութեամբ, ստամոքսնին կշտացնելէ անմիջապէս վերջ, իրարու հետ կուիւի կը ընդունին, որուն նոյնիսկ ստիկաններ չեն կրնար միջամտել:

Տէննի այսպիսի կռիւներու մէջ շատ անգամ գտնուած, շատ անգամ իր հակառակորդները կիսամեռ փռած և հեռացած էր: Այս կարգի կռիւներ իրեն համար տեսակ մը զուարճութիւն կամ մարմնամարզ էր: Ասոնցմէ ակորժ և հանդստութիւն կը զգար: Իր պատկանած խումբը խիստ զօրաւոր և վայրենի ըլլալով մեծ հռչակ հանեց: Երբոր Տէննի և իր խումբը փողոցին ծայրէն երևնար, կիներ դռնէն ներս կը քաշուէին, մանուկներ փողոցէն տուն կը կանչուէին, և շատ մը վտանգաւոր երիտասարդներ իսկ իրենց կեանքը փրկելու համար կը փախչէին: Կուիւ պահուն մարդիկ պատուհաններէ և դռներէ կը դիտէին, ու ոչ մէկ պարապայի տակ կը համարձակէին միջամտելու եթէ նոյն իսկ իրենց զուակները մասնակից էին:

Որքան Տէննի կը յառաջդիմէր զօրութեամբ և գազանութեամբ, այս վայրենութիւնը տարբեր ձև մը կ'ըստանար: Իր խումբին սիրական մէկ զուարճութիւնն էր գիշերանոց: Իր խումբին մը ճամբուն վրայ դարանիլ, երկաթեայ բանց ոստիկանի մը ճամբուն վրայ դարանիլ, երկաթեայ ձողերով հարուածել կռնակէն, անզգայ և լուռ փռուած մարդը կոխկոտել և ճզմել: Ահա այս տեսակ գործի շատ մարդը կոխկոտել և ճզմել «պլիմն փերոլ»:

Շատ չանցած գողութեան մը պատճառով երեք ամիս բանտարկուեցաւ: Տէննիին սիրտը միայն երեք տարուան բանտարկութիւն մը կրնար փշրել: Ընդհակառակը այս եռամեայ բանտարկութիւնը զինք աւելի խտացուց և ծայրափակ անգութ և անզուսպ վիճակի մը հասցուց:

Ապրուստը ճարելու ճարպիկ միջոցներ ունէր: Իր ընկերոջ հետ նախապէս կարգադրելով թոյլ կուտար որ ան իր գլխարկը պողպատեայ մը խանութը նետէր: Տէննի գլխարկը առնելու համար ներս կը վաղէր, և նոյն ատեն

անոր անուշահամ կերակուրները, լաւ մաքուր հագուստը
և ոստիկաններէ վայլած ազատութիւնն ու յարգանքը,
կ'ապշէր ու կը գործառնար աշտպիսի անձի մը մէկէն ի մէկ
փոխուելուն: Ահա այսպէս՝ այս բանտարկուած աւագակը իր
առանձնութեանը մէջ անգիտակցաբար յաւիտենականութեան
հետ կը զբաղէր: Փընչըր իր հիացման առարկան էր,
«Ինչ սարսափելի գինով մըն էր Փընչըր»՝ կը խորհէր, «Իսկ
հիմայ մաքուր և յարգելի է դարձած»:

Օր մը այս ցած ու վայրենի մտքին յանկարծակի յայտ-
նութիւն մը եկաւ, բնական կերպով: Հետեւեալ խորհուրդը
յայտնուելով տակաւ տեղ գրաւեց մտքին մէջ. «Եթէ Աս-
տուած կրնայ փրկել Փընչըրը, զիս ալ կրնայ փրկել»: Ինչ
հրաշալի և խորհրդալից գաղափար:

Վիքթոր Հիւկոյի մէկ քերթուածին մէջ Պուապէրթէյօ
կը հարցնէ Լափիէօվի, «Աստուծոյ կը հաւատա՞ս, ասպետ»
Լափիէօվի պատասխանեց, «Այո՛, ո՛չ, երբեմն»:

Ահա Տէննիին «երբեմն» ը հասած էր: Մինչև հիմա Աս-
տուած բնաւ գրաւած չէր իր միաքը, և կրօնքի մասին
բնաւ խորհած չէր: Բայց երգումներուն մէջ «Iusում» և
«Երկինք» բառերը կը գործածէր, «Դիօխս» թէ և գէշ վայր
մըն էր իրեն համար, բայց դրախտ երթալու ալ հոգ չէր ը-
ներ: Դրախտն ալ անբաղձալի վայր մը կը նկատէր, այն
պատճառաւ որ կիրակնօրեայ դպրոցը չէր սիրած:

Նրեակայեցէք թէ այս մարդը Լոնտոնի պէս քաղաք մը
կը բնակէր, ուր կրօնի և բարոյականի ուսուցման համար
տարեկան միլիոնաւոր ոսկի կը ծախսուի և ամէն կողմ ե-
կեղեցի, դպրոցներ և բարեգործ ընկերութիւններ անհամար
են: Ի հեճուկս ասոնց, Աստուծոյ, կրօնքի և անմահութեան
մասին որոշ գաղափար մը չունէր: «Բնաւ կրօնքի մասին
խորհած չեմ» կ'ըսէ ան:

Սրտին մէջ ծնունդ առնող այս յուսատու գաղափարը
զինք զօրացուց և նոյնհետապէն բանտին մէջ ծնրագրած ա-
ղօթեց: Այս իր կեանքին առաջին աղօթքն էր: Տակաւին
երիտասարդ էր, սակայն տառնըրկու տարի բանտի ծա-

ռայած ըլլալով կրօնքը հասկնալու առիթ չէր ունեցած:

Այս բանտարկութեան յիշոցին աղօթեց և յուսաց թէ
բանտէն ելլելուն պէս ուղիղ կեանք մը պիտի ապրի:

Բանտէն արձակուելով Փընչըրին հանդիպեցաւ: Փընչըր
անոր մօտեցաւ մեղմ ու ազդու հարցումներով, «Ինչ ա-
պականեալ կեանք մը կ'ապրիս: Կեանքդ կ'անցնի, շահածդ
կորսնցուցածիդ կը բաւէ՞: Երջանի՞կ ես:

Տէննի պատասխան չէր տար:

Փընչըր շարունակելով՝ բարոյական ու ներքին խաղա-
ղութեան, արդար կեանքի, ուրախութեան, Աստուծոյ թո-
ղութեան, և Անոր Հոգիին պարգևելիք վերստին ծնունդի
մասին՝ յստակօրէն խօսեցաւ:

Տէննի այս ճշմարտութիւնները լսելով խիստ ազդուե-
ցաւ և «փրկուիլ կ'ուզեմ» ըսաւ: «Փրկութեան առիթը վայր-
կեան մ'իսկ յետաձգել չեմ ուզեր, խնդիրը դործելուն մէջն
է: Մինչև հիմա գործ գտած չեմ, ու՛ր և ի՞նչպէս գործ
պիտի գտնեմ»:

«Այդ խնդիրը Աստուծոյ ձգէ» պատասխանեց Փընչըր:

Տէննի նոյն օրը Փ. Բ. ի ժողովին գնաց: Հոն՝ Աստու-
ծոյ յետին մեղաւորին հանդէպ ունեցած անփոփոխ սիրոյն
մասին Սպային տուած քարոզը՝ իր հոգիին վրայ լոյսի ողո-
ղում մը յառաջ բերաւ: Կոտրած ու զղջացած սրտով ապաշ-
խարողներուն տեղը գնաց ու ծնրագիր աղօթելով Աստու-
ծէ ոյժ և գթութիւն կը հայցէր:

Ոտքի ելաւ փոխուած և նորոգուած: Այս փոփոխու-
թիւնը կատարեալ և սեւակաւ եղաւ: Երբեմնի անգութ և
ոճրագործ Տէննի, այժմ փափուք ու խաղաղասէր եղաւ:
Ամբողջ կեանքին մէջ օր մ'իսկ չի գործող մարդը, հիմա
ուրիշներուն կը գուրգուրայ և ժամանակն ու զրամը բարի
նպատակներու և կրօնական հաստատութեանց կը նուիրէ:

Զինք լաւ ճանչցող բարեկամ մը սապէս կը վկայէ,
«Տէննիի մէջ մեծագոյն փոփոխութիւնը իր հեղութիւնն է»:
Ոճրագործութիւնը իրեն զբաղում ու զուարճութիւն ընող
Տէննի, այժմ ճանձ մ'իսկ չի ցաւցներ: Անխրաւութեան և

անդթութեան պատմութիւն մը իր սիւտը կը հալեցնէ, իսկապէս ի՞նչ հրաշալի փոփոխութիւն, ի՞նչ սկզբնական շոտնի նորոգութիւն, ի՞նչ ազդու կրօնք:

Իր գործին մէջ յառաջանալով զօրծատիրոջը քով շնորհք գտաւ: Յետոյ կրօնասէր կնոջ մը հետ ամուսնանալով երկուքը մէկ միշտ փ. Բ. ին մէջ մնալ ուխտեցին: Նոյն պէս երկուքը համախորհուրդ հողին երու փրկութեան համար մասնաւոր ժամանակ գտնելով կ'աշխատին: Այդ շրջանին մէջ ամէնէն երջանիկ ընտանիքներէն մին Տէննիին ընտանիքն է:

Տէննիի քոյրերէն մին՝ Թուդ կաթուղիկ լսելով իր եղբոր փ. Բ. մտնելը խիստ բարկացաւ, ու կիրակի օր մը բացօդեայ ժողովին գալով բազմութեան առջեւ եղբայրը ծաղրեց ու անարգեց, երեսին ապտալ մըն ալ փակցնելով: Տէննիի դէմքն ու հայեացքը փոխուելով, զայրոյթի շշաններ ցոյց տուին, սակայն ան ինքզինք զսպելով երեսը դարձուց միւս կողմը և քաղց հակառակ ուղղութեամբ: Այս դէպքը միթէ ճշմարիտ ապացոյցը չէ՞ անոր դարձին և նոր կեանքի մը մտնելուն:

Հակառակ իր սարսափելի երևութին ու վաճառական շարժումներին, երբեմնի այս ստորնաքաղզ դազանը, աշտ մ կրօնքի կողքին կայնած ուժ մըն է: Իր գաւազները խանդադատանքով կը սիրէ: Իր գրադուսն ու գուարճութիւնը այլևս գինովները ծեծել ու կողոպտել չէ, այլ անոնց փրկութեանը ծառայել: Ծառայել չի յոգնիր, ու չի թուլնար: Չէք կրնար չի տեսնել և չի վկայել իր վարմունքին առաքինութեան խորութիւնը, և նկարագրին ու հոգւոյն հրաշալի փոխակերպման մեծութիւնը, եթէ իր նախկին ընթացքը վերդէք:

ՅԱԾԵՆ ԱՒԵԼԻ ՅԱԾ

Միսիս Պրերի, իր միակ որդւոյն հետ մնացած, ալլի կին մըն էր: Ձինք արդէն հալածող թշուառութիւնը, ամուսնոյն մահուէն վերջ, աւելի սաստիկ թափով նեղել ոկսած էր, այնպէս որ օրական հացը հազիւ կը ճարէր: Շատ չանցած, դաւաթ պարպելու մոլի երկրորդ ամուսին մը գտաւ: Այր ու կին քանի խմէին, մանկիկը՝ բարձին վերայէն փոխանակ երկինքը դիտելու, իր ծնողքին օդի ըմպելը կը դիտէր և անգիտակցաբար այդ տեսարանը կը տըպաւորուէր անոր մաքին վրայ:

Մանկիկը մեծցաւ: Առուընէ մինչև իրիկուն ծնողքին կուրն ու աղմուկը բարձրագոյն կը լսուէր: Երբեմն մէկուն թեւ կը ծռէր, միւսն ալ գետին կը տապալէր, ու յետոյ ոտքի կանգնելով զայրալից նայուածքներ կը նետէին իրարու վայրենաբար հայհոյելով ու անիծելով: Երբեմն ալ երախան կը ստանար աղտակի բաժինը:

Ատեն մը վերջը երբ երախան տեսաւ թէ իր ստամոքսը չի լիցուիր, զոգութեան ստիպուեցաւ: Այսպիսով, Լոնտոնի անհամար ազգատ սղոց պէս, իր անօթութիւնը փարատելու համար զոգութեան ձեռնարկեց: Չէր գիտեր թէ ըրատելու մեղք է, միայն թէ բնական օրէնքով կ'առնալու համար անդադար կը գողնար: Խանութները սլքատալով, ամէն անգամ կը գողնար: Քիչ մը ուտելիք կը գողնար թէև ուրիշ ներկայանալուն, քիչ մը ուտելիք կը փախուէր ու ապա շատ անգամ այս պատճառաւ ականջը կը քաշուէր ու ապա կ'ուտէր, բայց անօղուտ: Ծնողքը՝ կուրէ, աղան ալ զոգութենէ, չէին կ'առնար:

Եթէ մէկը զինք բռնէր իր մանկութեան այս թշուառ օրերուն, ու վերջէն վատ շրջանակէն, սորվեցնէր անոր մաքրութեան ու պատուաւորութեան սովորոյթները, զնէր զինք կեանքն ու զԱստուած հասկընալու զիրքին, այն ատեն քաղաքակրթութեան ու կրօնի արժանի մարդու մը պէս

կ'ապրէր, այս անարգ վիճակէն ազատ: Բայց ոչ ոք ըրաւ
զայս: Լոնտոնի փողոցներուն անգթութեանց ու փորձու-
թեանց ենթակայ այս մոլորեալ մանուկը բարեսիրական ըն-
կերութեանց անթիւ անդամներէն ոչ մէկը փրկեց: Սարսա-
փելի չէ՞ մտածել թէ այսպիսի չարչարուածները փրկելու
միջոցներ չենք կրնար հնարել:

Խեղճ տղան մօրմէն զատ բարեկամ կամ օգնական չու-
նէր: Գինեմոլ խորթ հօր հարուածները և խանութպաննե-
րու աքայիները իշուատ տղէկը աւելի շուարուն ու վայրենի
էին ըրած:

Անգամ մը գողութեան մը համար ձերբակալուելով և-
րեք ամիս ուղղութեան դպրոց դրուեցաւ: Հոն գործած-
ուած միջոցները անբաւական եղան տղուն սիրտը փոխելու,
միայն թէ կրթութեան և օրէնքի մասին աղօտ գաղափար
մը առնելով ելաւ դուրս:

Տասնը վեց տարեկանին այս կեանքէն ու ընթացքէն
ձանձրացած, ծնողքը ձգեց ու հեռացաւ: Սմբողջ աշխարհը
պտտելէ վերջ երբոր ընկու աւելի լաւ բան չի կրցաւ գտնել,
զի ուրազորուեցաւ: Զինուորական մարզանքը սորվեցաւ:
Սեւերին չէր փառեր, պատերազմ, հայրենասիրական փառք
և նմանօրինակ բան չէր բաղձար: Բաւ է որ հազուատ, ան-
կողին, ստամոքսը լեցնելու կերակուր, և ըմպելիքի համար
գրպանը դրամ գտնուէր:

ժամանակի ընթացքով, զինուորութեան միօրինակու-
թենէն ձանձրացած, աւելի խմելու տուաւ ինքզինք: Ման-
կութեանը ատեն, ծնողքին իր մատաղ մտքին վրայ ար-
ձանագրած ըմպելիքի պատկերները ի գործ կը դրուէին:
Լոնտոնի փողոցներուն մէջ ելքեմնի թափառաչը չէր տղեկը,
այժմ 6 ոտք հասակով, կատաղի ու ալքոլով բոցաւառ դի-
մազով մարդ մըն էր: Գինովութեանը համար պատժուելուն
երբեք չէր ամչնար ու չէր զղջար: Պաշտօնի բարձրացման
նախանձախնդիր չէր: Քանի խմեր, ինքզինքը կը կորսնցնէր
և ստացած պատիժները զինք աւելի զայրացկոտ, ապրու-
տամբ և կատաղի կ'ընէին: Պաշտօնեաներու և ընկերներու

հետ շարունակ վէճ ունէր, աշխարհ իրեն դէմ էր:

Հինգ տարուան խռովալից զինուորութենէ վերջ տաս-
նապետին հետ վէճ մը ունեցաւ: Հայհոյելով ու փրփուելով
զէնք քաշեց և սպաննել սպառնաց, սակայն ձերբակալ-
ուելով վեց ամսուան տաժանակիր աշխատանքի դատապար-
տուեցաւ, ու վերջը զինուորական շարքէն բուրժուար ար-
տաքուեցաւ:

Ասոր վրայ լաւ գործ մը գտնելով գործեց, սակայն
բնաւ չէր սիրեր: Մէկ բան միայն կը սիրէր — ըմպելիք:
Վիշտը և կեանքի տաղաուկները խեղդելու համար կը խմէր:
Կեանքէն ձանձրացած էր ու կը զգուէր:

Ըմպելիքի պատճառաւ այս լաւ գործը կորսնցուց և
աւելի ցած գործի մը սկսաւ: Յետոյ այս ալ ձեռքէ փախ-
ցնելով ոստիկանի մը հետ բաղխեցաւ ու երեք ամսուան
համար բանտ դրուեցաւ:

Բանտէն ելլելէն վերջ անբարոյական յորձանքի մէջ ին-
կաւ: Ունայնութեան ու խայտառակութեան ճամբուն մէջ
այնքան յառաջացաւ որ իր կեանքին այս մասը մանրամասն
նկարել անկարելի է, սակայն համառոտակի կրնանք յիշել:

Պըրրըփի ալլեւս կեանքին մէջ օր մ'իսկ գործ չի գործել
ուխտած էր: Հանրատուն մը երթալով հոն ապօրինի միջոց-
ներով ապրուստ ձարող կնոջ մը հետ կենակցեցաւ: Կինը
Պըրրըփին դրամ տալով գայն կը գործածէր իր չար նպա-
տակներուն իբրեւ միջոց: Կնոջ դրամը ելք հատնէր, Պըր-
րըփ գողնալով կը բերէր: Ալլեւս չարերն իսկ զինք կ'ատէ-
ին: Ոչ մէկուն քով յարգ ու պատիւ ունէր, «Տաճեմ աւելի
ցամ» կոչուեցաւ, նորէն խղճի խայթ չէր ունենար:

Ծատ կը խմէր: Մտքին մէջ միշտ ոճրագործութեան
գաղափարը չըջան կ'ընէր, և իր տիրուհին սպրեցնելու հա-
մար ամէն տեսակ ոճիր կը գործէր: Սըքուլ՝ իր մէջ գըտ-
նուած բարոյական տարրը կը կործանէր և հետզհետէ ան-
ուղղելի վիճակի մը կը վերածէր:

Ալլեւս կատարեալ ոճրագործ էր: Ոճիրը զբօսանքի հա-
մար կը գործէր: Փողոցներէն ալլեւս սովալուռ և տղու մը

պէս չէր անցներ, այլ առանց գործելու դրամ ունենալ որոշած էր, միմիայն հաճոյքի սիրոյն: Մայր աստիճան կը խօսէր: Ուշեղը ոճրապարտ գաղափարներու հնուցն էր:

Շատ չանցած ամէնուն ծանօթ էր, մասնաւորապէս ուստիկաններուն: Բազմիցս կը ձերբակալուէր, սակայն սովորաբար այնպէս սաստիկ կը կռուէր ձերբակալուելու ատեն որ անպատճառ վեց ոստիկան պէտք կ'ըլլար զինք փոկերով կառքին ամրացնելու և ոստիկանատուն տանելու համար:

Անգամ մը կօշիկ զողնալու ատեն ձերբակալուելով ոստիկանը ծեծեց, և անմիջապէս հեծեալ պահակը կանչուելով զինք ձիուն կապեցին ու քաշկռտելով կայանը տարին: Սովորաբար ամէն ձերբակալուելուն այնքան ծեծ կ'ուտէր որ կիսամեռ կ'ըլլար: Աստուծոյ զատ իրեն գթացող ոչ ոք կար:

Բանակէն վռնտուելէն ի վեր 12 տարի էր, այս շրջանին երեք տարին անբարոյականութեամբ, և մնացեալ ինը տարին բանտարկութեամբ էր անցուցած:

Ահէնէն մերժուած, ամէն կողմէ վտարուած և ամէն բարեկամէ լքուած էր: Ամէն ատեն անարգանքի և ատելութեան կ'ենթարկուէր, բայց միայն Փրնչըր և հրեշտակ սպան էին որ զինք կը փնտռէին կիրքի յորձանուտէն փրկելու համար, իսկ Պըրըքի բարկութեամբ կը մերժէր:

Ատեն մը եկաւ որ թշուառութիւնը զինք մտածել տուաւ: Տիրուհին բան չունէր, ինք ալ անօթի, ծարաւ ու թափառական կը շրջէր: Տասնը երկու տարուան բանտի կեանքին անդրադառնալով, ապագան՝ անյոյս և վաղը՝ մոռնալով զտնէր: Միշտ ոստիկաններու խռտանգութիւն ու անզթութեանց կ'ենթարկուէր: Վերջապէս սիրտը՝ անցեալ յիշատակներու ճնշման, և ապագայի թշուառութեանց և պատիժներուն չզիմանալով փշրեցաւ:

Փրկութեան ճար մը կը փնտռէր:

Փրնչըրի մասին մտածեց: Անոր անցեալն ու ներկան բաղդատելով սքանչելի տարբերութիւն մը տեսաւ: Ասոր վրայ քանի մտածեց, այնքան աւելի Փրնչըրի նմանելու

մղող ոյժ մը զգաց իր մէջ:

Սակայն գիտէր թէ ինք անարգ, այլասեռած, անպատիւ և անոք էր: Գիտէր թէ ոստիկաններ, պաշտօնեաներ, հանրութիւնը և աշխարհ իրեն թշնամի էին: Եթէ՝ բարձր կեանք մ'ապրիլ կ'ուզեմ՝ ըսէր, աշխարհ իրեն չհաւատալով պիտի ծաղրէր զինք:

Օր մը բանտին այցելու կաթողիկ քահանային մօտենալով հարցուց թէ արդեօք ուղիղ ապրելու համար իրեն օգնական, նոյն մը կրնա՞յ գտնուիլ: Սակայն ոչ թէ միայն օգնութիւն, այլ նոյնիսկ լաւ ապրելու փափաքին քաջայերուծիւն չի գտաւ: Վերջապէս մտածելով, իբրեւ փրկութեան միջոց Փրնչըրը ալլափոխող Փրկութեան Բանակը յիշեց: «Եթէ Աստուծոյ փրկութիւնը մէջ այսպիսի հրաշք կրնայ գործել, իմ մէջն ալ կարող է», ըսելով անառակ սրդին «ինքն իրենը եկաւ»: «Ելլեմ, ու շօրս երբամբ ըսաւ: Եւ ուղղակի Փ. Բ. ի կաւ»: «Ելլեմ, ու շօրս երբամբ ըսաւ: Եւ ուղղակի Փ. Բ. ի ժողովատեղին գնաց, ու ետեւի կողմը նստաւ: Երկ, աղօթք, ընթերցում և քարոյզեալ հրաւերը երբ լսեց յառաջացաւ: Եւ ըսէր՝ անշուք զրա՞ծ ցած ձայնով աղօթեց, «Աստուծոյ ողորմէ ինձ մեղաւորիս»:

Աղօթքէն վերջ, կարծես, նոյն հետայն անցեալը իր վերայէն ինկաւ ինչպէս պատառուն վերարկու մը: Սրտին մէջ անհուն մաքրագործութիւն մը գտաւ: Մտքի վստահութեան և խղճի խաղաղութեան տիրացաւ: Ինքզինք կը զգար ոչ թէ աշխարհի վրայ, այլ պայծառազեղ լոյսի և կատարեալ զոհունակութեան աշխարհի մը մէջ: Տեսակ մը յափշտակութեան մէջ էր: Խաղաղութեան և ցնծութեան աղանձին իջած էր սիրտը:

Փրնչըր, հրեշտակ սպան և ուրիշ հաւատացեալներ՝ Պըրըքիին կարեկցութիւն, վստահութիւն և քաղցր համակրանք ցոյց տուին: Ան՝ իր վատուած ծունկերուն մէջ զօմակրանք ցոյց տուին: «Գիտե՞մ թէ ինձի ինչ պատահեցաւ, ինձի երկրորդ պատահութիւն մըն է տրուած»:

Սպային հետ խօսակցութեան մը պահուն որոշուեցաւ թէ Պըրըքի պէտք է ամուսնանայ իր նախկին ապօրինի տի-

Ահա այս՝ անսոսակ որդիի առակին մէկ նոր թարգմանութիւնն է։ Պարզութեան և խոնարհութեան կողմէ ասկէ աւելի վսեմ պատմութիւն մը երևակայել զժուար է։ Այս անառակ որդին երբ ինքնիրենը եկաւ, հարուստ, արդար և ընծաներով իրեն սպասող ծնողքի մը սիրալեզ գիրկը չվերադարձաւ, այլ, կորսուածը փնտռելու ելաւ։ Իր գիրկն ու իր սէրը մատուցանելու ելաւ այնպիսի մօր մը, զոր խնամելու պարտքն ու զգացումը տարինելու վայրենութեան և ոճրագործութեան պատճառաւ յիշողութենէն ջնջուած էր։ Հիանալի չէ՞ որ որդին երբ դեռ հեռուէն տեսաւ իր մայրը, վազեց, ու անոր վրիզը փաթթուելով զայն համբուրեց։

Պըրրըփ՝ հրճուեցաւ երբ տառապակոծ մայրը ընդունեց իր սիրոյ առաջարկը։ Մեռեալներէն յարութիւն առած մէկու մը կը նմանէր ան։ Իր հոգեհատորին փաթթուելով կը թախանձէր սրտակեղեք թախանձանքով մը որ նորէն զինք չի լքէ թշուառութեան ու անյուսութեան գիրկը իյնալու։ Աստուծոյ շնորհքով փրկուած որդին՝ Աստուծոյ զօրութեամբ իր մայրը փրկեց։ Այս առաջին գիրկընդխառնումին կրօնքի կարեւորութիւնը կատարելապէս ըմբռնեցին։ Կրօնքն էր միայն որ կրնար որդին փրկել, և կրօնքն էր միայն որ կրնար որդին զրկել մօրը փրկութեանը համար։ Երկուքն ալ առանց կրօնքի ապրած, և երկուքն ալ տառապած էին։ Եւ անհոգեւոր գիտակցութեանը արթնութեան մէջ, անոնք կռահեցին թէ կրօնքը միայն կրնար կեանքը մաքուր, քաղցրահամ ու սուրբ ընել։

Մայրը հազիւ կրգաւ հաւատալ թէ զինք բարձրացնելու համար եկողը իր որդին էր, և իր սեւ կեանքին սարսափելի մղձաւանջը վերջ գտած էր։ «Հաղար և Սէկ Գիշերներ» վէպի գերակատարներէն մէկուն տեղ կ'ըզգար ինքզինքը, երբոր որդին կարօտութենէ զուրս հանեց զինք ու ցուցուց իրեն այն տունը զոր անոր սէրը պատրաստել տուած էր իրեն համար։ Կրօնքը այսպիսի աշխարհային հմայքներ ունի։

Պըրրըփի տունը Լոնտոնի ամենափայլուն և երջանկա-

զոյն տուներէն մէկն է, զարդարուած ու կահաւորուած ճոխապէս, ու ամէն կերպով չէն։ Մայրն ալ հոգեւոր կեանքը որդեգրելով իր որդւոյն համամիտ ու գործակից է։ Իր ամբողջ փափաքն է, իր կեանքի այս վերջին օրերուն, տունը մաքրել, կերակուր եփել, և այլևայլ առտնին ծառայուածքներ իր որդին գոհ ու երջանիկ թողուլ։ Որդին ալ մայրը խնամելով անոր ծառայելու կարող ըլլալուն համար հըպարտ կ'ըզգայ։

Օր մը իր բարեկամներէն մէկուն սապէս ըսաւ անկեղծ չեչտով մը, «Շատեր կ'ուզեն իմ ետ իյնալս տեսնել, ահ, շատեր։ Սակայն ետեւը երթալու բան մը չկայ։ Ես զիտեմ, Աստուած ալ գիտէ թէ կատարելութենէ շատ հեռու եմ. սա կայն հիմայ աւելի աղէկ եմ քան ինչ որ էի հին կեանքիս մէջ»։

Լոնտոնի նման տեղ մը զժուար է ապաշխարեալ կեանք մը ապրիլ։ Պըրրըփ այս խոստովանութեամբ ինքնագովուծութիւն ընել չուզեր, այլ կը խորհի թէ Աստուած իրեն երկրորդ պատեհութիւն մը պարգեւած է։ Այն գթութիւնն ու շնորհքը չարաչար չի գործածեր, այլ հաւատարմաբար գործելու ճիգ ու ջանք կը թափէ մինչև այսօր։

«Շատ լաւ, այո նոյն խօսքերը Աստուծոյ խօսէ, անմիջապէս ծնրադրէ, և Անոր պատմէ»։

Փռլըմպըրը ծնրադրեց և արտասանեց իր առաջին աղօթքը։ Յետոյ ոտքի կանգնեցաւ դողահար ու շփոթած։ Տերևի մը պէս կը դողար ան։

Փռլըմպըրին բարեկամը աւելցնելով ըսաւ, «Այո իրիկուն ժողովի պէտք է գաս, և ապաշխարողներու նստարանին երթալով պէտք է բարձրաձայն խոստովանիս թէ նախկին կեանքէդ զղջացած ես, և նոր կեանքի մը տիրանալ կը բաղձաս։ Բայց անոր տիրանալու համար մինակդ կարող չես բան մը ընելու։ Հիմա ի՞նչ պէս կը զգաս»։

«Ծայր աստիճան գրգռուած եմ», պատասխանեց Փռլըմպըրը։

Փողոց ելլելով սրտին մէջ մեծ փոփոխութիւն մը ըզգաց, աշխարհ տարբեր երեցաւ իրեն։ Ներքին աշխարհը ուրախ ըլլալուն համար արտաքին աշխարհն ալ ուրախ կը տեսնէր։ Քարայտաւիները կրակով կը փայլէին, հեռուն լուսապայծառ մէգ մը կը թուէր ըլլալ, ճամբուն եզերքի ծառեր՝ ձեռքերու պէս կը շարժէին իրեն նշան ընելով, իր մէքան մը հեռացած և անոր տեղ լաւ բան մը եկած կ'ըզգար։ Ուրախութենէն կ'ուզէր պոռալ, տեսակ մը մտաշափշտակութեան մէջ էր։

Այն գիշեր ժողովի երթալով հրապարակաւ խոստովանութիւն րբաւ ուրու հետեանքով նոր կեանքի տիրանալուն աւելի խորունկ համոզում մը գոյացաւ։

Յաջորդ առտու իր կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով առանց ալքոլի փափաքն զգալու գործի զնոց։ Քիչ վերջ եկան ու բարեկեցին այն ընկերները, որոնց սիրտն ալ իրենց արհեստին պէս կապար էր կտրած։

«Ուրախ եմ» հարցունցին։

«Ո՛չ»։

«Կ'ուզե՞ս քիչ մը խմել»։

«Ո՛չ»։

«Ի՞նչ կայ։ Դո՛ւ ծգ գիւրացնելու համար չե՞ս խմեր»։

«Ո՛չ»։

«Բարեկամդ տեսա՞ր»։

«Այո»։

«Փրկութեան Բանակը դացե՞ր ես»։

«Այո»։

«Գտա՞ր Յիսուսը»։

«Այո»։

Անոր վրայ աւելնը մէկէն խնդացին, «Ի՞նչ, դուն հեզ-նող քարոզիչ, որ կ'ապացուցանէիր թէ Աստուած չկայ։ Հոս նայէ՛, ասիկա կամացուկ մը խմէ մարդ չտեսած», ըսելով քովը լիջ մը գարեջուր դրին ու դուրս ելան։

Կէսօրին ետ գալով տեսան թէ գարեջուրը չէր պարպուած, խիցը քննեցին և անկէ ճաշակեցին, «Զըլլայ թէ խմած ու տեղը ջուր է լեցուցած» ըսելով։ Երբ հասկցան թէ չէր խմած, այն ատեն նորէն ծնած մարդուն վրայ աղտոտ խօսքեր, ժպիտն ասացուածքներ, և զգուշիչ հայհոյանքներ տեղացուցին։

Երեք չորս օր Փռլըմպըրը դառնօրէն տառապեցաւ, հեզ-նանքի, ծաղրի ու ծանակի առարկայ ըլլին զինք։ Սակայն, առանց դանդաղ տարաւ ամէնը, Շարթուան վերջը վարձքը տանալուն պէս տուն գնաց։ Կինը չարաչար աշխատելով հազիւ հազ կրնար իր սիրելիներն սովամահութենէ ազատել։ Կին ու զաւակներ կուահեցին թէ հօր մէջ փոփոխութիւն մը տեղի ունեցեր էր։ Ամէնքը ապշած կը նայէին, ինչու որ գործէն ուղղակի տուն էր եկած։ Երախաները սոսկումով և կինը չլացած կը նայէին։ Կնոջը մօտենալով «Կարկուտով և կինը չլացած կը նայէին», ըսաւ ու ոսկի մը տուաւ անոր։ Ժեմ դրամի պէտք ունին», ըսաւ ու ոսկի մը տուաւ անոր։

Կինը մէյ մը դրամին, մէյ մըն ալ ամուսնոյն երեսին կը նայէր ապշահար։ Երախաները զարմացմամբ իրարու երես կը նայէին։ Ամայացած տան մէջ պահ մը խոր լռութիւնը տիրեց։

«Երախաները կերակուր կ'ուզեն» ըսաւ քիչ վերջը, «Երթանք միասին ուտելիք գնենք»։ Կինը տակաւին մէկ դրամին կը նայէր, և մէկ ալ անոր երեսին, երբ Փռլըմպըրը

աւելցուց, «Ես երթալու պատրաստ եմ, եթէ դուն ալ պատրաստ ես»:

«Ճշմարիտ կ'ըսես» հարցուց կինը:

«Այո՛», պատասխանեց ալը:

Ելեկտրական հոսանքի մը պէս, երկվայրկեանի մը մէջ, խեղճ կնոջ մտքին առջևէն եկան անցան անցեալին իր կրած անօթութիւնն ու տառապանքը, չքաւորութիւնն ու ցաւը և ամուսնոյն տուած ծեծերը, ու բազդասելով այդ ամէնը աշխուհ տեսած սիրոյն ու ազնուութեանը հետ, սիրաբ ճմլւեցաւ:

Այն օրը տան մէջ մեծ երջանկութիւն և բերկրութիւն կար:

Յաջորդ առտու գործին գնաց: Այլևս չէին ծաղկեր զինք, բայց ամէնէն դժուար և աղտոտ գործերը իրեն տրուեցան: Այսու հանգերձ այնքան երջանիկ էր որ առանց դժգոհութեան գործեց և Փ. Բ. ի երգերէն սկսաւ երգել:

Վերակացուն իրեն մօտենալով «Դադրեցուր այդ երգը, ուրիշներ կ'առարկեն» ըսաւ:

Փրլըմպըր լուռութեամբ շարունակեց իր գործին, սակայն քիչ վերջ իր մօտ գտնուող ընկերները կրօնքի և քաղաքավարութեան հակառակ զռահիկ և զգուերի երգեր երգել սկսան: Փրլըմպըր վերակացուն զիմեւով առարկեց, «Եթէ ես երգելու չեմ, ասոնք ալ այսպիսի վայրենի խօսքեր երգելու չեն: Պէտք է որ թոյլ տաք ասոնց ինչպէս որ ինծի թոյլ չէք տար» ըսելով:

Ասոր վրայ իր աշխատակիցները սկսան աւելի նախատել, և վերջի վերջոյ իրմէ ամէն յարաբերութիւն խզեցին: Ոչ ոք կը խօսէր հետը, իր բոլոր ընկերներուն մէջ լուռ ու մեկուսացեալ աշխատեցաւ: Մարդիկ և տղաք այնպէս վարուեցան իրեն հետ իբր թէ նա գոյութիւն չունի:

Անցեալ օր Ֆրանսացի բարեկամ մը հետեւալ կերպով արտայայտուեցաւ ինծի: «Չեմ կարծեր թէ Փ. Բ. ք յաջողի Ֆրանսայի մէջ այնպէս ինչպէս կը յաջողի Անգղիայի մէջ, ինչու որ Ֆրանսացին աւելի զգայուն է ծաղրաբանութեան

և աւելի հնազանդ հասարակաց կարծիքին»:

Այս դիտողութիւնը զիս խորհիլ տուաւ Փրլըմպըրի մասին: Նայէ անոր յամառ քաջութեանը և առնական համբերութեանը հալածանքի առջև: Ամէնքը իրեն դէմ են: Տարիներով իրարու հետ պողութիւն ընող, գինի խմող, հայհոյող ու կատակող ընկերներ իրեն կը հակառակին: Չըկարծուի թէ ան կրօնական ոգևորութեամբ այնքան տարուած էր որ այս անդթութիւնը պղտիկ բան մը թուեցաւ, և կամ ի բնէ խիստ կոշտ և անզգայ էր չարչարանքի: Ան լոնտոնցի գործաւոր մըն էր իր հոգւոյն համար կոխ մղող: Իրմէ արդէն անհետացած էր զգացման և ցնծութեան այն ողորումը, զոր դարձի սկիզբին ունեցած էր:

Բնական զօրութիւններու հետ էր պայքարը: Իր անցեալ չար կեանքը լաւ ճանչցողներու մէջտեղ այս հասարակ մարդը կոխ կը մղէր պարկեշտութեան, արժանիքի և սրբութեան համար: Անոնց ատելութիւնը խորապէս զգաց: Այն զուարթ, կատակաբան և ընկերասէր Փրլըմպըրին սրտին ծանր ճնշեց ամէնէն տեսած մերժումն ու լքումը:

Այս հալածանքը շարունակեց մինչև շաբթուան վերջը: Երբոր իր վարձքը ստացաւ, ամբողջ դրժաւորներուն յայտարարուեցաւ թէ գործը մէկ երկու շաբաթ պիտի յետաձգուի, ուստի յաջորդ շաբթուան մէջ ոչ մէկ գործաւոր պէտք է գայ:

Փրլըմպըր տունը գնաց:

Առօրեայ ապրուստին միջոցը իր ձեռքէն առնուիլը անտանելի բան մը թուեցաւ իրեն երբ դեռնոր էր սկսածնոր կեանքին, և պարապ սենեակը երջանիկ տան մը երեւոյթը ստանալու վրայ էր: Տունէն ներս մտաւ կապարէ ծանր բռնի մը տակ կքած: Գործին մասին ոչինչ իմացուց կնոջը: Նոր գնած նոր կտակարանը բանալով կարդաց, և մխիթարութիւն գտաւ, «Ես եմ ճշմարիտ օրթը և զուք ճիւղերն էք» խօսքերէն: Խորհեցաւ թէ իր գործը պիտի յաջողի եթէ Գրիստոսի վրայ յուսայ: Երջանիկ կիրակի մը անցուց ընտանիքին հետ: Դեռ շաբթուան մը կերակուր գնելու հա-

մար բաւելու չափ դրամ կար:

Երկուշաբթի առտու կանուխ ելելով դուրս գնաց իբր թէ գործի կ'երթայ: Փողոցին մէջ քալած պահուն փափաքեց իր նախկին գործատեղը տեսնել: Երբոր մօտեցաւ հոն, ինչ տեսնէ: Տեսաւ թէ գործը ըստ սովորականին կ'ընէ՛աւայ, ա՛րբող ընկերները ուրախ գուարթ կ'աշխատին և իրենց աղմուկով օդը կը լեցնեն:

Քանի մը վայրկեան դիտեց տեսարանը: Տեսաւ թէ ամէն ինչ առաջուան պէս էր, նոյն ընկերները հոն էին, բայց ինքը՝ ոչ: Յայնժամ կռահեց խաբէութիւնը: Տխրութիւնը պատեց զինք: Տխուր ու յուզեալ մէկ կողմ քալեց ու մըտածեց թէ աշխարհ իրեն դէմ է:

Աշխարհ պիտի ընդունէր զինք եթէ գինով ու վատահամբաւ վիճակով գար, սակայն կրօնասէր և ուղղամիտ ըլլալուն համար իր դուռը անոր երեսին գոցած էր: Ահա Յիսուսի հետեւող մարդու մը դժուարութիւնը:

Փրլըմպլըր գործ փնտռել գնաց, և ուր որ գնաց, գրտաւ թէ իր կեանքին պատմութիւնը իրմէ առաջ էր գացած: Կապարագործութիւնը աշնպիտի արհեստ մըն է, ուրուն նմանը Լոնտոնի մէջ հազուադիւրէն է: Կապարագործները իրարու հետ սերտօրէն յարաբերող ըլլալով, արհեստին վերաբերեալ ունէ դէպք, խկոյն կը տարածայնեն քաղաքին ամէն կողմը գտնուող արհեստակիցներու մէջ: Փրլըմպլըր տեսաւ թէ իր դարձի գալը ամբողջ կապարագործները լսեր են ու իրեն գործ չեն տար ուր որ գիմէ:

Շատ անգամ սիրտը պայթելու աստիճան կը ճնշուէր, սակայն երբէք չփորձուեցաւ խոնելու կամ ծխելու: Անօթի էր, բայց անօթութիւնը փարատելու համար ծխախոտի փափաքը չունեցաւ: Վշտահար ու վհատ էր, սակայն փափաք չգրգաց ոգելից ըմպելեաց մոռացնող կսխարհանքին: Բայց խոր մեղամաղձօտութիւն մը մտքին վրայ թառեցաւ: Կրկին կրկին կը յեղիեղէր «Էս եմ ճշմարիտ որթը, դուք ճիւղերն էք» խօսքերը, որպէսզի իր սրտին մէջ կենդանի պահէ այն հաւատքը թէ Աստուած բարեխնամ Հայր մըն է:

Անգամ մը երեւակայեցք Փրլըմպլըրի վիճակը: Շատ անգամ առտուն կանուխ ժամը 5 ին կ'ելլէր, նախաճաշի համար ոչինչ գտնելով գաւաթ մը պաղ ջուր կը խմէր, և ընդարձակ Լոնտոնի հեռաւոր ծայրերը գործ փնտռելու կ'երթար: Իր կերակուրն էր գաւաթ մը պաղ ջուր և Բանն Աստուծոյ: Երբեմն յոգնաբեկ ու հոգետանջ, ետ ու առաջ կը նայէր որպէսզի նշմարուած չըլլայ, և ճամբուն մէջտեղ ծնրազիր կ'աղօթէր «Ո՛ր Աստուած, զիս մի լիեր»: Ու երբ ծուռկերը երերային ու մարմինը խորտակուելու մօտենար, ծուռկերը երերային ու մէջ կ'երկնար և զրպանէն Նոր Կտակարանը հանելով կը կարդար այն առակներէն ոմանք, ուր խոստովանում էր իր խնամութիւնն ու սփոփարարութիւնը կը յայտարարեն:

Այս անտանելի ամիսներուն մէջ ընտանիքը՝ կնոջ անկողնաւոր աշխատանքովը կ'ապրէր: Սովաճառ ըլլալու մօտ էին: Փրլըմպլըր ինքը զրեթէ անօթութիւնէ մեռնելու աստիճանին էր հասնւոյ: Չեմ գիտեր թէ զիտութիւնը ինչպէս կրնայ մեկնել այս բանը: Հակառակ մտային ճնշման և անօթութեան պատճառաւ մարմնական յետին անգօրութեան, այս նախկին գինեմոլ՝ ծխախոտի կամ ալքոլի ունէ փափաք երբէք չգրգաց: Ահա հոս է որ Քրիստոնէական կրօնի դոքտրինը երեւան կուգայ:

Ըստ իր վկայութեան, մխիթարութիւն կ'ըզգար իր թափառումներուն մէջ երգեր երգելէ, և ոյժ ու սնունդ կ'ըստանար երբ կրկնէր «Էս եմ ճշմարիտ որթը, և դուք ճիւղերն էք»:

Չկարծենք թէ այս հոկայ մտային ու նիւթական տառապանքներուն տակ, չընկճուելուն գաղտնիքը հոգեւոր յաճախակութիւնն էր, և կամ ցնծութեան պատճառած մոռացումը: Ո՛չ, այլ կատարելապէս զիտակից էր իր թշուառութեան, և մտքով ու կամքով յարատե կուրի մէջ էր:

Այս անօթի մարդը միշտ գործ կը փնտռէր: Այնքան նուիրուած էր իր այն զաւակներուն, որքան անոնք ատեն չօք կը դողային իրմէ, և անոնց ներկայ վիճակը տեսնելով

սիրող կը հալէր կսկիծէն: Անկեղծօրէն կը փափաքէր իր տունը երջանիկ և պայծառ ընել: Գործը որքան դժուար ըլլար, առտուընէ մինչև իրիկուն զործելու պատրաստ էր, մի քանի դրամ խնայելու համար: Այլևս սէնթ մը չպիտի մսխէր ըմպելիքի, ծխախոտի, բախզախաղի և ուրիշ չափութեանց, սակայն, առաջ, իրեն համար գործ չկար: Արդի քաղաքակրթութեան մէջ հաղարատոր բարի մարդոց և կարող արհեստագործներու ճակատագիրը այսպէս է:

Եթէ կար մարդ մը որ փորձուէր խմելու և արդարաւորապէս արարքին մէջ, անշուշտ այդ մարդը պէտք է ըլլար փրկմանը: Ինչու որ շուկան և փողոցը օրեր, շաբաթներ և նոյն իսկ ամիսներ թափառելով միշտ գործ կը փնտռէր: Թէև գործ մը չի գտաւ, սակայն ծխախոտի և ըմպելիքի ունայն միսիթարութեան զիմելու փորձութեան մէջ չհնկաւ:

Կրնար փրկութեան Բանակին դիմել և գործ առնել, սակայն այն ատեն իր ընկերները պիտի ըսէին թէ գործ գտնելու համար Քրիստոնեայ եղաւ: Ուստի հարկ տեսաւ զինք փրկող կրօնքին պատիւը բարձր պահել:

Կապարագործութիւնը լքելով հասարակ և դժուար գործի մը սկսաւ: Լոնտոնի փողոցները կ'աւելէր: Այս գործը իրեն համար քիչ անձնութիւն և խոնարհութիւն չէր: Այլևս սկսաւ երջանիկ կեանք մը ապրել, թէև երբեմն զբաղման նեղութիւն կ'ունենար, սակայն ուրախ և գոհ է: Կինը գուարթ և հրեշտակի մը պէս ժպտուն է: Ամուսնոյն գէմքին վրայէն մէկ նայուածքով կրնաս կարգաւ գոհութեան երգը: Այն առջինեկ պզտիկ աղջիկը՝ որ ատենաք իր հօրը ոտնաձայնը լսելուն պէս անկողնին տակ կը պահուէր՝ հիմայ ամէն օր իր հայրը կը զիմաւորէ մինչև գործատեղին ու միասին քալելով տուն կը դառնայ: Իր չորհրդակալութիւնը՝ Աստուծոյ, իր եռանդը՝ հոգիներու փրկութեան համար, իր կատարեալ համոզումը՝ թէ միայն կրօնքը կրնայ բարեփոխել անհատը և կառավարութիւնը, զինք կ'ընեն ազգային և կարող գործատու մը կորուսեալ:

ներու և ապերջանիկներու մէջ:

Ընկերութիւնը ի՞նչ զօրութիւն կրնայ հնարել բաց ի կրօնքէն, որ կարող ըլլայ փրկմանը պէս ըմպելեաց և ուճիրներու մէջ սնած զող, մարդկութիւնը կորուսած, ստորնաքարչ և կապարասիրտ մարդ մը՝ մաքուր և ալոյց փրկութեանը նախանձախնդիր փրկատեայ մ'ընելու: Արդի Աստուածարանութիւնը՝ նիւթապաշտութեան յարձակմանց դիմադրելու ատեն այս հոգեւոր հրաշքները անտես կ'առնէ: Ինչ ալ ըլլայ դարձը, անոր փիղիքական պատճառները ինչ որ ալ ըլլան, կրօնքն է, և միմիայն նազովրեցիին քարոզած կրօնքն է, որ կրնայ մարդկային մեքենան շարժման մէջ դնել, անպէտ մարդ մը պիտանի ընել և բարձրացնել: Անշուշտ այս էջերուն մէջ գրուած փրկմանը պատմութիւնը պէտք է համոզէ Լոնտոնիներկայ սարսափելի վիճակը գիտցող քաղաքէտն ու ընկերաբանը, թէ կրօնքին մէջն է վերածնութեան մեծ յոյսը, և ըստ Տոլստոյի ամբողջ երկերուն վարդապետութեանց՝ ապագայ ազնիւ սերունդի մը միակ որոշ երաշխիքը:

Ասոր համար իսկապէս կրօնքէն զատ ուրիշ միջոց չկայ:

ղորցնել ուն մէջ խելայեղօրէն կը վազէր կաթիլ մը քաղցր խաւար :

Անշուշտ իսթները անոր սէր ու կարեկցութիւն ցոյց տուին : Ամէնէն աղտոտ մարդն էր այս, որուն փ. Բ. ք երբէք հանդիպած չլլար : Իր կերպարանքը՝ իր արհեստին պէս ցնցոտիէ և ուկորէ կը բաղկանար : Գոռլայայ և շապիկ չուէր, տափառը պատըռտած էր, և հետը խօսուելու արժանի չէր : Ահա այս է այն աստիճանը, ուր քաղցրիքը կը ձգէ մարդս : Ահա այս է այն վիճակը, զոր լուսաւոր բայց ունայն քաղաքակրթութիւն մը յառաջ կը բերէ : Կրօնքը՝ այսպիսի մարդ մը գինեմուրեթեան աւերմունքէն կը փրկէ և նոր կեանք կը պարգեւէ անոր :

Սակայն ոմանք կրնան մտածել թէ Թէտի գործ և ուտելիք գտնելու համար փ. Բ. ին միացաւ : Վերջաւորութիւնը քննէք :

Ապաշխարելէն վերջ սրահէն հեռացաւ, և բարեկամներուն ալ ոչ մէկ բան ըսելով երկու գիշեր անօթի ծարաւ փողոցները թափառեցաւ : Ըստ կանոնի փ. Բ. ք ապաշխարողներուն վրայ յօտէն կը հսկէ, սակայն Թէտիին համար խնդիրը տարբեր էր : Բոլոր պաշտօնեաներ խորհեցան թէ զայն խնամող մէկը կայ, սակայն ճշմարտութիւնը այսպէս չէր : Անոր օրնող ոչ ոք կար : Յաջորդ օրը Թէտին ճերմակ ձի մը հեծցուցած իր նախկին ցած յաճախավայրերը պտտեցոյցին որպէսզի ամէնքը տեսնեն թէ ան ապաշխարած է : Այս դէպքը ամէնուն վրայ լեծ ներգործութիւն ըրաւ : Սակայն ճերմակ ձիուն վրայ նստած Թէտին սաստիկ անօթի էր, այսու հանդերձ առանց դանդաղի վեհանձն համբերութեամբ հանդուրժեց անօթութեան : Այս ամբողջ ժամանակամիջոցին ան սա ձեռով կ'աղօթէր, «Աստուած իմ, ինծի պատեհութիւն տուր, կեանքիս ամբողջ օրերուն Քեզի պիտի ծառայեմ» :

Թէտի հաստատապէս որոշած էր փ. Բ. էն բնաւ չի խընամուրի, այլ իր խօս արխատանքով ապրիլ ու կերակրուի : Անկեղծօրէն և ուղղամտօրէն կը վկայէ թէ «Փ. Բ. ին ոչ ո-

ղորմութեան և ոչ ալ գործի համար զիւնց» : Իր հետեւեալ խօսքերուն նայէ, «Շատեր հոն այս նպատակով կ'երթան, բայց յուսարար կ'ըլլան : Փ. Բ. ք մուրացկաններու և գործէն փախչող ծուլերու համար չէ, ո'չ, այն միայն Ամենակարող փնտռող և ծուկի վրայ Անոր գացողներուն համար է, որոնք այն ներկայութենէն կ'ելլեն մուրալու և ծուլանալու դէմ մեծ գորութեամբ մը գօտեպնդուած : Ինծի այսպէս եղաւ, փառք Աստուծոյ : Ան զիս մուրացկան, գինեմուր, գազանային վիճակէս բարձրացուց և ինծի տուաւ զինք փառաբանող, սիրող և հաստատ հողի մը» :

Տես թէ ինքնիրենը ինչպէս գործ մը կարգադրեց : Այս մասին անգամ մը սա կերպով խօսեցաւ : «Մարդ մը երկու բէնի տուաւ, առաջին զրամագլուխս այս էր : Ասով զոյգ մը ալիւրի պղտիկ ատպրակ զնեցի, քակելով կտորները իրարու կարեցի և գոգնոց շինեցի, ամէն մէկը երկու բէնի տուաւ կարեցի և գոգնոց շինեցայ : Այս չորս բէնիով չորս ալիւրի տոպրակ զնեցի և նոյն կերպով ծախելով մէկ օրուան մէջ կէս պիսի ուրիշ բաներ առնելով ծախելով մէկ օրուան մէջ կէս ոսկի զրամագլուխ ունեցայ : Շարաթներով աշպէս աշխատեցայ և բաւականաչափ զրամ ձեռք բերելով մարդու պէս ցնցոտի և սակորի առուտուրին սկսայ : Դրամ աւելցնելով տուն մըն ալ զնեցի և գործս օր ըստ օրէ յառաջացաւ : Փ. Բ. էն բէնի մ'իսկ չստացայ» :

Մի քանի ամիս վերջը տարածայնութիւն մը չլիւր ըսկաւ թէ «Թէտի ինկած է» : Իրաւ ալ ինկած և օղի էր խըմած : Այս դէպքը հրեշտակ սպային ականջը հասաւ : (Սպային հրեշտակ ածականը տուողը Թէտի ինքն էր, որովհետեւ ան իրեն հրեշտակի ծառայութիւն էր մատուցած) :

Սպան ամբողջ օրուան ծանր գործերէն յոգնաբեկ տուն վերադարձած էր և կը պատրաստուէր իրեկուան ժողովին ներկայ ըլլալ : Իսկոյն իր լսած այս լուրը սրտին վրայ ծանրը ճնշեց և հեծանիւր նստելով սուրաց իր պաշտօնեաներուն քով, ու անոնք ալ հետը առնելով այս կորուսեալ ոչխարը փնտրել սկսան : Վերջապէս գինեթան մը մէջ զինք

գտան խիստ գինով վիճակի մէջ։ Տուն բերելով անկողին դրին և այդ պահուն տեսան թէ տան ամբողջ կահ կարասիքը կոտրած և ամէն ինչ ցիր ու ցան է հղած։

Գինով թէտին ինքզինքը երբ գտաւ, տեսաւ թէ ոնեհակին մէջ երկու օտարներ կան, որոնց մին կրակ վառած թէյի ջուր կը տաքցնէ, իսկ միւսն՝ ծուռկի վրայ եկած լաւով կ'աղօթէ։ Այս վերջինը սպան էր։

Այս սիրալիր ազնուութիւնն ու կարեկցութիւնը իր սիրտը կոտրեց։

Թէտի ինչպէս ինկաւ, իր վկայութիւնը հետեւեալն է։ «Աղէկ որ ինկայ, ինչու որ անկէ առաջ շատ ինքնահաւան և ինքնավստահ էի։ Տկարութիւնս չէի ճանչնար, պէտք եղածին պէս չէի ըմբռներ թէ ինծի պէս գինեմօլ մը միմիայն Սոսուած կրնայ փրկել»։ Սակայն ուրիշ բնական պատճառ մըն ալ կար։

Իր գինեմօլ մայրը աղքատանոցին մէջ կը խնամուէր և ըմպելիքէ կը պաշտպանուէր։ Թէտի նոր կեանքի սկսելէն ի վեր ամէն կիրակի մայրը աղքատանոցէն իր տունը կը բերէր և անոր լաւ կերակուրներ կերցնէին վերջ չիւն մըն ալ կուտար և իր բնակավայրը ետ կը տանէր։ Դրացիներ իր մայրը առանձինն տեսնելով սորվեցունցին թէ աղքատանոցէն ելլէ և աղան համոզելով տիկնոջ մը կեանք վարէ։ Նաև նենգամիտ խօսքերով դայն մոլորեցուցին, «Տղադ եթէ քեզ սիրէր։ Այս տեղէն դուրս կը հանէր, ան քեզ չսիրեր ու չսընամեր»։ Աւելին կայ, կիրակի մը երբ Թէտի Փ. Բ. ի աղօթածոզովին էր գացած, յիշեալ դրացիք ձերուներ մօրը օղի խմցուցին, և մեծ աշխատանքով ու ծախքով գնուած տան կարասիքն ու զարդարանքը կոտրեցին և փշրելու գործին մէջ անոր օգնեցին։ Ամէն ինչ տակնուվայ ընելով հեռացան։ Իբր թէ Թէտին որդեական սէր կամ պարտականութիւն կը սորվեցնէին ասով։

Այս հարուածը Թէտին համար սոսկալի էր։ Այս խառնիճաղանձ տունէն սրտաբեկ և ցնորամիտ դուրս նետուեցաւ մտածելով թէ այս վիշտն ու վայրոյթը լռեցնելու մի-

ակ միջոցը խմել է։ Ու այսպիսով ինկաւ, աւելի ճիշտը, խաբէութեամբ զինք մոլորեցուցին։ Սակայն, Յիսուս՝ որ հաւատքը սկսող ու լրացնող է՝ Թէտին չթողուց։ Սպային ցոյց տուած փափկասրտութիւնը՝ զինք ապաշխարութեան նոտարանին նորէն առաջնորդեց։ Հոն այս մոլորեալը հառաչելով ու մանկան մը պէս լալով երկրորդ անգամ ապաշխարեց։

Այս դառն դիպուածէն քաղցր և կարեոր արդիւնք մը յառաջ եկաւ։ Թէտի գինեմօլն մէջ չափազանց խմելու առն Սէլվէյլընիսթ աղջիկ մը ներս մտնելով զինեպանին հրամայեց որ այլևս խմելիք չտայ անոր։ Այս պահուն Թէտին ուշադրութիւնը դարձաւ այդ աղջկան։ Արդէն երջանիկ ընտանիք մը կազմելու համար յարմար կենակցի մը մասին աղօթած էր։ Խորհած էր թէ միայն Աստուածաժախ կին մը չիտակ ճամբուն մէջ քաշելու համար իրեն կրնար օգնել։ Այս երկրորդ ապաշխարութենէն վերջ Թէտի անոր ձեռքը խնդրեց։ Այս աղջկին ալ սիրեց Թէտին ինչպէս ամէն մարդ կը սիրէր։ Նոր ընտանիք մը կազմեցին։ Կինը սիրով ամուսնոյն օգնեց, այնպէս որ ան ալ իր գործին մէջ յաջողեցաւ։ Հիմա մանկան մը հայր է։ Լոնտոնի պէս քաղաք մը շատ լաւ առուտուր ունի, ընտանեկան երջանկութիւնը և թէտին ընտանեկանութիւնը դրացիներուն օրինակ է եղած։ Թէտի ոչ թէ միայն Փ. Բ. էն դրամ չառաւ, այլ անձամբ դրամապէս օգնեց անոր։ «Աւելի երանելի է տալը քան թէ առնելը»։ Գործք. 20, 35։

Հիմա շատ երջանիկ և ուրախ է։ Կերակուրի ատեն յաճախ յափշտակութեան մէջ ըլլալ կը թուի, և բոլորեց-քովը սեղանին զարնելով և երեսը երկինք ուղղելով կը բացազանչէ եռանդալին, «Պառք Աստուծոյ»։ Արդարութեան մէջ կը քալէ յարատե հաստատամտութեամբ։

յեցաւ :

Այս դարձը տեղի ունեցաւ Փ. Բ. ի գոյութենէն առաջ ,
և ասոր նման պատմութիւններով էջեր կրնամ լեցնել : Կը
խնդրեմ այս խնդիրը չուսումնասիրող ընթերցողներէս՝ որ-
պէսզի տուած հաւաստութիւն հաւատան թէ դարձի եկողնե-
րուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը իրենց կեանքը յաղթա-
նակօրէն կը շարունակեն : Այս մասին կասկած չկայ :

Սակայն Կրօնքն է այս փոփոխութիւնը յառաջ բերող
աղբակը : Ահա հոս կը հասնինք սկեպտիկին երկրորդ առաւ-
կութեանը :

Կ'ուզեմ մատնանշել և շեշտել սա կէտը թէ գիտու-
թիւնը թէև կրնայ բացատրել դարձի հոգեբանութիւնը և
համոզիչ կերպով կրնայ ցոյց տալ թէ կրօնքը զգացական
զրգուած է կը բաղկանայ , սակայն գիտութիւնը ինքը ան-
կարող է կորուսեալը և լքեալը փրկելու : Գիտութիւնը այս
գործը չի կրնար ընել : Թէև ^{կրօնքը} գիտութիւնը կ'աշխատի մեզ
համոզելու թէ դարձը հրաշք է , սակայն ինքը չկրնար և
ընել ալ չի փափաքիր , ինչու որ հրաշքը կատարող միակ
կրօնական զրգիւրը կը պակսի իրմէ : Կրօնքը ոչ թէ միայն
անձերը կը փոխէ , այլ չարին ու վատին համար բարութիւ-
նըն ու առաքինութիւնը՝ կեանքի սկզբունք և տենչանք
մը կ'ընէ : Արդարեւ այն , է դարմանալին թէ կրօնքը կը փո-
խէ նկարագիրը և անձնականութեան նոր ծնունդ մը կու-
տայ , այլ այն պարագան է թէ մաքուր և սուրբ մարդիկը՝
անարգ , վատթար և լքեալներու հանդէպ սիրով կը ներ-
շնչէ : Այսինքն ինծի կը թուի թէ դարձի մը մեծագոյն վը-
կայութիւնը՝ բարեմիտ և ազնուասիրտ մարդոց՝ ընկերու-
թենէ վտարուածներուն փրկութեանը համար ի գործ դը-
րած նուիրումը , սէրն ու հաւատքն է : Այս վսեմ շարժա-
ռիթն ու զրգիւրը միայն կրօնքը կրնայ ստեղծել :

Արգահատելի մարդ մը որ դպրոցներու մէջ ստացած
յաջողութեանց պատճառաւ մտաւորապէս հաշմանդամ է ,
գիտ համոզելու կը ճգնի թէ բարի մարդոց անձնութիւն-
թիւնն ու զոհողութիւնը՝ առաքինութենէ զուրկ է , ինչու որ

ախորժ և հաճոյք կը զգան անոր մէջ : Իսկ ես իզուր ջա-
նացի իրեն ըմբռնել տալու թէ մինչև որ անոնք այս գոր-
ծը չսիրեն ու գործադրութեանը մէջ լըջանիկ չըլլան , ոչ
հրաշք գոյութիւն պիտի ունենար և ոչ ալ արժանիք : Բը-
րիստոսի խորախորհուրդ յայտնութիւններէն մին ալ այն չէ՞
որ զոհողութեան և արդարութեան համար եղած բոլոր ջան-
քերը իզուր են առանց սիրոյ : Իրենց հողինքը փրկելու սէրն
է որ կրօնքի ինպատ մեծագոյն փաստն է : Խեղճ քըն-
նադատս որ երբէք մատը չէ շարժած ինկած մը վերցնե-
լու համար , բարի մարդիկը կ'ամբաստանէ իրենց անձնա-
զոհ գործերուն համար : Սակայն չկրնար բացատրել թէ ա-
նոնք ինչպէս կը սիրեն այս բանը : Իհա այս է կրօնքը :

Աննախապաշար ընթերցողին կը ներկայացնեմ այս
գիրքը , խնդրելով որ այս պատմութիւններուն վրայ
խորհրդածէ՝ ուղղամտօրէն , ողջախոհօրէն , և հեռեեալ
պարզ խորհուրդները նկատի առնէ :

Հիմնապէս վաս , եութեամբ չար , կառավարութեան բեռ ,
ֆաղափաւրութեան գայրակողութիւն եւ մարդկութեան ան-
պասուութիւն եղող մարդիկ , կրօնքի ազդեցութեան տակ բա-
րի , պարկեօտ , աշխատասէր եւ մարդասէր կ'ըլլան :

Տուներ՝ ուր երախանիւր սարսափելիօրէն կը չարչար-
ուին , տուներ՝ ուր զրկումն ու բռնութիւնը կը մթաքնէ
կեանքի աբղղջ զեղեցկութիւնն ու օրհնութիւնները , և
անբացատրելիօրէն ցած , աղետոտ և անզուրկ տուներ՝ կրօն-
քի ազդեցութեան տակ երջանիկ , առաքինի և զուարթ կ'ըլ-
լան :

Մեղքեր՝ որոնք մարդը անասուններէն աւելի վար կը
ձգեն , պատուաւոր մարդոց աչքին զգուելի կը դարձնեն ,
և մարդկութեան ծանր բեռ եղող բանտերն ու աղքատա-
նոցները կը լեցնեն , կրօնքի ազդեցութեան տակ իրենց զօ-
րութեան ամէն թելը կը կորսնցնեն , և իրենց ճիրաններուն
մէջ ինկած զոհերուն հողինքներուն վրայէն կը թօթափին իր-
բե չորցած բաղեղ կամ հնամաշ հազուստ :

Մեղքեր և ոճիրներ՝ որոնք ցեղին զարգացումը կ'ար-

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՎԵՐ. Յ. Ս. ԷՍԳԻՃԵԱՆԻ

Յետին ծայր գնահատութեամբ և խորապէս ազդուելով կարդացի այս գիրքը։ Ինչպէս հաւանօրէն յարգելի ընթերցողներուն, բնականաբար իմ միտքս ալ սա հարցումը ըզբաղեցուց։ Արդեօք այս ապաշխարողները մինչև հիմայ հաստատաքալ կը շարունակե՞ն ճշմարտութեան ճամբուն մէջ, թէև հեղինակը անոնց տարիներէ ի վեր շարունակելը վերջաբանին մէջ կը յիշէ, սակայն գիրքը 1910 ին հրատարակուած ըլլալով ուղեցի գիտնալ թէ անոնք այսօր ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուին։ Ուստի Փ. Բ. ի գնդապետը Թէօթոր Գիլչինկի (*) զրկած նամակներովս կարգ մը հարցումներ ուղղեցի, ինչպէս «Այս մարդիկը ե՞րբ դարձի եկան, ո՞ր տարիքի մէջ փրկուեցան, այժմ ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուին, փրկութեան կեանքին մէջ կը շարունակե՞ն, ևն»։ Անոր տուած պատասխանը համառօտակի հետեւեալն է։

«Այս գիրքին մէջ յիշուած մարդոց ամէն մէկը անձամբ ծանօթ է ինծի։ Ամէնն ալ նոյն տարուան մէջ ապաշխարած չեն։ Դարձերնին տարրեր տարինելու մէջ տեղի ունեցած է։ Թէև որոշապէս չեմ կրնար ըսել թէ ո՞ր տարիքի մէջ նոր ծննդեան տիրացան, այսու հանդերձ գիտեմ թէ անոնք չափահաս տարիքի մէջ փրկութիւն գտան»։

«Անշուշտ ուրախ պիտի ըլլաս գիտնալով թէ աւ մարդոց ապաշխարութիւնը մինչև այսօր կը շարունակէ։ Իր մահը գրքին մէջ արդէն յիշուած Ծեր Գիլչինկին զատ ամէնքն ալ կ'ապրին։ Անոնք տարբեր գործելու մէջ իբրև գործաւորներ կ'աշխատին, և կ'աճին հոգեւոր կեանքի մէջ։ Ամէն մէկը Վերիտոսի այգին կ'աշխատի իր անձնական շրջ-

ջանակին մէջ։ Մանաւանդ, նախկին ցած դասակարգի ընկերներուն մէջ, հոգիներ շահելով։

Նշանաւոր Անգղիացի հեղինակ մը կ'ըսէ, «Ակեպտիկներ թող կարգան այս գիրքը, տեսնենք թէ ի՞նչ պատասխան պիտի տան»։

Ի՞նչպիսի ոյժ մը ձօն նման ոճրագործ մը՝ դառնուկի մը, և պղնձափրատ Տէննին՝ մարդասէր մը կրնայ ընել։ Ո՞ր գիտութիւն, կամ հոգեբանութեան դասաւորած ո՞ր իմացական ոյժը՝ ալքոլի աւերակ դարձած գիլչինկ փրկելը՝ շատ տարիներէ ի վեր մաքուր, ժուժկալ և հոգիներ փրկելու տենչովը աւելցուն մարդ մը կրնայ ընել։ Ո՞ր աշխարհալին ու ժամանակաւոր զօրութիւն ալքոլով շողուած և ցածերէն աւելի ցած նկատուող Պըրըփը՝ ըմպելեաց և անբարոյականութեանց գերող ճիրաններէն մեկ ակնբարքի մեջ կրնայ փրկել։ Զգացում և երեակայութիւն տարիներէ ի վեր կրնայ սնուցանել մարդս։ Եթէ Քրիստոնէութիւնը սոսկ առակ, հեքիաթ և երեակայածին բան մ'ըլլար, այս մարդկութենէ դուրս արարածներ կրնա՞ր բարեփոխել, նորոգել և բարձրացնել։ Խօսէ՛, ո՞վ անկրօն բարեկամս, պատասխանդ ի՞նչ է։

Այս «երկու Անգամ Ծնած» ութը մարդիկ և իրենց պէս անհամար ապաշխարողներ՝ քսաներորդ դարու հրաշքներն են։ Հրաշքի դարը անցած չէ, ալ հրաշքի շրջանակն է փոխուած։ Հին դարերուն՝ հրաշքը կը կատարուէր մարմնի վըրտած։ Հին դարերուն հոգեւոր-մէջ։ Ապուշ երայ, իսկ այժմ ան կը կատարուի հոգեւոր-մէջ։ Ապուշ եմարդկութեան մրուրը եղող Ծեր Գիլչինկին նոր մարդ մը ընելը՝ Պաղարոսին յարութիւն տալու չափ հրաշքի չի՞ կարօտիր։

Նոր ծննդեան մասին միտք զբաղեցնող քանի մը դիտողութիւններ ալ քէ անցնենք։

✓ (1) «Նորէն ծնանելու եղելութիւնը անհասկնալի է, և գիտական բանաձևի վերածուող բան մը չէ, կ'առարկեն ոմանք։

Մեր Տէրոջ խօսակցութիւնը Նիկոյեմոսի հետ (Յովհ.

(*) Գնդապետը սիրով կ'ուզէ պատասխանել ու է հաբցուածի։ Հասցէն է, Mr. Theodore Kitching, International Headquarters, 101 Queen Victoria st, London E. C.

3.1—16) կրնայ մեզի իբրև փաստ ծառայել: Համար 8 ին մէջ կը կարդանք. «Հովը ուր որ ուզէ՝ կը փչէ, և անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր ուրկէ՝ կուգայ կամ ո՛ւր կ'երթայ. այոպէս ալ է այն ամէնը որ Հոգիւն կը ծնանի»: Յիսուս ասով ըսել չուզեր թէ հովը անկանոն և ըստ հաճոյս կը փչէ. այլ ըսել կ'ուզէ թէ «Դու'ն, նիկողեմոս, երբ հովին աղբիւրը չգիտնաս և անոր շարժման ուղղութեանը չկարողանաս հետեիլ, հովին գոյութիւնը չես ուրանար, այնպէս եթէ նոր ծննդեան պատճառն ու գաղտնիքը չգիտնաս, իրաւունք չունիս անոր գոյութիւնը ուրանալու: Դատ բաներ չկա՞ն որոնց մեկնութիւնը չենք գիտեր բայց գոյութիւնը կ'ընդունինք: Ո՞ր մարդ կրցեր է գիտնալ թէ ելեկտրականութիւնը ի՞նչ տեսակ ոյժ է: Բայց գիտունները չեն գործածեր զայն քանի որ անոր իսկութիւնը չեն գիտեր: Ո՞վ կրցեր է գիտնալ թէ կերակուրը մարմնային մէջ ի՞նչ եղանակով կեանքի կը վերածուի: Պէտք չէ՞ ճաշել քանի որ չենք գիտեր: Մարդկային մտքին մէջ խորհուրդներու ծնունդը, զազափարներու սղորիւնն ու ընթացքը ո՞վ կրնայ կատարելապէս բացատրել: Ո՞վ կրնայ ըմբռնել առարկայ խորհուրդներուց ծիրն ու չրջանակը: «Հովը ուր որ ուզէ կը փչէ, և անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր ուրկէ՝ կուգայ կամ ո՛ւր կ'երթայ»: Մարդկային սրտին մէջ սերը ի՞նչպէս կը ծնի, անոր խորքն ու լայնքը, և խորհուրդներու հետ ունեցած առնչութիւնը ո՞վ կրցեր է կշռել, չափել և սահմանել: Մանուկը ի՞նչպէս կը կազմուի մօր արգանդին մէջ, Ծաղմը ե՞րբ շունչ կը ստանայ, և նմանօրինակ հարցումները ո՞ր գիտուն բացարձակ գիտական բանաձևերու վերածած է: Եթէ չենք կրնար հասկնալ մարմնական ծնունդը, հապա ի՞նչպէս պիտի հասկնանք հոգեոր ծնունդը: Հասկնալու մեր անկարողութիւնը բաւարար առարկութիւն մը չէ նոր ծննդեան գոյութեան և իրականութեան դէմ: Գիտնալ որպէսզի հաւատամ չէ բարոյական աշխարհի օրէնքը, այլ հաւատամ որպէսզի գիտնամ: Նախ կուգայ իրողութիւնը, յետոյ փիլիսոփայութիւնը:

(2) Հոգիէն ծնանելու իրողութիւնը անկարելի լիւր ժըն է՝ ըսողներ կան: Երբոր նկատի առնենք կենսաբանութեան մէջ՝ ժառանգականութեան, և հոգեբանութեան մէջ՝ սովորութեան օրէնքները, և այդ օրէնքները չարաչար գործածողներու վրայ անոնց բերած սարսափելի հետեանքները, այն քտեն այս կարգի ինկած մարդոց դարձը անկարելի կը համարենք: Սակայն իրողութիւնները մեզմէ աւելի մեծ և գիտուն են: Այս մարդոց նորողութիւնը՝ գիտութիւնը չի հերքեր՝ այլ կ'ուղղէ, չի գեղչեր՝ այլ կ'ամբողջացնէ: Այս դէպքերը մարդաբանութեան տակաւին թերի և պակաս ըլլալը ցոյց կուտան: Տիեզերքը չար ու պաղ մեքենայ մը չէ, այլ անոր կեդրոնը, անոր վրան անդադար աշխատող Ամենակարող մը և մեծ սիրտ մը կայ:

Անկարելի լիւր չկայ: Մեղաւորին հոգին «յանցանքներու և մեղքերու մէջ մեռած է», Եփես. 2.1. Իսկ Յիսուս՝ կեանք է (Յովհ. 14. 6): Յիսուս՝ աշխարհի կեանք և ալ աւելի կեանք տալու եկաւ, Յովհ. 10. 10: Ան կրնայ կենդանացնել մեղաւորը, վերստին ծնունդը՝ նոր կեանք ստանալ է: Բրիտոնէութեան ամենալաւ ապացոյցը՝ Բրիտոնէան ինքն է: Սրտի նորողութեան ամենալաւ վկանը նորողութեան սիրտն է, երկու անգամ ծնած մարդիկ են: Այս բանը գիտնալու համար գիտուն ըլլալու պէտք չկայ, ամէնէն տգէտ մարդիկ իսկ կրնան հասկնալ զայն: «Զանոնք պիտի ճանչնաք իրենց պտուղներէն», «Բայց հոգիին պտուղը այս է, սէր, խնդութիւն, խաղաղութիւն, երկայնմտութիւն, քաղցրութիւն, բարութիւն, հաւատարմութիւն, հեզութիւն, ժուժկալութիւն», Գաղ. 5. 22, 23:

(3) Ոմանք կ'առարկեն թէ՝ վերստին ծնունդի եղելութիւնը «անպէս» է: «Դուն մի գարմանար որ քեզի ըսի, պէտք է ձեզի նորէն ծնանիլ» (համար 7): Եթէ կ'ուզես փրկուիլ, բացարձակ պայման է որ նորէն ծնանիս: «Ծշմարիտ ճշմարիտ կ'ըսեմ քեզի, եթէ մարդ մը նորէն չի ծնանի, չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը տեսնել» համար 3: Աշխարհ կ'ըսէ, «Կրօնքը ոչ կը հասկնանք, ոչ կը տեսնենք»: Սրդարև

այդպէս է, ոչ թէ միայն չի տեսներ, այլ չկրնար, ինչու որ նախ նորէն ծնանիլ պէտք է: Հոյակապ եկեղեցւոյ մը շուրջը դրսէն պատելով չե՞ս կրնար անոր ներսին մասին գաղափար կազմել, ներս մտնել պէտք է: Եթէ ներսէն դիտես, պիտի չլանաս ու ստիպուիս խոստովանելու թէ դուրսը՝ երեւոյածէն շատ աւելի փառաւոր ու գեղեցիկ է: Նոյնպէս, եթէ նորէն չի ծնանիս ու Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ չի մտնես, դուրսէն պիտի չկրնաս դայն հասկնալ ու տեսնել: Ներքին բաներ՝ դրսի երեւոյթէն չեն ճանչցուիր, մարմնաւոր կեանք ապրելով հոգեւոր կեանքը չգիտցուիր, ինչու որ «Մարմինէն ծնածը մարմին է, ու հոգիէն ծնածը հոգի» (հմր. 6): Հոգեւոր վիճակը ւրճանիլու համար անպատճառ հոգեւոր պէտք է ըլլաս: «Իսկ շնչաւոր մարդը Աստուծոյ հոգիին բաները չընդունիր, վասնզի անոնք իրեն յիմարութիւն են, ու չկրնար ալ զիտնալ, վասնզի հոգեւոր կերպով կը քննուին» (Ա. Կոր. 2. 14):

Մարդ մը եթէ գեղարուեստի պիտի հետեւի, պէտք է որ ճաշակ և գեղեցկագիտութիւն ունենայ: Նկարչութեան աշխարհը մտնելու համար մարդ այդ մասին ճաշակի և տաղանդի տէր պէտք է ըլլայ: Մարդ ուղեղով կամ ստիպմամբ չկրնար ճաշակ և տաղանդ գտնել կամ թիմել, ասոնք պէտք է ծնին իրեն հետ: Բանաստեղծ ըլլալու համար՝ պէտք է բանաստեղծ ծնիլ, նկարիչ ըլլալու համար՝ նկարիչ, և նոյնպէս հոգեւոր ըլլալու համար պէտք է հոգիէն ծնանիլ: Քրիստոնէութիւնը ըսել է, այլ ըլլալ է, չիտնել է այլ ծնիլ է:

Ոչ գիտութիւնը, ոչ ուսումը, ոչ պատիժը, ոչ օրէնքը և ոչ ալ մարդկային ու և է հեղինակաւոր միջոց բաւական է մարդո՞ւ մեղքի յորձանքին ու գերութենէն ազատելու: Ընկերութիւնը երկար փորձեց այս ամէնը: Կառավարութիւնը մարդասէլներ և բարեսէր հաստատութիւններ չի կրցան պահանջուած չափով մարդս բարեկաւել: Փառած քարերէն ու գերաններէն նոր շէնք չի շինուիր, «Դուն մի՛ գարմանար որ քեզի ըսի, պէտք է ձեզի նորէն ծնանիլ»:

Մարդկութեան համար գիտութիւն և դաստիարակու-

թիւն՝ նոր ծնունդէն աւելի հարկաւոր չէ: Եթէ մարդուս մէջ փոփոխութիւն մը տեղի չունենայ, տիեզերքի մեքենան անիմաստ է: Բնութիւնը ներդաշնակ է Աստուծոյ հետ, լոկ մարդն է աններդաշնակ: Տիեզերք և բնութիւն՝ ժպտուն են, իսկ մարդը ապստամբ է: Յիսուս այս պատճառաւ մարմին առաւ:

Հաւանաբար մէկը ըսէ «Ես այս գրքին մէջ նկարագրուած մարդոց պէս գիտեմու, վատ, շնացող, ոճրագործ և զազանային չեմ: Այս նոր ծնունդ լսուած բանին պէտք չունիմ: Բարոյական, բարեսէր, յարգելի ու համակրելի մարդոց ալ փրկութեանը համար այս սրտի նորոգութիւնը պէտք է եղեր: Բարեկամս, փրկուելու համար անպայման այս արտաքին, կոշտ ու կոպիտ և զգուելի մեղքերն ու չարութիւնները ունենալու չեմ: Թէ և արտաքինապէս այս մեղքերը չունիս, սակայն ներքինապէս ունիս զանոնք, եթէ ոչ գործնականապէս, գոնէ խորհուրդի ձեռով: Կակումներով, բնութեամբ՝ անոնք քու մէջդ գոյութիւն ունին: Հարկ չկայ որ մարդ ձօին պէս մարդասպան ըլլայ, «Ով որ իր եղբայրը կ'ատէ, մարդասպան է»: (Ա. Յովհ. 3, 15): Պէտք չէ որ Պըրըրեփի պէս շնացող ըլլայ, «Ով որ կին մարդու կը նայի անոր ցանկանալու համար, ալ անկա իր սրտին մէջ շնութիւն բրաւ անոր հետ»: (Մատթ. 5, 28): Հէնտֆուլի չափ բարկացող ու ոճրագործ ըլլալու հարկ չկայ, «Ով որ իր եղբորը պարապ տեղը սրդողի, դատաստանի պարտաւոր պիտի ըլլայ, և ով որ իր եղբորը յիմար ըսէ... գեհէնի կրակին պարտաւոր պիտի ըլլայ»: (Մատթ. 5, 22): Մարդ անօրէնութիւնով կը ծնի, և մեղքով կը յղանայ (Մաղթ. 51, 5): «Եթէ ըսենք թէ մենք մեղք մը չունինք, ինքզինքնիս կը խաբենք, ու մեր մէջ ճշմարտութիւն չկայ: ... Եթէ ըսենք թէ մեղք մը չգործեցինք, սուտորոյց կ'ընենք զԱնկա, ու Անոր խօսքը մեր մէջ չէ»: (Ա. Յովհ. 1, 8, 10):

Աստուծոյ չափանիշը մեղքի համար շատ նուրբ է: Չոր գործերը մեղք է, սակայն բարին չգործելն ալ մեղք է: (Յակ. 4, 17): Անօրէնութիւնը առելու է, բայց սրդաբու-

թիւնն ալ պէտք է սիրել, (Եբր. 1, 9): Զար պտուղ տալը մեղք է, և նոյնքան ալ մեղք է բարի պտուղ չտալը, (Մատթ. 21, 19): Տաղանդը ի չար գործածելը մեղք է, բայց տաղանդը պահել, չգործածելն ալ մեղք է, (Մատթ. 25, 24—26): «Եթէ մէկը Քրիստոսի հոգին չունի, անիկա Անորը չէ», (Հռովմ. 8, 9): «Ան որ ինծի հետ չէ, ինծի հակառակ է, և ան որ ինծի հետ չժողովեր, ցիր ու ցան կ'ընէ», (Մատթ. 12, 30): Եթէ այն հարուստ երիտասարդ իշխանին պէս (Մարկ. 10, 17—31) մաքրակեղ ցաղ, բարոյապաշտ ըլլաս և տասնաբանեան կէտ առ կէտ պահես, դարձեալ պակաս մը ունիս: Աստուծոյ պահանջքը սա է թէ «Քու Տէր Աստուածդ սիրես քու բոլոր սրտէդ, և քու բոլոր անձէդ, և քու բոլոր մտքէդ, և քու բոլոր զօրութեանդ. ասիկա է առաջին պատուիրանքը: Ու երկրորդը ասոր նման, քու ընկերդ սիրես քու անձիդ պէս, ասոնցմէ մեծ ուրիշ պատուիրանք չկայ»: (Մարկ. 12, 30, 31): Ուստի այս մեծ պատուէրին համեմատ չապրողը՝ Աստուծոյ առջև մեծ մեղաւոր մըն է: Այս երկու համարներուն համեմատ Աստուծոյ առջև պիտի դատապարտուինք կամ արդարանանք:

Ամեն մարդու համար նոր ծնունդը բացարձակ պայման է:

(4) Ոմանք նոր ծնունդը չնշխն բան մը կը նկատեն: Զայն կը համարեն իբրեւ մարդուս քիչ մը խելքը զլուխը ժողովելը և ինքնազսպումը: Նոր ծնունդը աստիճանի՞ փոփոխութիւն է թէ բնութեան: Վերստին ծնունդը բարեփոխում մը կամ բարոյական բարեղաւուս մը չէ, այլ կատարեալ ներքին փոփոխութիւն մըն է: Զայն պիտի ճանչնաս իբր պտուղներէն:

Ինչե՞ր կը պատահին իբր մարդ դարձի գայ:

«Նորէն կը ծնանի» (Յովհ. 3, 3: Տիտ. 3, 5), «Նոր արարած կ'ըլլայ», (Գաղ. 6, 15): «Քրիստոս Յիսուսով նոր կը ստեղծուի», (Եփես. 4, 24): «Մահուանէ դէպի կեանք կ'անցնի» (Յովհ. 5, 24): «Կեանքի նորոգութեան մէջ կը պտտի», (Հռովմ. 6, 4): «Զօրութիւն կ'առնէ»,

(Դործք 1, 8): «Գիտութիւնով կը նորոգուի», (Կող. 3, 10): «Մտքին հոգիով կը նորոգուի» (Հռովմ. 12, 2: Եփես. 4, 23): Հրաշագեղ զուարթութիւն մը կը յորդէ սրտին մէջէն: Ներսը՝ Աստուածախն լոյսով, նորագոյն սիրով ու ճշմարիտ յոյսով մը կ'որոգուի: Իր հոգւոյն մէջ խաղաղութեան աղանին կը թառի: Սրտին մէջ կը սկսի եզեմական գարուն մը: Հոգին կը կենդանանայ երկնքի անդորրաւէտ ցողերովը, բարիք ուզելու և դործելու ազատ կ'ըլլայ: Մեղքը կ'անհետի, յանցանքը կը վերնայ, տեսութիւնը կը պայծառանայ: Երեւակալութիւն, զգացում, խորհուրդ, դէմք, խօսակցութիւն և կենցաղ՝ նոր գոյն մը, ձև մը, վիճակ մը կը ստանան: Գիտէ թէ Տէրը սրտին մէջն է: Տիեզերքի մեկնութեան բանալին գտած կ'ըլլայ: Յաւատեանականութեան հորիզոնները կը գիտէ: Անմահութիւնը կը ճաշակէ: Աստուածաշունչը իբրեւ համար նոր գիրք մը կ'ըլլայ «մեղքէն աւելի անոյշ»: Իր պարտականութիւնները նոր հոգի կը ստանան: Հաւատացեալները չղատապարտել իբրեւ «կեղծաւորներ», այլ կը սիրէ զանոնք իր մարմնաւոր եղբայրներէն աւելի: Արտաքին աշխարհը նոր կը թուի իրեն, «հիները կ'անցնին ու ամէն ինչ նոր կ'ըլլայ»: (Բ Կորն. 5, 17): Այս աշխարհի վրայ դրախտի կեանք կ'ապրի: Ասոնք հափաղանցութիւն չեն: Նայէ՛, հալածիչ Սոդոմ՝ քարոզիչ Պողոս եղաւ: Վախկոտ և ուրացող Պետրոս՝ անվեհեր և գըլխիվայր խաչուելու յօժար Պետրոս եղաւ: Սամարացիներուն վրայ կրակ տեղացնել ուզող բարկացող որոտման որդի Յովհաննէս՝ սիրոյ առաքեալը եղաւ: Անիրաւ Զաքէոս՝ յաղթական Զաքէոս եղաւ, խոզի պէս ամէն տեսակ աղտեղութեանց մէջ խորասուզուած Օգոտինոս՝ մեծագոյն սուրբը եղաւ: Հայհոյող Պրնեան՝ սուրբ Պրնեան եղաւ: Կապարաւոր Փրլմալը՝ գառնուկի մը սիրտն ունեցաւ, այնքան սիրտ Փրլմալը՝ գառնուկի մը սիրտն ունեցաւ, այնքան զգայուն: Բարկութեան աճապարող Հէնտֆուլ՝ համբերող եղաւ: Ծեր գինեմոյր հոգիով երիտասարդ և Յիսուսով յաղթող եղաւ: Ահա մեծ և կատարեալ փոփոխութիւններ ուրոնք բուրգերու պէս չեն պահուիր, և արեւու պէս չեն

կրնար ուրացուիլ :

Ի՞նչ է այս նոր ծննդեան տիրանալու միջոցը : Կարելի է մէկը հալցի՛ն նիկողեմոսի պէս թէ «Այս բաները ի՞նչպէս կրնան ըլլալ» : Մարդէն պահանջուած բանը պարզ և դիւրին է, հաւատալ : Քանի՛ քանի՛ հայրեր՝ իրենց անուղղայ գաւազներուն, կիներ՝ գինեմոլ ամուսիններուն, հաւատացեալներ՝ քարասիրտ բարեկամ և ազգականներուն փրկութենէն յուսահատած հաւատքի մէջ թուլացած են : Բարկացող, գողոց, տափոտ, և գինեմոլ մարդիկ՝ իրենք իրենցմէ յուսահատ՝ համոզուած են թէ այս հին մարդէն չեն կրնար ազատիլ : Աշխարհի վրայ աւելի ցած մարդ կրնա՞յ գտնուիլ քան այս գրքին մէջ նկարագրուած մարդիկը : Կա՞յ չարիք մը, մոլութիւն մը, կամ ուրիշ մեղք որ այս մարդիկ չունեցան : Մարդ կրնա՞յ չարիքի մէջ ասկէ վար իջնել : Ասոնք չարիքին մարմնացումն են, բոյնը, մեղքի թոյնին ակնադրեւը, Սատանայի խամաճիկը, և Բէեղզեբուդի աջ բաղուկը : Եթէ ասոնք նոր մարդ եղան, ուրիշ ո՞վ չկրնար : «Յիսուս Քրիստոսի արիւնը մեզ ամէն մեղքէ կը սրբէ... հաւատարիմ ու արդար է Անիկա մեզ բոլոր անիրաւութենէ սրբելու» : (Ա. Յովհ. 1. 7, 9) : «Ինծի ի՞նչ ընել պէտք է որ փրկուիմ, Հաւատա՛ Տէր Յիսուս Քրիստոսի, ու պիտի փրկուիս դուն և քու տունդ» (Գործք. 16. 30, 31) : Այսպիսի անուղղամ մարդոց դարձի գալուն չենք կրնար հաւատալ : «Ատիկա մարդոց կողմանէ անկարելի է» (Մարկ. 10. 27) : «Եթէ կարող ես հաւատալու, ամէն բան կարելի է անոր որ կը հաւատայ» (Մարկ. 9. 22) : Անտրամաբանօրէն խորհողներէն ոմանք կը կարծեն թէ «Նոր Ծնունդ» ըստած վիճակը՝ Աստուծոյ մէկ պարգևն է, որ ուղած պահուն ուղած մարդուն կուտայ : Մարդ ընելիք ոչ մէկ բան ունի : Այսպիսի կարծիք մը՝ մարդուն իր ձեռքով ինքզինք փրկութենէ զրկելը կը նշանակէ : Հոգիէն ծնանիլը ամէն մարդու անպայման պարտքն է : «Պէտք է ձեզի նորէն ծնանիլ» (Յովհ. 3. 7) : Յիսուս միշտ կ'ըսէր, «Հաւատքիդ համեմատ թող կատարուի» : Աստուած արդէն «ամէն մէկուն բաժնեց հաւատքին

չափը» (Հովհ. 12. 3) : Ըստ ճշգլէ՞ք Փարքըրի՝ Աստուած իր իւրաքանչիւր պատասխանատու արարածին տուած է, սերմ մը, նախատարր ոյժ մը (ինչ կ'ուզես անուանէ) որուն ուղիղ գործածութենէն կախում ունի հոգիին ճակատագիրը : Ամէն մարդու մէջ բան մը կայ որով պէտք է յաւիտենականութիւնը սկսիլ : Հաւատքը՝ հոգիին Աստուծոյ երկարիւ և զԱյն բռնելն է : Հաւատա՛, երկնցած Աստուածային ձեռքին դուն ալ քու ձեռքդ կարկառէ : Մի ըսեր թէ «Մեղքերս բազում են, Ան զիս չընդունիր» : Յիսուս կ'ըսէ, «Ան որ ինծի կուգայ բնաւ դուրս պիտի չհանեմ» : (Յովհ. 6. 37) : Մի՛ վախճար ըսելով թէ չես կրնար չարունակել, Յիսուս կ'ըսէ, «և մէկը իմ ձեռքէս պիտի չյափշտակէ զանոնք : Իմ Հայրս որ զանոնք ինծի տուաւ ամէնէն մեծ է, և մէկը իմ ձեռքէս պիտի չյափշտակէ զանոնք» : (Յովհ. 10. 28—29) : Եթէ այս «Երկու անգամ ծնած մարդիկ» տարիներէ իվեր կրցան շարունակել, դուն չե՞ս կրնար : Այ ո՞վ չկրնար Հաւունակել, քանի որ կենսահեթը ցամքած, մարմինն ու միտքը մաշած, խելացնոր Ծեր Գինեմոլը յաղթականօրէն շարունակեց : Զայրացկոտ Փրլըմպըր եթէ կրցաւ իր ընկերներուն ծաղրին ու ծանակին հանդուրժել, դուն չե՞ս կըրնար : Կաթիլ մը օդիի համար խելագարող թէտի, իր գաւակէն ու կեցակուրէն աւելի ըմպելիքը սիրող Փընչըր, եթէ կրցան ըմպելեաց պապակին յաղթել, դուն չե՞ս կրնար : Եթէ գետնի աւուրք եղող այս մարդիկ՝ Քրիստոսը քարոզելով հոգիներ շահեցան, դուն չե՞ս կրնար : Երբոր հին կեանքը թողուս, և առաջին առիթով Քրիստոսի հանգստաւէտ գիրկը նետուիս, Պօլոսի պէս կարող պիտի ըլլաս ըսելու, «Ամէն բանի կարող եմ Քրիստոսով որ զիս զօրացուց» (Փիլ. 4. 13) :

Աստուած չկամիր որ ուրիշ հոգի կորսուի : Այս պատմութիւններէ չե՞ն շեշտեր այս ճշմարտութիւնը : Ծակատագրի ջատագովներուն մի հետեւիր, Աստուած ոմանք դժոխքի և ոմանք դրախտի չէ յատկացուցած : Ո՞վ կրնար այս գրքին մէջ նկարագրուած մարդիկը դժոխքէն զատ ուրիշ տեղ յարմար դասել : Եթէ Աստուած այսքան ստորնացած և կոր-

սուածները փնտռելով իր փարախը կը բերէ, հապա ուրիշ
 զո՞ւմ կ'անտեսէ: Մեր Փրկիչը կ'ուզէ որ ամէն մարդիկ
 փրկուին ու ճշմարտութիւնը ճանչնալու զան: (Ա Տիմ. 2. 4):
 «Վառնդի Աստուած այնպէս սիրեց աշխարհը, մինչև իր մե-
 ածին Որդին տուաւ, որպէսզի ամէն ով որ Անոր հաւատայ՝
 չկորսուի, հապա յաւիտեական կեանք ունենայ» Յովն. 3. 16:
 Կարելի՞ է որ Արարիչը մոռնայ իր սրբաժըն, և հայրը՝ իր
 որդին: Ղուկասու Աւետարանին 15 երորդ գլուխը որ Աւե-
 տարանի վարդապետութեանց ամփոփումն է, աղօթքով կար-
 դա՛ և խորհրդածէ: Հոն պարզապէս «Անառակ որդի» մը
 չենք տեսներ, այլ սիրոյ մէջ չռայ հայր մըն ալ կը տես-
 նենք: Այսինքն, Աստուած՝ իր սիրոյն ճառագայթները ըս-
 տորեագոյն մարդուն վրայ առատօրէն, շոյալօրէն կը սփռէ
 ինչպէս արեգակը: Աստուած իր ամբողջ սէրը կը թափէ յի-
 մար, վատ, խեղճ ու կրակ, թշուառ, խոզերու ընկերակից,
 մսխող և անպատիւ որդիի մը վրայ: Վերադարձող հոգիին
 արժանիքը առանց նկատի առնելու զայն կ'ողջուէ իր սիրո-
 վը, վազելով անոր վիզը կը փաթթուի ու կը համբուրէ
 զայն:

Ժամանակաւ Ամերիկայի մէջ երիտասարդ մը՝ Անա-
 ռակ Որդիին պէս՝ իր հօրը տունէն ելլելով հեռաւոր երկիր-
 ներ գնաց: Տասը տարի անցաւ: Խեղճ հայրը չէր գիտե-
 թէ որդին ո՞ւր է: Տղան շատ թշուառութենէ վերջ որդի
 հօրը տունը վերադառնալու Հայրենիք եկաւ: Իրենց տուն
 ծովածոցի մը եզերքն էր: Երիտասարդը՝ իր զգացած տա-
 թէն՝ իր հօրը տունը գիշերուան մութին մէջ մտնել յար-
 դատեց: Ու երբ խաւարը պատեց չորսդին, նաւակի մը մէջ
 մատեցաւ եզերքին, բայց ծովափին վրայ լոյս մը տեսնե-
 հաւ դարձաւ սեւ մէկուն կողմէ տեսնուիլ չուզելուն հա-
 Մի քանի ժամ վերջը նորէն գնաց, և տեսնելով որ լոյս
 դեռ կը վառէր, նորէն ետ դարձաւ: Վերջապէս մինչև կէս
 գիշեր սպասելէն ետք նորէն գնաց և տեսաւ որ լոյսը դեռ
 կը վառէր: Ժամանակը շատ անցած ըլլալով ալ չէր կրնա-
 ր սպասել, «Ո՛վ կ'ուզէ տեսնէ» ըսելով մօտեցաւ եզերքին:

Սակայն ի՞նչ տեսնէ, լոյսը ձեռքին սպասող մարդը իր ծե-
 րունի հայրն էր: Որդին ինքզինք նետեց հօր գողգոթուն բա-
 դու կնեւուն մէջ: Անոնք զիրար ողջունեցին արցունքոտ
 համարոյններով: Այս խեղճ հայրը տասը տարի շարունակ ամ-
 մէն իրիկուն մինչև կէս գիշեր ծովեզերքին վրայ կ'ըս-
 պասէր վառած լոյս մը ձեռքին մօտեցելով թէ «Կարելի է
 գիշեր մը որդիս վերադառնայ, ծովուն մէջ չըլլայ թէ մո-
 լորի»: Ի՞նչ հրաշալի, առատաբան զիս և շոյալօրէն ալ ձա-
 կուող հայրական սէր: Աշխարհային հայր մը եթէ այսքան
 կրնայ սիրել իր անպիտան և թափառաշրջիկ որդին, հաղա-
 մեր երկնային Հայրը մեզ որքան շատ և անսահման սիրով
 կը սիրէ: Արաքսիան առածը կ'ըսէ: «Վիզը՝ կը ծոխ սուրով,
 սիրտը՝ սրտով»: Եթէ մինչև հիմայ խրատի, պատիժի, և
 դժոխքի անվե ջհարչարանքի գողափարներուն առջև սիրտդ
 չկուտրեցաւ, չի ծնեցաւ, գոնէ գիշեր ցորեկ կարօտալի աչ-
 քերով քեզի սպասող երկնային Հօր սիրոյն, իր կեանքը քե-
 զի համար զնող (Յովն. 15. 13) Յիսուսի անսահման սիրոյն
 առջև սիրտդ թող կուտրտի: Խոնարհութեամբ ու արտասու-
 քով հիմայ նետուէ այն գթառատ բազուկներուն մէջ, ո-
 րոնց տէրը կ'ըսէ, «Եկէք ինձի ո՛վ յոգնածներ և բեռնա-
 ւորութեամբ, և ես ձեզի հանգիստ պիտի տամ» և «Նար Մարդ»
 եղիր:

«Ահա ես դուք կայնեմ եմ ու կը զարնեմ. եթէ մէկը
 ձայնս լսէ ու դուռը բանայ, անոր քով պիտի մտնեմ և
 հետ ընթրիք պիտի ընեմ, ան ալ ինձի հետ»: Յայտ.
 3. 20:

«Ահա հիմայ է ընդունելի ժամանակը, ահա հիմայ է
 փրկութեան օրը»: Բ. Կորն. 6. 2:

Մարդ կայ որ մէկ անգամ կը ծնի, երկու անգամ կը
 մեռնի. մարդ կայ որ երկու անգամ կը ծնի և մէկ անգամ
 մեռնի: Երանելի են այն մարդիկը որ երկու անգամ կը
 ծնին և մէկ անգամ կը մեռնին: Ուրեմն յիսուս կ'ըսէ
 «Նար Մարդ կայ որ մէկ անգամ կը ծնի և մէկ անգամ կը մեռնի»:

ԻՆՉՊԷՍ ԿՐՆԱՍ ԳՈՐԾԱԾԵԼ ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹԵՐՈՒ

1. Այս գիրքը նախ կարդա քու անձիդ համար: Տես թէ Աստուած ինչեր ըրած է: Ինչպէ՞ս ամէնէն խոր ինկածն իսկ վերցուցեր է: Ուստի Աստուած ինչ որ ըրաւ անցեալին մէջ կրնայ ընել նաև հիմա: Ուստի հաւատքով աղօթէ և գործէ մեղաւորներու փրկութեան համար:

2. Կարդա զայն ուրիշներուն: Եթէ հալը կամ մայր ես, կարդա զայն քու զաւակներուդ և թող անոնք տեսնեն թէ ինչպէս Աստուած կրնայ նորոգել այսչափ ինկածներն ալ: Կարդա զայն դրացիներուդ կամ ճանչուորներուդ:

3. Եթէ կիրակնօրեայ դպրոցի վարժապետ ես, կանչէ երբեմն քու աշակերտներդ և կարդա անոնց զլուխ մը: Կամ դպրոցի մէջ կարդա անոնց:

4. Պահէ զայն քու տանդ զրադսրանին մէջ և ուրիշներուն տուր որ կարդան և քեզի նորէն վերադարձնեն: Պահէ տանդ մէջ որպէսզի քու զաւակներդ կարդան զայն:

5. Գրէ քու բարեկամներուդ անունները և եթէ կարելի է, նոյնիւրէն անոնց մէջմէկ հատ և կամ ցուցուր զայն քու բարեկամներուդ և յանձնարարէ որ կարդան:

Եջ	
5	Յառաջաբան Հայերէն տպագրութեան
9	Մի քանի խօսք
12	Այս գրքի մասին մի քանի նշանաւոր անձերու վկայութիւնը
14	Հեղինակին յառաջաբանը
19	Լոնսոնի մէկ մասը
23	Փրնչըր
32	Հենցիուլ
42	Ծեր Գիներմուր
51	Ոնրագործը
66	Տենցի
73	Յաճեց աւելի ցած
82	Փրլըմպըր
96	Յնցոսիներ ու ոսկորներ
108	Վերջաբան
114	Յաւելուած Վեր. Յ. Ս. Էսթիմեանի
126	Ինչպէս կրնաս գործածել այս գիրքը

ԱՅՍ ԳՐԳԻՆ ԳԻՆՆ Է

Հալեպի համար կես մեկիս

Սիւրիոյ եւ այլ տեղերու համար 6 Ֆրանգ

Ամերիկայի համար 30 սենթ

Գնել փափափողներ թող դիմեն հետեւեալ հասցեից

M. H. Bozoklian

P. O. Box 303

Aleppo, Syria

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0161825

